

Андрущенко В.Л.
Тучак Т.В.

ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
д. е. н., професора Андрущенко В.Л.*

Київ
 К О Н Д О Р
2023

УДК 336.22
ББК 65.261.4
A65

Авторський колектив:

Андрущенко В.Л., д. е. н., професор: вступ, теми 1, 2, 3, 7, 8, 11.
Тучак Т.В., к. е. н., доцент: теми 4, 5, 6, 9, 10.

Андрущенко В.Л., Тучак Т.В.

A65 Податкові системи зарубіжних країн : навчальний посібник. —
К.: Видавничий дім «Кондор», 2023. — 236 с.

ISBN 978-617-8244-79-8

В посібнику з'ясовано устрій, параметри та основні ознаки податкових систем десяти зарубіжних держав: США, Китаю, Японії, ФРН, Великої Британії, Франції, Італії, Нідерландів, Фінляндії, а також Ізраїлю та Сінгапуру — країн, підібраних таким чином, щоб представити явища і процеси властиві сучасному оподаткуванню в глобальному масштабі. На прикладі устрою національних податкових систем і наукових шкіл, зокрема італійської, німецької та шведської, розкрито основні положення вчення про податки в західній традиції та закономірності функціонування податкових держав.

Першу тему присвячено Фінляндії — країні, що займає найвище місце за міжнародними критеріями щастя. Загалом посібник розкриває устрій національних податкових систем, висвітлює типовий статус і поняття податкової держави загального благоденства та засади й норми оподаткування на основі конкретних матеріалів високорозвинених західноєвропейських, північноамериканських та азійських держав.

Матеріал викладено в проекції уроків зарубіжного досвіду для практики оподаткування в Україні, на актуальні питання вітчизняної науки.

Посібник розраховано на неофітів і користувачів фіскальних знань: бакалаврів, магістрів, а також аспірантів, викладачів, працівників податкових органів та всіх, хто має інтерес до питань оподаткування.

ISBN 978-617-8244-79-8

УДК 336.22

© Андрущенко В.Л., Тучак Т.В., 2023
© Видавничий дім «Кондор», 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	13
Тема 1. Податкова система Фінляндської Республіки	13
1.1. Щастя, дохід і податки.....	14
1.2. Прямі податки на доходи і прибутки	17
1.3. Податки на споживання, місцеві та інші податки.....	20
1.4. Фіскальне адміністрування та консультування податків	22
Тема 2. Податкова система Французької Республіки	29
2.1. Фіскальні перетворення Великої французької революції та наукова думка	30
2.2. Загальнодержавні податки.....	32
2.3. Місцеві податки.....	43
2.4. Адміністрування та консультування податків	44
Тема 3. Податкова система Федеративної Республіки Німеччини	53
3.1. Німецька школа вчення про податки	54
3.2. Устрій податкової системи.....	57
3.3. Федеральні податки.....	59
3.4. Земельні податки	66
3.5. Місцеві податки.....	67
3.6. Адміністрування та консультування податків	69
Тема 4. Податкова система Італійської Республіки	78
4.1. Італійська наукова «школа фіскалістів»	79
4.2. Загальнодержавні податки.....	82
4.3. Обласні та місцеві податки.....	87
4.4. Адміністрування та консультування податків	88
Тема 5. Податкова система Королівства Нідерландів	97
5.1. З історії оподаткування в Нідерландах	98
5.2. Основні державні податки.....	100
5.3. Податкові кредити і пільги.....	105
5.4. Інші податки.....	107
5.5. Податкова адміністрація та консультування	111
Тема 6. Податкова система Великої Британії	116
6.1. Батьківщина податкового права	117
6.2. Державні податки	119

6.3. Місцеві податки	127
6.4. Адміністрування та консультування податків.....	128

РОЗДІЛ II. ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ США ТА КРАЇН БЛИЗЬКОГО І ДАЛЕКОГО СХОДУ 136

Тема 7. Податкова система Сполучених Штатів Америки.....136

7.1. Американські теоретики оподаткування.....	137
7.2. Федеральні податки.....	139
7.3. Штатні податки	147
7.4. Місцеві податки	151
7.5. Оподаткування індіанських племен в резерваціях.....	153
7.6. Адміністрування та консультування податків.....	155

Тема 8. Податкова система Китайської Народної Республіки 165

8.1. Устрій податкової системи. Адміністрування та консультування податків	165
8.2. Загальнодержавні (центральні) податки	168
8.3. Спільні податки на доходи і прибутки	171
8.4. Спільні провінційні та місцеві податки.....	173
8.5. Податкова система Гонконгу	176

Тема 9. Податкова система Японської Держави 185

9.1. Перетворення «революції Мейдзі»	185
9.2. Прямі податки на доходи, прибутки і майно	187
9.3. Податки на споживання	190
9.4. Місцеві та інші податки	192
9.5. Адміністрування та консультування податків.....	193

Тема 10. Податкова система Держави Ізраїль 201

10.1. Оподаткування доходів.....	202
10.2. Корпоративний податок та індустріальна політика.....	205
10.3. Місцеві та інші податки і пільги	208
10.4. Фіскальне відомство. Адміністрування та консультування податків	210

Тема 11. Податкова система Сінгапуру 217

11.1. Становлення податкової системи	217
11.2. Податки на доходи і прибутки	219
11.3. Податки на споживання	222
11.4. Інші податки.....	224
11.5. Фіскальне відомство Сінгапуру і податковий консалтинг.....	225

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ 233

ВСТУП

Є декілька ключових складових щастя народів: довга тривалість життя, свобода життєвого вибору, добробут, безпека та комфорт існування, якомога менша соціальна нерівність добра й щастя серед людей, високий рівень виробництва і доходу на душу населення. І всі ці суспільні блага та цінності прямо або опосередковано пов'язані з оподаткуванням.

Податки відомі людству вже тисячі років з часу творення державності та зачатків цивілізації. Так, в одному з найдавніших письмових джерел — у Біблії, священній книзі іудеїв і християн, оподаткування, платники і збирачі податків згадуються як персонажі й явища вже добре відомі та звичні для людей, які жили три тисячі років тому. Матвій — автор першого з Євангелій (I ст. н. е.) до того, як став на апостольську службу Христову, був професійним митарем — збирачем податків. Словом, податки і податківці супроводять всю історію держави та цивілізації.

Устрій, фіскальний потенціал, соціально-економічні функції національних податкових систем — критично важливий показник фінансової сили держави. Посібник з навчальної дисципліни «Податкові системи зарубіжних країн» актуальний із міркувань світоглядної та пізнавальної корисності, яку неофітам фіскальної науки дає ознайомлення з податковими системами демократично-правих країн із соціальною ринковою економікою, а також із впливовими науковими школами та напрямками податкової політики. На Заході, куди заданим курсом рухається Україна, як розробка теоретичних питань, так і податкова практика і політика знаходяться на високому рівні наукового осмислення та професійної культури.

З такого погляду, посібник виконує для вітчизняного читача роль прикладної та морально-етичної настанови і дороговказу, — ось так, крім певних негативних явищ властивих і західній дійсності, повинно бути і в Україні. Адаптовані до вітчизняних умов позитивні запозичення з Заходу відповідають національним інтересам України.

За своїми жанровими особливостями даний посібник виконує важливу просвітницько-пропедевтичну функцію, своєрідну роль довідника з питань порівняльного податкознавства, «книги для читання», що

ширить кругозір, збагачує ерудицію. Адже найбільш переконливий спосіб оцінити свою національну податкову систему — порівняти її з системами других держав, при цьому держав авангардних, в яких є чому повчитися. Порівняння — одне із самих дієвих джерел знання і самокритичного самопізнання, сильний стимул творчості й розвитку.

Зміст посібника підпорядковано меті і завданням навчальної програми дисципліни «Податкові системи зарубіжних країн».

Мета дисципліни — ознайомлення з податковою доктриною провідних держав світу, з надбаннями західної наукової традиції в фінкальній сфері, вивчення устрою та функціонування податкових систем вибраної групи держав: США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів, Фінляндії, Ізраїлю, Китаю, Японії, Сінгапуру. Підібрано такі країни, які історично, політично, економічно пов'язані з Україною або являють собою яскравий приклад для наслідування (Фінляндія, Нідерланди, Сінгапур).

Вибрані для вивчення країни відповідають критерію високорозвинених податкових держав загального благоденства, яке досягається шляхом і за рахунок перерозподілу податкових надходжень. Звісно, не менш важливим було б вивчення податкових систем інших небезінтересних для українського читача країн, зокрема, Австрії, Швеції, Канади та ін. На жаль, це виходить за межі виділеного обсягу годин на вивчення цієї навчальної дисципліни.

Завдання дисципліни передбачають з'ясування:

- науково-пізнавальних методів вивчення податків і оподаткування;
- устрою, структури, функціонування національних податкових систем ряду держав, вибраних таким чином, щоб мати найбільш репрезентативне уявлення про події та явища в оподаткуванні;
- тенденцій у розвитку оподаткування, новітніх явищ, нагальних проблем, заходів по реформуванню податкових систем;
- ідей та ідеалів соціально-економічного і морально-етичного характеру, якими керуються уряди в проведенні податкової політики.

В результаті засвоєння положень даного курсу студент має

Знати:

- тлумачення природи і принципів оподаткування, зокрема, представниками італійської, шведської та інших наукових шкіл;
- визначальні події в розвитку зарубіжних податкових систем;

- параметри основних податків, способи їх справляння, методи адміністрування, контролю та консультування оподаткування;
- глобальні тенденції розвитку оподаткування, процеси міждержавної гармонізації податкових систем країн Євросоюзу.

Вміти:

- впевнено користуватися науково-поняттєвим апаратом, зокрема та особливо англомовним, володіти вченням про податки та професійною термінологією фіскальної практики;
- розумітися у взаємозв'язках оподаткування з економічними, соціальними, політичними, культурними факторами суспільного і державного життя;
- розбиратися в мотивах поведінки платників податків;
- впевнено орієнтуватися у вітчизняній та зарубіжній літературі на фіскальні теми, знаходити і використовувати потрібну інформацію;
- аргументовано вести наукову дискусію, вміти відстоювати свою позицію, викладати думки чітко, виразно, стисло.

Дія переконань, знань та умінь цілеспрямовано направлена на сприймання податків як патріотичного обов'язку громадянина України, як ознаки суспільної солідарності та високого фіскального сумління.

У підсумку на ґрунті набутих знань і умінь по цій та інших податкових дисциплінах, на прикладі розглянутих у посібнику матеріалів складається кваліфікований фахівець податкової справи. Перед ним розкривається перспектива відповідальної роботи, успішної кар'єри та високого заробітку не лише в податкових органах, але й у суміжних установах державної служби, а також у приватному бізнесі. Озброєний знанням податкових законів професіонал потрібний і корисний деінде, а особливо у сферах юриспруденції, управління та контролю, консультування, бухгалтерського обліку та ін.. Представники фіску мають можливість спілкуватися з багатьма людьми широкого діапазону занять та суспільного статусу, їм відкривається картина дійсності в усіх її проявах — від побуту до високої політики.

Об'єкт навчальної дисципліни — практика оподаткування та наукові уявлення про податки, інституційно-організаційні засади національних податкових систем у міждержавних порівняннях.

Предмет — устрій і дія податкових систем та адміністрування податків у конкретно вибраних державах.

За логікою міжпредметних зв'язків цей курс органічно розвиває і доповнює в предметній сфері оподаткування положення навчальних дисциплін фінансово-економічного циклу: економічної теорії, державного бюджету, грошей і кредиту, міжнародних фінансів, фінансового права, податкового менеджменту та ін. У свою чергу сучасне фінансове знання вбирає гносеологічні підходи і прийоми дослідження, запозичені з політекономії, соціології, політології, філософії.

Внаслідок різностороннього характеру і великого обсягу вчення про податки доречно вивчати матеріал методом *декомпозиції* — розчленування складного явища оподаткування на окремі конкретні більш прості частини. З такого погляду автори виходять з того, що знання про податки, взятє в цілому, за пізнавально-аналітичним критерієм підрозділяється на три рівні, три підходи, три пізнавальні (когнітивні) сфери:

- податкову морфологію;
- політичну економію або економіку оподаткування (economics of taxation);
- соціологію податків (фіскальну соціологію).

Морфологія податків — своєрідне «чисте» знання про оподаткування: його устрій; дизайн, форми, елементи окремих податків; структура податкової системи; загалом конструктивно-організаційна сторона оподаткування. Морфологія оперує реаліями: фактами, показниками, нормами, що відображають чинну практику оподаткування, нехтуючи оціночними політичними, морально-етичними чи соціально-економічними міркуваннями за принципом «добру и злу внимая равнодушно».

Приклад морфологічного підходу: податкова система Німеччини налічує 40 податків, їхні ставки такі-то і ніяких оцінок, порівнянь чи міркувань («на мою думку», «ми погоджуємось» тощо).

Економіка (політекономія) оподаткування вивчає взаємодію податків з об'єктами, явищами і процесами ринку, має справу з ефектами і впливами податків на економіку і навпаки. «Податкова флора, — влучно зауважив один учений-фінансист, — обумовлюється властивостями ґрунту». У цій сфері пізнання податки досліджують у контексті виробничих і (пере)розподільчих процесів, у взаємозв'язках і взаємозалежностях між державою, суспільством та ринком, між платниками податків і фіском у певній науково-теоретичній інтерпретації.

Тут оподаткування, державні фінанси загалом постають, на відміну від приватної ринкової економіки, як галузь «державного господарства» (англ. — public economics, нім. — Staatwirtschaft).

Прикладом політико-економічного бачення є фінансово-економічна політика Німеччини, яка довго перебувала під впливом теорії так званого ордо-лібералізму (Ordnung des Wirtschaft), що передбачає поєднання суворого правопорядку з ефективною соціально-ринковою економікою.

Фіскальна соціологія висвітлює податки в категоріях добра і зла, позитиву та негативу. Вона зосереджена на питаннях взаємовпливу та взаємозалежності оподаткування і суспільних морально-етичних цінностей: патріотизму, культури, справедливості, чесності та ін., тобто здебільшого стосується неекономічних і позаекономічних ефектів оподаткування. Соціологія аналізує не так податки самі по собі, як поведінку причетних до оподаткування людей залежно від їх стремлень, характерів, вчинків, традицій тощо. Подібно до політекономії на методологічному озброєнні фіскальної соціології знаходяться ідеї, погляди, оцінки, теорії, доктрини та ін.

Пізнавальний потенціал соціологічного методу американський вчений Дж. Кемпбелл висвітлив таким чином: «На відміну від інших підходів, фіскальна соціологія повністю сконцентрована на комплексі суспільних взаємодій в інституційному та історичному контекстах, які пов'язують державу і суспільство у такі способи, що формують податкову політику та породжують її ефекти»¹. Фіскальна соціологія вкупі з політекономією оподаткування формують уявлення про податки як незамінного постійно відновлюваного джерела оплати суспільних благ (public goods, public household), призначених на вигоду усім.

Для соціології суттєвим фактором в оподаткуванні є психологія народних мас. Приклад фіскально-соціологічного підходу: внаслідок особливостей релігійного світогляду й виховання в країнах протестантського віросповідання (Німеччина, США, Британія, Скандинавія, Швейцарія та ін.), як правило, податкова дисципліна населення суттєво вища, масштаби ухилення від податків значно нижчі, ніж у країнах католицької (Італія, Мексика), а особливо православної віри (Україна, Молдова та ін.).

¹ Campbell J.L. The State and Fiscal Sociology. URL: <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=50002257888> (дата звернення: 20.12.2022).

Отже, соціологічний метод створює можливість дослідження поведінки платників податків через мотивації не лише економічного характеру, але й усю сукупність спонукань і обставин, якими керуються люди. Саме через фіскально-соціологічний підхід повніше розкривається органічний зв'язок між оподаткуванням, державою та суспільством.

Звичайно, виділені сфери пізнавальних засобів не ізольовані одна від другої, в процесі аналізу оподаткування вони використовуються комплексно, доповнюють і посилюють одна одну. Морфологія основана на спостереженнях і досвіді, політекономія та фіскальна соціологія опираються на умоглядні розумові побудови (ідеї, гіпотези, концепції, теорії, доктрини).

В сукупності своїх пізнавально-повчальних підходів фінансова наука виконує аналітичну задачу, розглядаючи всі явища оподаткування з двох точок зору: позитивної та нормативної. Суть позитивного методу: дослідження всього, що є і чому, не рахуючись з симпатіями та антипатіями. Тобто, цей метод має інтерес до реалій, фактів, до «того, що є чи було».

Нормативний метод навпаки ставить питання про умоглядно бажане, про те, «що повинно бути», про майбутнє, про необхідні зміни, вдосконалення, перетворення і реформи в оподаткуванні. Тут місце мріям, оцінкам, проектам, навіть прожектам і химерам. Без нормативних цілей та орієнтирів не обійтися, як і не обійтися, залишаючись реалістом, без огляду на потреби і проблеми дійсності, які розкриває позитивний аналіз.

Позитивну науку образно і влучно порівнюють з виявленням фізіологічного стану організму, а нормативну — із засобами лікуванням.

Відповідно до пропонованої градації навчальних завдань зміст усіх тем посібника має змішаний пізнавально-повчальний характер, де висвітлені найбільш актуальні питання політекономії оподаткування, фіскальної соціології та податкової політики. Країнознавчий сегмент посібника має характер морфології податків і податкових систем, посилений деякими поясненнями політичного, економічного та соціального характеру.

В процесі викладу матеріалу коротко розкривається роль представників національних шкіл фінансової науки у розробці питань вчення про податки. Зокрема, особливо виділений пріоритет італійської й

шведської шкіл у теоретичній розробці концепції «податкових цін» суспільних благ. Американський економіст, Нобелівський лауреат Джеймс Б'юкенен (1919–2013) та його послідовники довершили цю креативну концепцію, доповнивши її теорією суспільного вибору. Американська школа також неперевершена в дослідженнях оподаткування корпорацій.

Для сучасного українця навчальна дисципліна «Податкові системи зарубіжних країн» актуальна ще тому, що від античних часів Захід знаходиться в авангарді інтелектуального прогресу європейської людності. Тому звернення до наукових досягнень і досвіду західних держав має надто вагомі підстави. На Заході міститься невичерпний резервуар ідей, теорій, знань, багатство і глибина яких вражають, там розробка проблем державних фінансів давно піднялася на висоту, якій немає рівних у світі.

В Україні без західної школи, без осмислення, сприймання, використання такого унікального наукового потенціалу і практичного досвіду не обійтись. Однак, автори вважають за необхідне звернутися і до досвіду оподаткування в азійських державах Сінгапурі, Китаї, Японії та Ізраїлі, які явили світу гідні подиву досягнення.

Разом із тим зарубіжну наукову думку, практичний досвід не варто сприймати некритично, як істину останньої інстанції, без урахування реальних умов, національних інтересів, історичних особливостей України. Як і недопустимо нехтувати творчими доробками українських учених, досвідом вітчизняної податкової практики.

Українська фінансова наука ще не промовила свого вагомого для всього світу слова, її успіхи ще попереду. В цій справі серед інших відкриваються необмежені можливості для неофітів і прозелітів фіскально-бюджетної науки — саме тих, кому адресований даний посібник.

У процесі підготовки посібника в ролі інформаційних матеріалів та джерел емпіричних даних найбільше використано розміщені в Інтернеті англomовні першоджерела. Теоретична частина опирається на праці корифеїв і метрів науки державних фінансів, на монографії та наукову періодику вітчизняних і зарубіжних вчених-фінансистів. Зокрема, автори посиляються на унікальну роботу «Класики науки державних фінансів»².

² Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. XIX, 244 p.

По окремих темах частково було використано окремі фрагменти попередньої публікації однотипного посібника тих самих авторів «Податкові системи зарубіжних країн» (Ірпінь: Університет ДФС України, 2021 р.). Нове видання посібника доповнене і перероблене, матеріали істотно оновлені. Першу тему присвячено Фінляндії — країні, що займає перше місце за міжнародними критеріями щастя в його соціально-суспільному вимірі.

Виклад змісту посібника супроводжується деякими супутніми питаннями, що стосуються історичної долі, різних сторін державного і суспільного життя окремих народів, зокрема, образу мислення і поведінки людей у сфері оподаткування. Роль епіграфів до кожної з країн-нознавчих тем виконують показники на кінець 2022 р., що характеризують матеріальні та духовно-культурні здобутки конкретних держав і народів, на фоні яких розкриваються устрій і дія національних податкових систем.

Читачі мають помітити стремління авторів до простоти, лаконічності, доступності викладу за інформаційної насиченості тексту.

Автори сподіваються, що запропонований навчальний посібник дає поштовх для самостійних роздумів і порівнянь. Він буде корисним для читачів різних категорій — від студентів і викладачів до просто зацікавлених людей, буде сприяти розширеному сприйманню нагальної суспільної корисності податків та свідомій участі громадян у виконанні податкових зобов'язань.

РОЗДІЛ І ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

ТЕМА 1 ПОДАТКОВА СИСТЕМА ФІНЛЯНДСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (SUOMEN TASAVALTA)

*ВВП на душу населення — 48,7 тис. дол..
1-ше місце за Світовим індексом щастя.
11-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 1.1. Щастя, дохід і податки.
- 1.2. Прямі податки на доходи і прибутки.
- 1.3. Податки на споживання, місцеві та інші податки.
- 1.4. Фіскальне адміністрування та консультування податків.

Ключові терміни і поняття: *ВВП, щастя, соціальна держава загального добробуту (welfare state), equality, крива Лаффера, оптимум, потенційний (дохід та ін.), культ роботи, культ дозвілля, privacy, парафія, церковний податок, бенефеціар, податок на іноземних експертів.*

Міжнародні неурядові організації під егідою ООН щороку на основі самооцінки громадянами якості життя в своїх країнах складають рейтинг держав світу за показниками соціальної підтримки, доходу, здоров'я, свободи, щедрості та відсутності корупції. У сукупності ці показники створюють «індекс щастя» суспільств і народів, а в суб'єктивному плані формують умови для індивідуального щастя людей. Тягар податків не згадано в числі показників, що впливають на рівень якості життя.

На початку 21 ст. ключовими рисами сучасної податкової соціальної держави Фінляндії є високий рівень освіти, заохочення рівності (equality) та розвинена і щедра національна система соціального забезпечення. Equality — принцип, відповідно до якого людям забезпечуються рівні соціальні умови та можливості дотримання їхніх прав і

свобод. Equality є вищою політичною цінністю демократичного суспільства, це один з основних, поряд зі свободою, ідеалів справедливого суспільного устрою.

1.1. Щастя, дохід і податки

У 2023 р. Фінляндія п'ятий рік поспіль очолила рейтинг найбільш щасливих країн у світі. Факт не дивний, бо ще сто років тому один сучасник бачив тому передвістя: «Прекрасна країна! Історична доля позбавила її тих катастроф і грандіозних катаклізмів, які червоною ниткою проходять через усю історію її великої сусідки. І очима, сповненими заздрості, дивишся на цю щасливу країну, де немає обивателів, а є громадяни ...».

Ось чому, саме за показниками щастя тему про податкову систему Фінляндії виведено на чільне місце цього посібника, — вона виконує роль дорожньої карти для розгляду податкових порядків у інших державах. Погляд на оподаткування під кутом зору щастя безумовно має ознаки новизни та плідного соціологічного пізнання природи податків. Пріоритет у теоретичному дослідженні податків у категоріях щастя належить західним вченим, але вітчизняні науковці також уже вивчали подібну проблему³.

На основі інтегрованих матеріалів з психології, соціології, прикладної економіки і навіть філософії барон, член Палати Лордів, професор Річард Леярд (Layard) з Лондонської школи економіки у 2005 році опублікував бестселер «Щастя: Уроки нової науки», який зробив його знаменитим. Ця книга — про причини щастя окремих людей і цілих народів та умови, від яких воно залежить. Леярд упевнений, що щастя «можна виміряти і з'ясувати, що спричиняє більше щастя, а що — менше. Маючи такі знання, ми повинні будувати наше суспільство навколо тих речей, які роблять нас щасливими»⁴. Хоча поняття податку та оподаткування для автора не центральні, упродовж дослідження він посилається на них 80 разів.

³ Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Фіскальний фактор щастя народів. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 5–10.

⁴ Happiness. URL: <https://www.amazon.com/gp/product/0143037013/> (дата звертання: 26.05.2023).

Напрошується питання: чи будується щастя навколо податків та оподаткування? Чи входять податки до умов творення щастя? Адже податки займають дуже важливе місце в інтересах і почуттях людей. Вердикт Лаярда — головні чинники щастя знаходяться за межами сфери оподаткування. Високе чи низьке воно не має істотного значення для щастя людей та економічного стану держав.

Будь-який дохід, зокрема, у найбільш масовій його формі заробітної плати, — матеріальне джерело забезпечення існування, побуту, загалом потреб життєдіяльності одержувача доходу, а також виконання ним обов'язків перед державним фінансом.

Леярд спростовує думку лауреатів Нобелівської премії Дж. Міда, Дж. Міррліса та А. Сена, що додаткові доходи приносять більше щастя бідним, ніж багатим. І тому треба оподатковувати багатих на користь бідних. Леярд зауважує, що тим самим послаблюються стимули діяльності та роботи як для багатих, так і для бідних. Ще А. Лаффер відкрив, що при підніманні ставки податків загальний обсяг ВВП зменшується. Тобто підвищення податкової ставки потрібно зупинити до того, як буде досягнута повна рівність у розподілі доходів. Точка оптимуму знаходиться там, де виграш від подальшого перерозподілу переважається втратами від зменшення ВВП.

На рівень революції в мисленні про економіку громадянського сектора (public economics) Леярд піднімає тезу, що податок не спотворює (відвертає від чогось бажаного), а, навпаки, відвертає від небажаного. Ця властивість дає змогу більш позитивно оцінити оподаткування, бо економісти і політики, як правило, вважають, що податки справляють шкідливий вплив, якими б низькими вони не були. Насправді податки певною мірою виконують корисну соціальну функцію тим, що вони допомагають зберегти баланс між роботою і життям, і тим роблять людей щасливішими.

На доказ Леярд наводить приклад США. У більшості країн та історичних епох, — пише Леярд, — коли люди ставали багатшими, вони менше працювали. Іншими словами, вони вирішували витратити частину свого можливого додаткового потенційного доходу на більш повне приватне життя. Останні 50 років європейці дотримувалися цієї моделі поведінки, в результаті тривалість робочого дня помітно скоротилася. Але не в США. Одна з причин — набагато нижчі, ніж у Європі, податки в Америці, що робить роботу вигіднішою. Або, у США,

враховуючи американський культ роботи, робота більш приваблива від бездіяльного privacy (приватного дозвілля).

Леярд наводить важливе подвійне спостереження щодо порівняльного соціального значення оподаткування фізичних і юридичних осіб, а також податків на доходи і на витрати. Логіка аргументації досить складна.

По-перше, звісно, що в країну важко залучати капітал, якщо податки на прибуток корпорацій у ній вищі порівняно з іншими країнами, але більша частина податкових доходів надходить від найманої праці. Ось чому скандинавські соціальні держави загального добробуту (welfare states) благоденствують з дуже високим рівнем податків.

Високі податки, — робить висновок Леярд, — виконують, крім іншого, корисну соціальну функцію, утримуючи людей від надто активного способу життя, і тим роблячи їх більш щасливими. Таким чином, податки — це спосіб стримування гонитви за успіхом, і не слід боятися руйнівних наслідків сковування приватної ініціативи. Оподаткування трудових доходів підтримує прийнятний баланс між життям і роботою. Навпаки, скорочення податків, збільшить продуктивність праці, але чи призведе воно до поліпшення якості життя, — це питання. «Ми повинні визнати роль, яку відіграють податки в збереженні балансу між роботою і життям», — резюмує Леярд.

По-друге, під соціальним кутом зору більш ефективно оподатковувати витрати, а не доходи, тому що прибутковий податок означає, що доход оподатковуються двічі: спочатку коли він отриманий, а потім вдруге, коли він, перетворений у заощадження, приносять додатковий дохід. Тим самим, на думку Леярда, вибір на користь оподаткування витрат, а не доходів, впливає на вибір між працею і дозвіллям.

Виходить, що для платника більш «щасливішими» є податки на витрати. До того ж, акцизи і ПДВ менш помітні, вони приховані в цінах, психологічно пов'язані з придбанням конче потрібних чи вкрай бажаних товарів, і необхідних послуг.

Першими переможцями в гонитві за щастям є скандинавські країни Фінляндія, Данія, Ісландія, Норвегія, Швеція. Леярд вважає суспільства цієї групи країн фактично безкласовими. Там заробляють по-капіталістичному, а розподіляють, а особливо перерозподіляють, життєві та загальносуспільні блага по-соціалістичному, там немає ні олігархів, ні злидарів, хоча і допускається, вважається нормальним,

навіть корисним явищем певна майнова нерівність. Щасливіше суспільство, — говорить Річард Лейард, — загальна мета. «Але ми досягнемо цього лише тоді, коли люди будуть робити щасливими один одного (а не лише себе)».

Фінляндія не тримає національний проект щастя у собі, вона готова поділитися секретом щастя. Так, нещодавно оголошено про проведення «майстер-класу щастя» з метою допомогти представникам інших народів відкрити «свого внутрішнього фіна» та опанувати фінський спосіб діяти. У чому запорука і пояснення щастя по-фінському? Щоб стати успішною, благополучною країною, треба вчитися творити національне щастя у фінів.

1.2. Прямі податки на доходи і прибутки

У Фінляндії резидентів оподатковують за їхніми доходами, отриманими в усьому світі (worldwide). Отримані доходи оподатковуються за прогресивними ставками та за фіксованою ставкою (flat rate) для цілей місцевого (муніципального), а також для церковного і соціального оподаткування (соціального страхування). Тобто платежі, які в Україні називають внесками на соціальне страхування, у Фінляндії відносять до податків на доходи фізичних осіб (taxes on personal income). По суті податками обов'язкові внески у соціально-страхові фонди в дійсності і є.

Таблиця 1.1
Ставки податку на доходи фізичних осіб, 2023 р.

<i>Дохід від (євро)</i>	<i>До</i>	<i>Ставка</i>
0	19900	12,64%
19900	29,700	19,00%
29700	49000	30,25%
49000	85800	34,00%
85800 і вище		44,00%

Джерело: Finland individual taxes on personal income, 2023. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/finland/individual/taxes-on-personal-income> (дата звертання: 27.05.2023).

Крім заробітної плати, у Фінляндії сплачується прибутковий податок з наступних видів доходів і заробітків: оплата праці або послуг, дохід від підприємницької діяльності, допомога по безробіттю, батьківська допомога, пенсії, стипендія на навчання. Ця група доходів, винагород і допомог оподатковуються по окремій шкалі ставок.

Дохід від капіталу (інвестицій) оподатковується за ставками 30% і 34%. Вища ставка застосовується, якщо річний оподатковуваний дохід від капіталу перевищує 30 тис. євро).

Церковний податок (church tax). Фінляндія — одна з небагатьох держав Європи, де справляють церковний податок. Податок сплачується членами євангелічно-лютеранської, православної та фінсько-німецької церков за фіксованими ставками від оподатковуваного доходу, визначеного на парафіяльному рівні. Ставки від 1% до 2,10%, залежно від парафії.

Загальна особливість церковного податку полягає у тому, що податок цього типу по суті є благодійним внеском парафіян на утримання церкви. Ставка залежить від рівня доходу, величини майна, сімейного стану та інших відомих лише на місці обставин. Сплачена сума віднімається від доходу під час розрахунку прибуткового податку.

Податок на суспільне мовлення (public broadcasting tax). Податок на засоби масової інформації стягується з оподатковуваного доходу. Ставка податку становить 2,5% від річного доходу, що перевищує 14 тис. євро, максимальна сума податку не повинна перевищувати 163 євро. Фізична особа не зобов'язана сплачувати податок, якщо вона не досягла 18 років або проживає в окремішній провінції Аландські острови.

У Фінляндії запроваджено по суті пільговий *податок на іноземних експертів (foreign expert tax)* з метою залучення іноземців, які володіють певними унікальними знаннями чи кваліфікацією. Їх оподатковують за фіксованою ставкою 32% на заробітну плату з фінського джерела. Зарплата запрошеного експерта повинна становити щонайменше 5,8 тис. євро щомісяця протягом періоду його зайнятості (максимум 48 місяців). На фінських громадян цей порядок не поширюється.

Існування цього своєрідного податку пояснює експортно-орієнтована національна економіка Фінляндії, що має високу конкурентоспроможність в обробній промисловості: металургійна, машинобудівна, телекомунікаційна, електронна галузі, а найперше деревообробка.

Високотехнологічне виробництво потребує численних спеціалістів вищого рівня.

Фізичні особа-нерезиденти (наприклад, заробітчани) оподатковуються лише з доходу з фінського джерела. Ставка податку становить 35% на дохід від трудової діяльності та 30% на дивіденди, проценти і роялті.

Внески на соціальне страхування (social security contributions), як і деінде, розподіляються між роботодавцем і працівником. Частка працівника утримується із заробітної плати, а роботодавець перераховує суми до відповідних інстанцій від імені працівника. Внески роботодавців у середньому становлять 17,39%, з яких:

- страхування на випадок безробіття — 0,52 — 2,06%;
- обов'язкове страхування від нещасних випадків — 0,57%;
- колективне страхування життя — 0,06%;
- страхування на випадок хвороби — 1,53%.

Соціальні страхові виплати працівника (employee's social security payments) становлять:

- внесок на пенсійне страхування працівників — 7,15% — 8,65% у залежності від віку;
- внесок на страхування на випадок хвороби — 1,96%.
- внесок на страхування працівника на випадок безробіття — 1,50%.

Податок на прибуток корпорацій (corporate income tax) компанії-резиденти сплачують 20% — ний податок на прибуток, отриманий з джерел у всьому світі, Порядок оподаткування worldwide називають режимом необмеженої податкової відповідальності.

Подібно до фізичних осіб компанії та організації також сплачують податок на суспільне мовлення, який базується на оподатковуваному прибутку за фінансовий рік. Податок становить 140 євро на рік, якщо оподатковуваний дохід організації становить щонайменше 50 тис. євро.

У Фінляндії відсутні будь-які муніципальні (місцеві) податки на прибуток компаній (корпорацій).

На користь платників податків встановлено низку вирахувань з оподатковуваного доходу, податкових пільг і кредитів. Із отриманого (заробленого) доходу вираховуються або відшкодовуються:

- обов'язкові пенсійні внески повністю і частково добровільні внески;

- внески на обов'язкове страхування на випадок безробіття (pension and unemployment premiums);
- відсотки, сплачені за інвестиційними кредитами, а також побутові витрати (на ремонт та ін.) домогосподарств у межах ліміту (interest household expenses);
- у межах ліміту відшкодовуються витрати на електроенергію (energy costs) та на оренду житла (accommodation costs);
- витрати на працевлаштування (employment expenses), пов'язані з отриманням оподаткованого доходу до максимальної суми 8 тис. євро (напр., обладнання домашнього офісу тощо);
- пожертвування на розвиток науки і мистецтва (donation deduction), але не більше 500 тис. євро заробленого доходу (наприклад, приватне фінансування університетів та ін.).

Перелік пільг і компенсацій справляє враження своєю направленістю на вигоду платникам податків. Але подібні соціальні інструменти є стандартними для держав загального добробуту. Так що, нічого екстраординарного чи надто благосного для платників, відмінного від інших держав «колективного Заходу», в системі прямих податків у Фінляндії немає. Основні джерела добробуту та успіху знаходяться поза сферою оподаткування, хоча воно і відволікає частину доходу.

1.3. Податки на споживання, місцеві та інші податки

Податок на додану вартість (value-added tax). Стандартна ставка ПДВ 24%, що істотно вище, ніж у країнах ЄС. Знижена ставка 14% застосовується до продуктів харчування та кормів для тварин, а також до послуг ресторанів і кейтерингу (catering — банкет, весілля, урочисті заходи). Знижена ставка 10%: книги, підписка на газети і журнали, проживання в готелях (accommodation), пасажирські перевезення. Нульова ставка: експорт товарів. Фінансові, страхові послуги та деякі освітні послуги звільнені від ПДВ.

Гармонізовані з Євросоюзом *акцизні збори (excise duties)* установлені на алкогольні напої (акцизна націнка складає від 38% до 60%), тютюнові вироби, рідке паливо, електроенергію, природний газ і вугілля. Власне національні акцизи стягуються з відходів, що вивозяться

на звалища, мастил, нафти, що імпортуються до Фінляндії або через її територію, безалкогольних напоїв, тари для напоїв, торфу.

У податковій системі Фінляндії відсутній податок на чисте багатство або майно (*wealth/worth tax*), але є по суті його аналоги: податок на нерухоме майно (*property tax*) і податок на трансферт власності (*transfer tax*).

Муніципалітети справляють *податок на нерухомість* з власників об'єктів нерухомості. Ставка податку — від 0,41% до 2,0% від оподатковуваної вартості нерухомого майна, ставка на вільну земельну ділянку — від 2% до 6%. Лісові та сільськогосподарській угіддя звільнені від податку, що свідчить про напрямок цілеспрямованої екологічної та економічної політики.

Податок на передачу нерухомості (transfer tax) та фінських цінних паперів. Ставка податку становить 4% на передачу нерухомості, 2% на передачу акцій компанії, активи якої переважно складаються з нерухомості, і 1,6% на передачу інших цінних паперів. Податок розраховується на основі ціни передачі. Відсутні зобов'язання щодо сплати податку на передачу, якщо трансферт відбувається в результаті успадкування, дарування або поділу майна. Також податок не стягується з осіб у віці від 18 до 39 років, які купують перше постійне житло, що також означає певну соціальну поблажку.

До категорії інших податків авторитетна міжнародна аналітично-аудиторська фірма «PricewaterhouseCoopers» (PwC) відносить також податок на спадщину і дарування.

Податками на спадщину та дарування (inheritance, estate and gift taxes) обкладається майно, отримане в порядку спадкування, заповіту або дарування. Податок на спадщину стягується з особи, яка отримує нерухоме або рухоме майно (акції, активи) у спадок, якщо померлий, спадкоємець (бенефіціар) був резидентом Фінляндії на момент смерті. За п'ятиступеневою шкалою (7%, 10%, 13%, 16% і 19%) оподатковується спадщина від вартості 20 тис. євро, максимальна ставка — вище 1 млн. євро.

Податок на спадщину в Фінляндії нижче, ніж, наприклад, у Англії, зате в деяких державах Заходу (Австралія та ін.) цей податок взагалі скасований.

Податок на дарування стягується з особи, яка отримує нерухоме або рухоме майно в дар, якщо дарувальник або обдарований є

резидентом Фінляндії. Оподатковувана сума розраховується кумулятивно: якщо протягом трьох років сума подарунків, отриманих від однієї і тієї ж особи, становить 5 тис. євро або більше, дарувальник зобов'язаний сплатити податок за ставками 8%, 10%, 12%, 15%, 17%, максимальна ставка при 1 млн. євро.

Місцеві податки. Місцеві прибуткові (муніципальні) податки. У 2023 р. у зв'язку з реформою соціального забезпечення муніципальні податки були знижені на 12,64%. Муніципальний податок стягується за фіксованими ставками з оподатковуваного доходу, визначеного на місцевому рівні. Ставка варіюється від 4,36% до 10,86%, залежно від муніципалітету. Середня ставка муніципального податку, що використовується в спеціальній прогресивній шкалі оподаткування для неподаткових резидентів, становить 7,40%.

Муніципальний податок на нерухомість також стягується з об'єктів нерухомості, що перебувають у власності підприємств. Залежно від муніципалітету, де знаходиться майно, податок становить від 0,37% до 0,80% (житлові будинки) та від 0,8% до 1,55% (інші будівлі) від оподатковуваної вартості нерухомого майна.

Отже, суттєвих фіскальних послаблень фінська система податків на споживання та інших податків не містить, хіба що досить ліберальне оподаткування спадщини і дарувань. Натомість 24% — на ставка ПДВ істотно вища в порівнянні з країнами Євросоюзу. Якщо і є в оподаткуванні деякі фактори «щастя», то це фінансовані коштом податків суспільні блага (public goods), які поза приватним сектором економіки забезпечують добробут, захищеність і комфорт існування населення.

1.4. Фіскальне адміністрування та консультування податків

Адміністрування податків у Фінляндії здійснюється через *Податкову адміністрацію Фінляндії (Finnish Tax Administration)*, яка входить до складу Міністерства фінансів. Фінська митниця та Фінське агентство з безпеки на транспорті також залучені до збирання податків.

Загальноприйнятий порядок справляння та, відповідно, адміністрування податків передбачає низку послідовних дій: оцінку оподатковуваного доходу (tax assessment) в межах податкового періоду

(taxable period), подачу декларацій (filing tax returns) і сплату податків (payment of tax або tax compliance).

У Фінляндії податковий рік збігається з календарним.

На стадії tax assessment обчислюються податкові зобов'язання — робиться оцінка оподатковуваного доходу та розрахунок податків, що підлягають сплаті. Доходи фізичних і юридичних осіб підраховують вони самі методом самооцінки, оцінка майна здійснюється спеціальними місцевими посадовцями-оцінювачами.

Подружжя подає окремі декларації; спільна подача, подібно до США, не практикується. Кінцевий термін подання — 15 травня. Фізичні особи-нерезиденти декларацій не подають, оскільки податок утримується у джерела з їхнього доходу, отриманого у Фінляндії.

Як для платника, так і для фіска, tax compliance — повне виконання податкового зобов'язання — є вкрай важливим і відповідальним етапом податкового процесу. Відхилення від правильно визначеної суми корегується доплатою або поверненням (tax refund) переплаченого податку.

Податковий консалтинг виробляє необхідний платникам податків інтелектуальний продукт. Необхідний тому, що вільна ринкова економіка постійно ставить перед платниками задачі та головоломки фіскального характеру. У Фінляндії консалтингова робота відповідає нормативним актам Євросоюзу та вимогам Tax Advisers Europe, розташованої в Брюсселі (Бельгія) асоціації європейських податкових радників.

Взята для прикладу аналітично-аудиторська компанія Leinonen з тридцятирічним стажем діяльності надає платникам свої консультативні послуги таким чином, що «спрощує життя, усуває стрес та сумнів і замінює їх душевним спокоєм»⁵. Крім Фінляндії, офіси Leinonen є також у багатьох країнах Північної, Центральної та Східної Європи, у тому числі в Україні.

Професійні послуги Leinonen включають в себе:

- експертний інструктаж (guidance) щодо створення ефективної податкової стратегії;
- податкова експертиза на основі широкої бази знань;
- надійні консультації з питань міжнародного оподаткування, податку на прибуток підприємств, ПДВ тощо;

⁵ Leinonen. URL: https://leinonen.eu/fin/services/taxation/?gclid=EAlaIqobChMltPXQnpupwIVKAd7Ch2OVAI9EAAyASAAEgKqVPD_BwE (дата звертання: 04.06.2023).

- запобігання ризикам щодо переплати або недоплати податків;
- дружні, надійні податкові консультанти, з якими легко працювати;
- податкові послуги, які зростають разом з бізнес-компанією;
- допомога виконувати вимоги Податкової адміністрації Фінляндії;
- належне обслуговування клієнтів.

Який досвід роботи, цінності та настанови діяльності пропонує й поширює український філіал Leinonen?

В Україні місія Leinonen Ukraine полягає в наданні високоякісних послуг з бухгалтерського обліку, аудиту, менеджменту та юридичних і консультаційних порад, а також у розрахунку заробітної плати і податків.

Цінності Leinonen Ukraine:

- висока етика: дотримання закону і договорів, а також співпраця з особами та організаціями, які дотримуються тих же принципів;
- надійність: праця єдиною командою, що якісно виконує свої зобов'язання перед клієнтами та партнерами; відповідальне та обережне ставлення до їхньої конфіденційної інформації;
- орієнтація на клієнта, на його мінливі потреби; пропозиція клієнтам професійно кваліфікованих рішень, які створюють додаткову вартість, підвищують ефективність та прибутковість без шкоди для сталого розвитку;
- стремління постійно вдосконалюватися, готовність завжди розвивати послуги; відслідковування розвитку послуг фінансового менеджменту; опора рішень на професіоналізм персоналу Leinonen;
- сила Leinonen — у кваліфікованих, відданих своїй справі видатних (great) людях; метод Leinonen — набуті навички, плоди навчання, обмін знаннями, допомога один одному, а також підтримка відкритого та чесного спілкування в офісі та з клієнтами, забезпечення тим самим стабільного та комфортного робочого середовища.

Таким чином у Фінляндії, подібно до країн Західній Європі загалом, фіскальне адміністрування та податкове консультування знаходяться на високому інтелектуально-науковому, професійному та морально-етичному рівні. Тому на зарубіжних прикладах легше дешифрувати загадки розвиненої ринкової економіки щодо оподатковуваних операцій, можливо більш повно ознайомитися з низкою супутніх оподаткування понять і термінів, зручніше розпізнавати хитросплетіння фіскального законодавства.

Висновки

Суть позиції теоретика і новатора дослідження щастя Р. Леярда — рівень щастя в суспільстві не прирівнюється до показника купівельної спроможності. Автор робить сміливу спробу проникнути в таку складну, багатогранну сферу, в якій і «ангел не наважиться зробити крок», де «величезне значення надається почуттям людей». Але ж і податки також займають дуже важливе місце в інтересах і почуттях людей.

Нічого суттєво відмінного від податкових систем країн «колективного Заходу» в податковій системі Фінляндії немає. Причини фінського щастя коріняться за межами сфери оподаткування. Тут діє маса факторів поза-фіскального характеру. Устрій податкових систем, їхні фіскальна та регулювальна функції не справляють кардинального впливу на показники щастя. Оподаткування — все рівно високе чи низьке — не має істотного значення для щастя людей чи економічного стану держав. Вадливо і те, що абсолютна більшість податків сплачується не за максимальними ставками.

Норми і ставки податків, численні пільги, знижки і компенсації справляють враження своєю направленістю на вигоду платникам податків. Але подібні соціальні інструменти властиві не лише Фінляндії, вони є стандартними для всіх держав загального добробуту (welfare state).

Крім деяких незначних фіскальних послаблень, податкова система Фінляндії передбачає досить ліберальне оподаткування спадщини і дарувань. Натомість 24% — на ставка ПДВ істотно вища в порівнянні з іншими країнами Євросоюзу. Якщо і є в оподаткуванні серйозні фактори «щастя», то це фінансовані коштом податків суспільні блага (public goods), які поза приватним сектором економіки на високому рівні забезпечують добробут, захищеність і комфорт існування населення.

Аналогічно до інших країн Заходу, у Фінляндії, адміністрування податків і податковий консалтинг знаходяться на високому інтелектуально-науковому, професійному та морально-етичному рівні.

Контрольні запитання

1. Назвіть скандинавські країни — лідерів щастя народів.
2. Якими показниками, розробленими ООН, вимірюється щастя народів і держав?
3. Назвіть близькі до високих показників щастя інші країни Європи, а також країни з інших континентів.
4. У чому полягають уроки «науки щастя» Р. Леярда для України?
5. Товари і послуги, які у Фінляндії оподатковуються за ставками нижчими від стандартної ставки?
6. У Фінляндії подружжя подає окремі податкові декларації, спільні декларації, як у США, заборонено. Поясніть.
7. Податковий консалтинг «усуває стрес та сумнів, замінює ці почуття душевним спокоєм». Поясніть позитивну дію консалтингу.
8. У Фінляндії податковий рік збігається з календарним? Не збігається?
9. Кінцевий термін подання річної податкової декларації?
10. У Фінляндії орган адміністрування податків має назву фіскальна служба чи податкова адміністрація?

Тестові завдання

1. «Науку щастя» розробив і ввів у вжиток:
 - а) британський соціолог Річард Леярд;
 - б) американський економіст Мілтон Фрідман;
 - в) шведська соціолог Еліно́р Остро́м;
 - г) французький учений То́мас Піке́тті.
2. У 2023 р. мінімальна ставка на доходи фізичних осіб у Фінляндії складала:
 - а) 8,32%;
 - б) 10,44%;
 - в) 12,64%;
 - г) 15,00%.

3. У 2023 р. максимальна ставка на доходи фізичних осіб у Фінляндії складала:

- а) 30%
- б) 35%;
- в) 40%;
- г) 44%.

4. У 2023 р. ставка податку на прибуток корпорацій-резидентів складала:

- а) 15%;
- б) 20%;
- в) 25%;
- г) 30%.

5. У 2023 р. стандартна ставка ПДВ складала:

- а) 15%;
- б) 18%;
- в) 20%;
- г) 25%.

6. У 2023 р. максимальна ставка податку на спадщину складала:

- а) 19%;
- б) 25%;
- в) 35%;
- г) 45%.

7. У 2023 р. мінімальна ставка податку на спадщину складала

- а) 7%;
- б) 10%;
- в) 12%;
- г) 14%.

8. Який із апостолів до того як став на службу Христову був збирачем податків (митарем):

- а) Матвій;
- б) Лука;
- в) Марко;
- г) Іоанн.

9. У Фінляндії податок на доходи фізичних осіб справляється за шкалою ставок:

- а) прогресивною;
- б) регресивною;
- б) пропорційною (плоскою);
- г) комбінованою.

10. У Фінляндії податок на прибуток корпорацій справляється за шкалою ставок:

- а) прогресивною;
- б) регресивною;
- б) пропорційною (плоскою);
- г) комбінованою.

ТЕМА 2

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (REGIME FISCAL FRANCAIS)

*ВВП на душу населення — 43,5 тис. дол..
21-ше місце за Світовим індексом щастя.
26-те місце за Індексом людського розвитку.*

2.1. Фіскальні перетворення Великої французької революції та наукова думка.

2.2. Загальнодержавні (центральні) податки.

2.3. Місцеві податки.

2.4. Адміністрування та консультування податків.

Ключові терміни і поняття: *податковий ценз, імунітет, кадастр; фіскальна монополія, податковий кредит, церковна десятина, відкупна система оподаткування, габель, фіскальна одиниця, кольбертизм, принцип «Laissez faire, laissez passer», парафіскалітети, «податковий щит», електронний уряд, «уряд у смартфоні».*

З давніх часів Франція — важливий політичний, культурний, інтелектуальний центр Європи. Велика французька революція 1789–1793 рр. — одна з найвеличніших подій світової історії, батьківщина славнозвісного гасла «Liberté, Égalité, Fraternité» («Свобода, Рівність, Братерство») та вікопам'ятної «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.), яка не втратила актуальності донині. Щодо податків, Декларація гласить: «Ст. 12. Права людини і громадянина гарантує спільна сила: сила встановлюється в інтересах усіх, а не в інтересах тих, кому вона довірена; Ст. 13. Для підтримки спільної сили та на адміністративні витрати необхідний загальний внесок. Він повинен бути рівномірно розподілений між усіма громадянами пропорційно до їхніх статків». Французьким революціонерам належить дотепне і точне визначення податку: «Платіж, накладений на всіх, всіма»⁶.

Інші народи і держави віками відзивались на вчинки і жести Франції, подібно до того, як стародавній світ реагував на події у

⁶ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 153.

Греції. Франція — основоположниця і впливовий член Європейського Союзу, входить до складу держав «Великої семірки» і «Великої двадцятки», сьома за величиною економіка світу. Сучасна Франція — одна з найбільш креативних та інноваційних держав у світі, що за кількістю стартапів уступає лише США.

2.1. Фіскальні перетворення Великої французької революції та наукова думка

В сфері оподаткування революція проголосила: «Всі громадяни мають право особисто або через своїх представників установлювати необхідність державних податків (*contribution publique*), добровільно на них погоджуватися, контролювати використання та визначати їх величину, порядок і тривалість сплати». Перетворення Французької революції в оподаткуванні покінчили з порядками феодального режиму — «жахливим фактом в очах розуму»:

- податки проголошено патріотичним громадянським обов'язком;
- введено гласність бюджету;
- скасовано податкові імунітети;
- скасовано церковну десятину;
- запроваджено податковий ценз громадянських прав, громадян поділено на активних і пасивних;
- непопулярні слова замінено на нові терміни: податки назвали внесками (*contributions*), ненависний податок на сіль (габель) перейменували в акциз;
- терор проти відкупників податків, оголошених «ворогами народу».

Заміна терміну *impôt* (податок) на *contribution* (пожертва, внесок) — приклад політичної пропаганди психологічними засобами з метою приховати від народних мас сутність оподаткування. Приклад з перейменуванням податків є доказом того, що, не міняючи суті справи, одними декоративними заходами можна пригасити невдоволення людей. Не можна вплинути на поведінку мас лише аргументами розуму, — попереджав знаменитий французький соціолог Г. Ле Бон (1841–1931). Необхідно також діяти за допомогою витончених моралізаторських та соціально-психологічних методів.

Із нововведень революції не прижився лише *податковий ценз громадянських прав*, — коли до виборів у органи влади допускалися лише так звані *активні громадяни*, тобто ті, які сплачували прямий податок не нижчий установленого ліміту. Навіть у наш час звучать голоси щодо доцільності перегляду суб'єктності демократичних прав таким чином, щоб позбавити права участі у виборах злісних неплатників податків.

В інтелектуальному плані Франція знаменита державними діячами і ученими-фінансистами, що внесли великий вклад у вчення про податки і розвиток фіскальної практики. Ще в 1784 р. вийшла друком робота Ж. Неккера (1732–1804) «Про управління державними доходами», в якій фіскальне адміністрування вперше було поставлено на науковий і моральний рівень.

За словами класика фінансової науки П'єра Леруа-Больє (1843–1916), автора «Трактату з науки фінансів», податки — не погана річ, за деяких умов навіть добра, платіж податку — акт патріотизму. Податки служать формою колективного фінансування створення спільної цивілізаційної спадщини, матеріального і духовного багатства нації. Вигоди, які отримують платники податків — суть послуги державних служб на користь платників або суспільні роботи і блага, оплачені за рахунок податкових надходжень⁷. Леруа-Больє ставить питання про моральний та інтелектуальний рівень народу, висміює соціалістичну доктрину, обмежує функції держави правом порядком і безпекою, вважає шкідливим втручання держави в економіку. І через 100 років перед нами абсолютно сучасний економіст ліберального напрямку.

Міністр фінансів Жан-Батист Кольбер (1619–1683) провадив економічну політику, пізніше названу за його іменем *кольбертизмом*. Вона полягала в сприянні виробництву й експорту парфумів, дорогих меблів, посуду, вин, вишуканої одяжі, взуття і т. п. Наслідки такої політики відчуються через віки, — адже Франція й донині залишається лідером по постачанню на світовий ринок подібного роду товарів. Звідси урок — раз уряду приходиться втручатися в економіку, то варто робити це з тою далекоглядністю, як Кольбер.

Століттям пізніше другий міністр Анн Робер Жак Тюрго (1727–1781) провадив політику економічного лібералізму за принципом

⁷ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 152–164.

«faire, laissez passer»: дайте спокій, не заважайте діяти, тобто застерігав державу не шкодити бізнесу надмірним втручанням у його справи, що також правильно.

У бестселері «Капітал у XXI столітті» Тома Пікетті дослідив причини і наслідки нерівності доходів. Він пише: «Оподаткування — надто важлива політична і філософська проблема, можливо важливіша від усіх інших проблем. Без податків суспільство не мало б спільної долі, не спромоглося б на колективні дії. І так було в усі часи. По суті першопричина всіх суспільних перетворень зводиться до фіскальної революції»⁸. Роботу Пікетті оголошено кращою, найбільш значною книгою 2013 року по економічній тематиці.

Останнє слово французької науки про оподаткування — дослідження проф. Реймського університету Марка Лероя по соціології податку (La Sociologie de l'impôt) та фіскальній соціології (La sociologie fiscale). Лерой аналізує взаємозв'язок між оподаткуванням, державою, громадами та суспільством. У книзі розкрито як сучасна податкова держава реалізує соціальні, політичні, екологічні та інші функції. В монографії об'єднано теоретичні та емпіричні знання, оголошуються негативні факти (автор більше десяти років працював податковим інспектором).

Франція — батьківщина знакових в історії оподаткування подій. Тут вперше були запроваджені акцизи на буряковий цукор (1837 р.), на автомобілі та велосипеди (1893 р.). У 1954 р. Моріс Лоре (1917–2001) винайшов податок на додану вартість, котрий поширився на весь світ. ПДВ — можливо найбільш важлива подія в оподаткуванні в другій половині XX ст., загалом видатне явище в світовій історії податків.

2.2. Загальнодержавні (центральні) податки

Податкова система Франції на центральному, регіональному і місцевому рівнях налічує близько 200 (!) податків, зборів, обов'язкових і так званих парафіскальних платежів. Доходність 192 із них не перевищує 150 млн. євро в рік⁹, що відчутно ускладнює фіскальне

⁸ Piketty Th. Capital in the Twenty-First Century. Cambridge (Mass.), London: Belknap Press of Harvard University Press, 2014. P. 493.

⁹ Guide to income taxes in France. URL: <https://snippetsofparis.com/taxes-france/> (дата звернення: 25.01.20. 23).

адміністрування. Для порівняння — у Німеччині подібних мікро-податків усього три.

Парафіскалітети — дрібні податки, збори і обов’язкові платежі, які від імені фіску збирають певні підприємства, організації, фонди. Наприклад: збір туристичного податку безпосередньо в аеропорту або у готелі; за оформлення документів — у відповідному офісі, окремі збори на конкретних лініях метро і т. п., що робить податкову систему Франції особливо множинною.

Оподаткування особистих доходів Франція запровадила у 1916 р. четвертою у світі — після Великої Британії (1842 р.), Японії (1887 р.), Німеччини (1891 р.), США (1913 р.). Сучасний *податок на доходи фізичних осіб (impôt sur le revenu des personnes physiques)* характеризує наступна шкала ставок.

Таблиця 2.1

Шкала ставок податку на доходи фізичних осіб (2023 р.)

Ставки (%%)	Оподатковуваний дохід (євро)	
0	до 10777	
11,0%	від 10777	до 27478
30,0%	від 27478	до 78570
41,0%	від 78570	до 168994
45,0%	Вище 168994	

Оподаткування доходів зростає досить динамічно. Так, мінімальна ставка (друга за нульовою) з 2018 р. зросла вдвічі (від 5,5% до 11% в 2023 р.), максимальна — з 40% до 45%. Сума мінімального доходу за нульовою ставкою зросла з 5875 євро в 2010 р. до 10777 євро у 2023 р.; оподаткований за максимальною ставкою дохід збільшився з 30 тис. євро до 168994 — в 5 раз. Головна причина росту оподатковуваних доходів — інфляція.

Доходи від капіталу: відсотки (interests), дивіденди та приріст капіталу від інвестицій (capital gains on investment) декларуються у річній декларації та оподатковуються за звичайною шкалою ставок прибуткового податку.

У Франції одиниця оподаткування або *фіскальна одиниця (foyer fiscal)* — сім’я. Під сім’єю розуміють подружжя та осіб, які знаходяться на їхньому утриманні, самотні — самі собі фіскальні одиниці.

Для розрахунку податку оподатковуваний дохід у залежності від кількості членів сім'ї ділять на *частки (part)*, на кожну з яких встановлено ставку податку. Кожну дитину рахують як половину частки, на дітей передбачено знижку з оподаткованого доходу.

Допомога на дітей розраховується наступним чином. Наприклад, для сім'ї в складі п'яти осіб (подружжя і троє дітей до 18-річного віку) річний дохід сім'ї ділиться на чотири частини (одна — для чоловіка, одна — для дружини, по 0,5 частки — на першу і другу дитину, одна повна частка на наступних дітей, скільки б їх не було. Подібна система створена з соціально-демографічних міркувань для заохочення батьків мати більше дітей.

Повернення, надбавки та відшкодування прибуткового податку (повне або часткове відшкодування коштом особистих податкових зобов'язань у межах установлених лімітів)

- Доплата (надбавка) до доходу низькооплачуваним працівникам (Prime Pour l'Emploi), альтернативна форма — a revenu de solidarité active;
- повернення витрат, пов'язаних з працевлаштуванням по професії;
- відшкодування витрат на опікування близьких родичів, старших 75 років;
- відшкодування витрат на оренду не умебльованої нерухомості;
- відшкодування витрат від професійної діяльності;
- відшкодування утримання не рідних дітей у разі сумісного проживання;
- повернення місцевих податків на нерухомість для низькооплачуваних.

Потребує пояснення податкова сутність далекоглядного соціального заходу Prime Pour l'Emploi. Це доплата до доходу низькооплачуваних працівників з метою стимулювання їхньої зайнятості шляхом заміни соціальних виплат (наприклад, допомоги по безробіттю) заробітною платою. Тобто, з соціально-економічних міркувань *дохід від роботи мати більш раціонально, ніж незароблений дохід від повної бездіяльності*. В результаті створюється ефект аналогу негативного податку — натомість давати дохід державі громадянин одержує дохід від неї. Однотипні податкові кредити введено також у США (income tax credit) і Великій Британії (working tax credit).

Вражає своєю соціальною щедрістю та адресним розмаїттям система численних податкових пільг (див. Таблиці 2.2 і 2.3).

Таблиця 2.2

Соціальні податкові пільги для фізичних осіб (2023 р.)

У Франції діє система численних податкових пільг (*réduction d'impôt*) у формі зменшення оподатковуваного доходу в установлених лімітах, які періодично змінюють у залежності від соціально-економічних умов.

1. Пільги по зарплаті, підприємницькій діяльності та пенсіях (по доходах за 2022 р.)

Загальна знижка 10% на професійні витрати по відношенню до зарплати та доходів від підприємницької діяльності, але не більше 13522 євро на рік. У межах лімітів, відраховуються фактичні професійні витрати на проїзд до місця роботи, харчування, інструменти та одяг. Пенсії оподатковуються, крім пенсій державних службовців. На них існує загальна знижка 10%, але не більше 4123 євро.

2. Звільнення від сплати податку на іпотеку

Пільга надається за ставкою 40% від відсотків за перший рік, а потім 20% від відсотків, сплачених протягом решти чотирьох років.

3. Освіта дітей

Зменшення податку на суму витрат на освіту дитини становить 61 євро для дитини в коледжі, 153 євро для в ліцеї та 183 євро в університеті.

4. Пільги повнолітнім дітям-утриманцям та іншим утриманцям

Батькам надано право фінансової підтримки повнолітнім дітям або іншим утриманцям за рахунок вирахувань зі свого оподатковуваного доходу не більше 6368 євро на рік.

Аналогічна допомога надається батькам, розміщеним у будинку для престарілих. Старшим 75 років податкова знижка надається, якщо максимальний дохід батьків не перевищує 17763 євро для пари.

5. Довгостроковий догляд і догляд в стаціонарі

Витрати осіб, які отримують догляд або стаціонарне лікування, мають право на податкову знижку з оподатковуваного доходу в розмірі 25% від суми витрат у межах ліміту.

6. Виплати аліментів

Виплати чоловікові або дружині в грошовій або натуральній формі протягом перших дванадцяти місяців після розлучення дають право на податкову знижку в розмірі 25% від суми виплат, але не вище оподаткованої суми 30,5 тис. євро.

7. Благодійні пожертви

Знижка у розмірі 75% до максимального зменшення податку в розмірі 479 євро.

8. Інвестиції у Франції

Існує низка податкових пільг для інвесторів у інноваційні компанії, лісові ресурси, туристичну нерухомість, певні схеми інвестування в нерухомість і в колонії.

9. Пільги студентам та учням

Заробітна плата, отримана учнем або студентом віком до 26 років, звільняється від прибуткового податку до оподатковуваного доходу за попередній рік у сумі 4936 євро.

Джерело: Guide to French Income Tax: URL: <https://www.french-property.com/guides/france/finance-taxation/taxation/calculation-tax-liability/allowances> (та звернення: 01.02.2023).

Крім податкової знижки, стандартні пільги у Франції надаються у формі податкового кредиту (crédit d'impôt). Податковий кредит — це дозволене законом пряме відрахування певних соціально вмотивованих або суспільно важливих витрат із загальної суми податкових зобов'язань у межах установлених лімітів. У 2023 р. передбачено такі види податкових кредитів ¹⁰:

1. Енергозбереження в житловому секторі

Затрати на енергозберігаючі заходи в житлових приміщеннях повністю або частково покривалися податковими кредитами.

2. Адаптація житла

Допомога у розмірі від 25% до 40% від вартості робіт по забезпеченню мобільності, безпеки або комфорту для літніх людей або осіб з інвалідністю. Ліміт кредиту 20 тис. євро.

3. Догляд за дітьми

Податкова знижка у розмірі 50% на витрати, що не перевищують 3500 євро на кожну дитину віком до 7 років, на догляд за дитиною поза домом.

¹⁰ Guide to French Income Tax. URL: <https://www.french-property.com/guides/france/finance-taxation/taxation/calculation-tax-liability/allowances> (дата звернення: 01.02.2023).

4. Допомога по дому

Податковий кредит у розмірі 50% від витрат на допомогу в домашньому господарстві (прибирання, садівництво, водіння, догляд за дітьми, приготування їжі тощо). Установлено верхні ліміти на конкретні види робіт. Наприклад, на садівництво — до 5 тис. євро, будівельні роботи — 500 євро, комп'ютерна допомога — 3 тис. євро.

Представлені фіскальні засоби соціального захисту та допомог по суті є типовими для західних країн загального добробуту (welfare states). Подібний досить щедрий набір податкових пільг в інших країнах Євросоюзу відрізняється від Франції лише деякими національно-історичними особливостями та привхідними обставинами. Отже, у Франції система соціальних пільг за допомогою заходів оподаткування стоїть на висоті. Не менш креативна гуманітарна, інвестиційна, екологічна та енергозберігаюча направленість оподаткування завдяки відповідним пільгам.

Якщо у США платежі в соціальні фонди офіційно іменують податками (social security tax, Medicare tax та ін.), то у Франції платежі подібного роду з принципово відносять до цільових внесків (contribution), які повертаються платникам. За визнанням фахівців, французька система соціального страхування *«складна аж до неможливості осягання її розумом»*. Величина внесків залежить від численних обставин: галузі економіки, величини компанії, виду зайнятості й статусу роботи, рівня заробітної плати, віку виходу на пенсію та ін. З деякими спрощеннями й узагальненнями систему страхових внесків від фонду оплати праці представлено в Табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Система соціального захисту і забезпечення

Види цільових внесків	Ставки, %%	
	Роботодавці	Працівники
1	2	3
Страхування здоров'я, материнства, інвалідності, помертвна допомога	7% — 13%	-
Солідарний внесок	0,3%	7,5%
Основна пенсія за віком (з лімітом)	8,55%	6,9%
Пенсія за віком (без ліміту)	1,9%	0,4%
Сімейні допомоги	3,45% — 5,25%	-
Загальний соціальний внесок	-	9,2%

Закінчення табл. 2.4

1	2	3
Страхування по безробіттю	4,05%	-
Додаткові пенсії	4,72% — 12,95%	3,15% — 8,64%
Загальний балансовий внесок	1,29%	0,86%

Джерело: The French social security system. URL: https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_a2.html (дата звернення: 01.02.2023)

У Франції немає єдиного соціального внеску (податку). Для деяких категорій населення скасовано гарантований *мінімальний дохід* (*revenue minimum d'insertion*) і замінено ситуативним правом на «активну солідарну допомогу» (*revenu de solidarité active, RSA*). Наприклад, така солідарна допомога надавалася в період пандемії COVID-19.

Весною 2023 р. у Франції вибухнули безпорядки у зв'язку з підвищенням пенсійного віку з 62 до 64 років. Проблема в тому, що коштом податків з нині працюючих оплачують пенсіонерів, які живуть усе довше, і все більше стає на пенсії *baby-boomers* («дітей буму») — людей, які народилися в період післявоєнного різкого сплеску народжуваності в 1946-1960 рр..

Стандартна ставка *податку на прибуток корпорацій* (*impôt sur les sociétés*) поетапно знижена з 33,33% в 2018 р. до 25% в 2023 р. Для малих і середніх компаній з оборотом менше 7,63 млн. євро передбачено ставку 15% на перші 42,5 тис. євро і 25% на решту прибутку до ліміту. Податок встановлено на територіальній основі, тобто він нараховується на прибуток з французьких джерел, а не на глобальній (*worldwide*) основі.

У зв'язку з енергетичними проблемами з 2022 р. для юридичних осіб на тих самих умовах, що і оподаткування прибутку, тимчасово запроваджено *збір солідарності* (*solidarity contribution*) на використання викопного палива та електроенергії. Сума внеску диференційована від 40 до 175 євро за мегават-годину залежно від масштабу та типу виробництва електроенергії.

Згідно закону «Про свободу вибору майбутнього» з метою сприяння зайнятості молоді та оволодінню пов'язаними з роботою інноваціями з компаній збирають цільовий *податок на учнівство* (*taxe d'apprentissage*), що розкриває далекоглядну соціальну політику уряду.

На фіскальні результати оподаткування прибутку корпорацій у Франції й деінде дуже впливає явище *BEPS (base erosion and profit shifting)* — розмивання бази оподаткування та виведення прибутку в країни з нульовими або низькими податковими ставками. По причині розбіжності національних податкових правил BEPS як стратегію податкового планування використовують компанії, щоб уникнути сплати податків. Від BEPS страждають 135 країн, що розвиваються, втрачаючи щороку сотні мільярди доларів податкових надходжень. ОЕСР і G20 здійснюють заходи блокування дії BEPS.

Альтернативне значення поняття BEPS — базовий прибуток на одну акцію (*basic earnings per share*).

Податок на приріст вартості капіталу (активів) сплачується за продаж і перепродаж, (тому цей податок називають спекулятивним), будівель, земельних ділянок, акцій, деяких видів особистого майна. Для резидентів Франції основна ставка податку становить 36,2%. Ця сума складається з податку на приріст капіталу за ставкою 19% плюс 17,2% соціальних відрахувань. Нерезиденти звільняються від сплати соціальних внесків, але підлягають сплаті «податку солідарності за ставкою 7,5%. На приріст інтелектуальної вартості та патенти понижена ставка 10%.

Податок на цифрові послуги за ставкою 3% впроваджено на прибуток цифрових компаній, які надають рекламні послуги, продають користувачам різні дані, надають посередницькі послуги. Повинні платити податок компанії з глобальною виручкою в розмірі 750 млн. євро або більш і продажами у Франції не менше 25 млн. євро.

У Франції *податок на додану вартість* забезпечує близько половини податкових надходжень у державний бюджет. Франція — батьківщина ПДВ, де податок було запроваджено в 1954 р. за проектом Моріса Лоре. ПДВ — унікальний фіскальний феномен, що об'єднує властивості податку на покупки і податку на продажі. Українські економісти характеризували ПДВ як найдосконалішу і, можливо, остаточну форму еволюції універсальних акцизів ¹¹. Ставки ПДВ диференційовані за соціально-гуманітарною ознакою, але на більшість товарів і послуг стандартна ставка 20%.

¹¹ Андрущенко В.Л., Данілов О.Д.. Податкові системи зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2004. С. 159.

Понижені ставки 10% або 5,5% встановлено на товари соціально-го характеру: харчі, газ і електроенергію, книги, послуги пасажирського транспорту, затрати по ремонту оселі та ін. У 2023 р. ставку 5,5% поширено на корми для тварин-джерел продуктів харчування (корови, кури та ін.), а також на рибальство, рибництво, птахівництво. У зв'язку з коронавірусом дію ставки 5,5% продовжено до 31.12.2023 та поширено на матеріали та засоби захисту від COVID-19 (маски, захисний одяг, предмети гігієни та ін.).

Ставка 2,1% діє на деякі періодичні видання, ліки, ліцензії на TV, допуск на певні культурні заходи; на деякі види худоби, призначеної для використання в якості продуктів харчування. Нульова ставка — на внутрішні та міжнародні перевезення (за винятком автомобільного та водного транспорту).

Подібно до інших країн ЄС, з 2023 р. у Франції для пов'язаних бізнесом юридичних осіб-платників ПДВ запроваджено *спрощену систему групової сплати ПДВ (VAT group option)*, що полегшує адміністрування та усуває відтік коштів при сплаті ПДВ за внутрішньо груповими розрахунками.

У Франції акцизний збір (*les droits d'accises*) інтерпретується як грошова сума, авансована виробником, яка потім перекладається на споживача. Акцизи на тютюнові вироби, енергоносії (нафтопродукти, газ, вугілля), алкогольні напої гармонізовано на рівні Євросоюзу. Справляння інших акцизів (на розваги, дорогоцінні метали, ювелірні вироби, антикваріат, порнографічну продукцію та ін.) регламентовано національним законодавством.

На виробництво, імпорт і торгівлю тютюновою продукцією та сірниками встановлено державну (фіскальну) монополію. Здавна ведеться також агітація на користь державної монополії на алкогольні напої. Але противники стверджують, що монополія вб'є виробництво спиртовмісних напоїв, порушить масу приватних інтересів, чим викличе різні потрясіння.

Фіскальна монополія (*monopole fiscal*) — повна або часткова монополія держави на виробництво і продаж деяких товарів, основна мета встановлення якої — збільшення доходів державного бюджету; зазвичай охоплює такі товари, як сіль, тютюн, сірники, алкогольні напої і т. д. ; може також поширюватися і на зовнішньоторговельні операції з певним товаром.

На чисту вартість нерухомого майна (net real estate), вартість якого за мінусом зобов'язань перевищує 800 тис. євро, запроваджено податок під виразною назвою *податок на багатство* (Табл. 2.5). Характерно, що попередня назва цього податку не менш красномовна — *податок солідарності на багатство* (*impôt de solidarité sur la fortune*).

Таблиця 2.5

Шкала ставок податку на багатство (2023 р.)

Податкові ставки (%%)	Вартість майна (тис. євро)	
0,00	до 800	
0,5	від 800	до 1300
0,7	від 1300	до 2570
1,00	від 2570	до 5000
1,25	від 5000	до 10000
1,5	10 млн. і вище	

Джерело: French tax summary 2023. URL: https://www.europeaccountants.com/france/tax#ourcharges_9 (дата звернення: 06.02.2023).

Враховуючи податок на багатство, сумарна величина кількох податків на одного платника-фізичну особу може перевищити величину його доходу та призвести до втрати податкових пільг. На такий випадок у Франції запроваджено так званий *податковий щит* (*bouclier fiscal*), яким визначено верхній ліміт сумарної величини податкового зобов'язання. Тобто *bouclier fiscal* гарантує, що загальна сума податкових зобов'язань найбагатших платників не перевищуватиме певний відсоток від їхнього доходу. На 2023 рік передбачено, що сума чотирьох прямих особистих податків (на доходи, на багатство (активи), на соціальне страхування, місцевих податків на нерухомість) не повинна перевищувати 75% чистого оподаткованого доходу домогосподарства за попередній рік.

«Податковий щит» можна вважати за соціальну пільгу для тих категорій платників, які: володіють власністю, яка не приносить доходу; вартість чийх активів швидко піднімається в результаті росту цін; або тих небагатих, хто володіє дорогим житлом і відповідно платить високий податок на нерухомість (наприклад, збіднілий аристократ — власник середньовічного замку).

Податком на спадщину і дарування (droits de succession et de donation) не оподатковується посмертна спадщина для подружжя. Однак прижиттєві дарування між подружжям і дітьми, вартість яких перевищує установлений ліміт, прогресивно оподатковуються.

Після належних відрахувань та плюсування подарунків, роздарованих померлим протягом попередніх 15 років, ставки податку на 2023 р. становлять¹²:

До 8 072 євро: 5%
8 072 € — 12 109 €: 10%
€ 12,109 — € 15 932: 15%
15 932 євро — 552 324 євро: 20%
552,324 євро — 902 838 євро: 30%
902 838 євро — 1 805 667 євро: 40%
1,805,667 € +: 45%

Спадщина і дарування між членами однієї сім'ї чи родичами не оподатковуються при умові не перевищення установлених лімітів.

Спадщину і дарування між родичами більш віддалених кровних рівнів споріднення (брати, сестри, племінники та ін.) оподатковують за підвищеними ставками 35%, 45%, 55% і навіть 60% (для сторонніх за заповітом). Існують деякі обмеження між віком дарувальника і віком бенефіціара (одержувача). Вони установлені таким чином, аби обмежити людям похилого віку можливість за життя роздаровувати майно родичам, особливо тим із них, хто вже досяг повноліття і здатний заробляти самостійно.

На прикладі Франції помітно, що податок на спадщину і дарування — один із самих юридично і процесуально складних, важких в адмініструванні податків. Адже операції, пов'язані з цим податком, не завжди легко відслідковувати, збирати доказову базу, а потім нерідко приходится ще й вести справи в суді. Тому не дивно, що в деяких країнах даний податок скасували.

Стає помітною соціально-примирлива, благодійна направленість податкової політики Франції. Три основні податки: на доходи фізичних осіб, на багатство і ПДВ відповідають принципу — з тих, хто багато має, податків із них беруть суттєво більше. Це результат політичного впливу лівих партій, які у Франції традиційно мають велику силу.

¹² Droits de succession et de donation. URL: <https://www.corrigetonimpot.fr/bareme-transmission-succession-donation-droit-ligne-directe/> (дата звернення: 07.02.2023)

2.3. Місцеві податки

Два податки на домогосподарства: податок на житло (*taxe d'habitation*) і податок на нерухомі активи (*taxe foncière*) домінують у неймовірно масштабній сфері місцевих фінансів Франції, — в країні налічується близько 40 тис. комун (громад) середня чисельність населення яких складає всього 200 осіб!

Податок на житло сплачують щорічно орендарі нерухомості, а податок на активи — власники. В сукупності власники та орендарі нерухомості сплачують чотири прямих податки: на нерухомість: земля, будівлі та споруди; податок на помешкання; на професійний бізнес; на збирання сміття. У Франції податок на нерухоме майно або реальний податок (*taille réelle*) існує з часів раннього Середньовіччя. Сучасний податок — прямий потомок горезвісного *податку на вікна і двері*, який дожив до початку ХХ ст. Ставки податків у межах установлених центральним урядом лімітів визначають у щорічних бюджетах органи місцевого самоврядування з огляду на величину і специфіку своїх потреб. Передбачається ряд винятків і пільг соціального характеру.

Податок на житло сплачують орендарі житла з прилеглими автостоянками, садами, гаражами і т. п., які вони займають за станом на 1 січня. Оподатковуються також незаселені будинки і квартири, якщо вони залишаються такими протягом п'яти років і більше.

Деякі помешкання не підлягають оподаткуванню в силу похилого віку, інвалідності, скрутного матеріального стану їхніх власників чи орендарів. У склад *taxe d'habitation* входить *аудіовізуальний збір* за користування телебаченням. По суті це фіскальна ліцензія вартістю 139 євро в рік. Особи, старші 75 років, звільнені від даного збору.

У зв'язку з прийняттям в Україні податку на нерухоме майно викликає підвищений інтерес конструкція французького аналога даного податку. Податок на землю під забудовою, буквально — *поземельний податок на нерухоме майно* (*taxe foncière*) сплачують *власники земельних ділянок*, забудованих житловими (будинки, квартири) і діловими приміщеннями (крамниці, склади, різні споруди). База податку — кадастрова вартість нерухомості з періодичною переоцінкою. Ставки податку визначають на місцевому рівні. Пільги передбачені для літніх та непрацездатних.

Податок на незабудовані земельні ділянки поширюється на власників не використовуваних земель. Таких земель у тісній Франції мало, тому надходження даного податку в місцеві бюджети порівняно незначні. Податок не стосується земель, призначених для лісовідновлення та зарезервованих з екологічних міркувань, — чим виявляє себе регулююча функція даного податку.

Важливим місцевим податком є також *професійний податок (la taxe professionnelle)*. Його сплачують фізичні або юридичні особи, які здійснюють неоплачувану професійну діяльність на регулярній основі. Під фізичними або юридичними особами маються увазі компанії, а також самозайняті особи (підприємці, ремісники, торговці, представники вільних професій).

Податок на професійний бізнес носить також назву *територіальний економічний внесок (CET)*. В свою чергу CET складається з двох взаємозв'язаних платежів: *внеску з нерухомого майна підприємств* на базі кадастрової оцінки приміщень і споруд, зайнятих під бізнес; *внеску з доданої вартості підприємств (CVAE)* на базі створеної доданої вартості.

Порівняно незначний *збір на прибирання сміття*, ставка якого в середньому по країні складає 100 євро на домогосподарство, приносить більше 10 млрд. євро доходу в рік.

До інших місцевих платежів належать *реєстраційний збір* на автотранспортні засоби (*carte grise*) та цільові збори на утримання установ.

Складається враження, що система місцевого оподаткування у Франції не менш громіздка, ніж національна система соціального страхування та забезпечення. Місцеві органи влади мають широкі права щодо надання пільг по місцевих податках у залежності від конкретних обставин. Налічуючи біля 200 податків, зборів і обов'язкових платежів, сформована історично національна податкова система Франції унікально множинна.

2.4. Адміністрування та консультування податків

Фіскальне відомство — *Генеральна дирекція податків (Direction Générale des Impôts)* знаходиться у складі Міністерства фінансів

Франції. Структурно відомство організовано за *принципом групового таргетування*, що передбачає адресну націленість діяльності підрозділів на певні категорії платників податків. Тобто, кожен із відомих структурних підрозділів спеціалізується на комплексному обслуговуванні окремої групи платників: великих платників з числа фізичних і юридичних осіб, платників ПДВ і т. д. Податкова служба виконує деякі нефіскальні функції: здійснює оцінку приватного майна, а також менеджмент державної власності.

Директорат по роботі з великими платниками податків обслуговує транснаціональні корпорації, а також розглядає податкові проблеми в досудовому порядку. У *Офіс контролю та аудиту великих платників* щорічно передаються списки останніх. [Подібним чином діє і ДПС України].

Директорат має відомчі *регіональні податкові центри* (*Centre des Impôts*). На персонал останніх покладено безпосереднє адміністрування податків на рівні органів місцевого самоврядування — муніципалітетів і комун. Податкові центри реєструють платників і ведуть їх особисті справи. *Інспектори* податкових центрів приймають декларації, перевіряють правильність нарахування податків. До 31 травня поточного року декларації про доходи за минулий рік платники мають подавати консолідовано, тобто спільну декларацію для всіх членів сім'ї, в тому числі тих, з кого податок справляється по місцю роботи або одержання доходів.

Від податкових центрів функціонально відокремлені *органи по збиранню податків* (*collecteur des impôts*), котрі розсилають податкові повідомлення та приймають платежі. Виходить не дуже зручно: платнику податків приходится контактувати як з податковим інспектором, так і збирачем податків.

Податковий кодекс (*Code Général des Impôts*) складається з двох частин. У першій регламентовано порядок розрахунку бази і справляння різних податків, у другій частині розписано механізм діяльності податкової служби та процедури податкового контролю. Поточні зміни у податкове законодавство вносяться через щорічні бюджетні закони.

По відношенню до представників малого бізнесу, особливо численних у Франції, застосовують *процедуру forfait fiscal* — справляння податку з суми доходу, зарані узгодженого між податковим інспектором

і платником податку, а не реального доходу. Податок розраховується на основі непрямих показників потенційного доходу. Наприклад, кількості місць у ресторані та ін..

Податковий контроль має три рівні. На *першому рівні* функції податкової служби обмежені перевіркою формальної правильності реквізитів поданої декларації та випискою податкового повідомлення. При виникненні будь-якої неясності на *другому рівні перевірки* платнику надсилається перелік питань, які потребують пояснення, на що відводиться до 30 днів, а в разі необхідності документального підтвердження — до двох місяців. Пов'язані з оподаткуванням документи платник має зберігати не менше шести років.

У серйозних випадках настає черга поглибленого *третього рівня контролю*, котрий проводиться в режимі розслідування, про що попередньо інформують платника. Дану перевірку здійснюють фахівці *Генеральної інспекції фінансів*. Щоправда, ризик потрапити під контроль третього рівня порівняно невеликий. З числа мільйонів платників подібних перевірок зазнають здебільше бізнесмени у сфері ресторанного бізнесу і будівництва, котрі мають справу з розрахунками готівкою, а також господарські операції, пов'язані з сплатою ПДВ. Після перевірки третього рівня контролери не мають права повторно перевіряти даного платника протягом року.

Фіскальна служба Франції здійснює аудит виконання податкових зобов'язань і, за необхідності, вносить відповідні коригування. У випадках, коли розбіжності між податковими органами та платником податків залишаються, платник, залежно від виду податку, можуть подати позов до цивільних або до адміністративних судів.

Останнім часом у Франції посилили кримінальні норми щодо податкових питань. Податкові органи зобов'язані передавати в прокуратуру матеріали всіх податкових перевірок, що перевищують суму 100 тис. євро, за умови, що така перевірка призводить до застосування штрафних санкцій аж до 100%. За певних обставин застосовуються менші штрафні санкції.

В пошуках способів легального ухилення від податків платники вправі користуватися порадами приватних консультантів, але останнє слово в юридичній інтерпретації таких способів належить податковій службі, оскільки не виключено, що та чи інша схема формально законного ухилення виявиться замислом *зловживання правом і довірою*.

Тому платникам рекомендують приймати поради у письмовій формі або фіксувати їх на диктофон.

У Франції, як деінде, потреба в консультуванні неминуче існує тому, що для платника податків, особливо в бізнесі, податкове законодавство постає непрохідним лабіринтом, вихід із якого знає лише глибокий носій спеціальних знань. Французькі консультативні фірми надають комплекс порад під девізом: «не платіть більше, ніж належить». Типовий перелік послуг передбачає:

- Підготовку річних або щоквартальних декларацій з ПДВ;
- Річні декларації з податку на прибуток резидентів і нерезидентів;
- Оптимізацію податків;
- Забезпечення всіх потенційних податкових пільг і відрахувань.

Особливо актуальні заплутані податкові питання трансфертного ціноутворення, злиття та поглинання акціонерних компаній, фіскальні аспекти інвестиційних стратегій. У VIP-курортних зонах французької Рив'єри та Монако консультанти надають допомогу в податковому плануванні та управлінні багатством. Консультаційна фірма Blevins Franks роз'яснює складні податкові правила у Франції та Великобританії.

Зокрема, експерти консультаційної фірми Elitax надають допомогу з сплати прибуткового податку іноземцям (expats — емігрантам, біженцям, зарубіжним спеціалістам), які проживають у Франції, в наступних питаннях ¹³:

- Заповнення і подача податкової декларації;
- Подолання мовного бар'єру при заповненні документів;
- Звільнення від адміністративної рутини, своєчасна подача звітності;
- Позбавлення пропусків оподатковуваних доходів та об'єктів;
- Гарантія впевненості, що декларація оптимізована, прийняті правильні рішення, всі податкові знижки, відрахування та кредити заявлені.

Виявлене ухилення від сплати податків, як правило, карається в адміністративному порядку — стягуванням несплаченого та накладанням штрафу. Кримінальне переслідування неплательника залишається ексклюзивним правом податкової служби. Тільки вона вправі передати справи з приводу податкових злочинів в прокуратуру. Але навіть

¹³ Income tax assistance for expats living in France. URL: <https://www.elitax.com/> (дата звернення: 24.01.2023).

великих ухильників здебільше карають тільки штрафом. До кримінальних справ і суду доходять лише вкрай кричущі випадки, що завдають серйозну шкоду, подібні податкові злочини караються тюремним строком до 5 років і штрафом до 500 тис. євро.

З претензіями до фіскального відомства, котрі не знайшли вирішення на рівні місцевої податкової служби, платник має можливість звернутися у вищі інстанції. Таких декілька: незалежна *погоджувальна служба* при регіональних податкових центрах; *податковий омбудсмен* по правах платників податків; *державний омбудсмен* і зрештою суд. Незалежний статус цих апеляційних структур продиктований тим міркуванням, що в межах органів податкової системи неможливо виправити вади даної системи.

Висновки

Фіскальні перетворення Великої французької революції — надбання для всього людства, вони набули міжнародного значення. Як на прикладі Франції показує історичний досвід, на сферу оподаткування також поширюється дія пропаганди засобами психологічного і морального впливу на масу населення.

Сучасна Франція — ініціатор і одна із держав-засновниць Європейського союзу. Франція — інвестиційно приваблива країна, її економіка за величиною займає сьоме місце у світі. Париж — найбільший у світі стартап-кампус.

ПДВ, можливо, самий досконалий податок на споживання з числа всіх, які будь-коли існували, — винахід і дарунок людству французького генія.

Франція має всі ознаки соціальної держави загального благоденства. Але система соціального захисту, страхування та забезпечення дуже складна «аж до неможливості досягання її розумом». Назви деяких фіскальних платежів (солідарний податок, збір солідарності, солідарний внесок) розкривають соціально-перерозподільний характер податкової системи Франції.

Цільовий податок на учнівство (формування фонду підготовки спеціалістів майбутнього) розкриває далекоглядну соціальну політику уряду.

Соціальне призначення у період COVID-19 мали відстрочки платежів податку на додану вартість та податку на прибуток на 36 місяців для мікро, малих і середніх підприємств та індивідуальних бізнесів.

В адмініструванні податків запроваджено багатоступеневу апеляційну систему, що гарантує додержання прав і обов'язків платників податків.

Від 2021 р. діє нова процедура дотримання вимог законодавства — добровільна податкова перевірка (аудит), яка охоплює фінансовий рік, а звіт про результати надається платником в електронному вигляді разом з річною декларацією. В разі донарахування податків фіскальним органом, платнику відшкодовується гонорар, виплачений зовнішньому аудитору.

Контрольні запитання

1. Які зміни і нововведення в оподаткування внесла Велика французька революція? В чому полягає їх світове значення? Які риси, принесені революцією, властиві сучасній податковій системі України?

2. В чому полягає роль Франції в створенні Європейського союзу?

3. В чому полягає соціальна мета оподаткування за прогресивними ставками? «За» і «проти» прогресивних податків?

4. Якій із систем — французькій з прогресивно зростаючими податковими ставками чи пропорційній з («пласкою») ставкою — варто віддати перевагу? Поясніть чому.

5. Порівняйте податок на додану вартість у Франції і в Україні. Що схожого між ними і чим вони відрізняються між собою?

6. Чи існують в Україні аналоги французьких податків солідарності? В чому полягає соціальна роль подібного роду податків?

7. Поясніть призначення фіскально-адміністративної процедури «податковий щит» (*bouclier fiscal*). Чи існує в Україні подібна пільга?

8. Охарактеризуйте особливості системи місцевих податків Франції.

9. Що спільного і які відмінності існують між Генеральною дирекцією податків Франції та Державною податковою службою України?

10. В чому полягає цінність податкового консультування для експатів (*expats*): біженців, емігрантів, зарубіжних спеціалістів?

Тестові завдання

1. *Податковий рік (année fiscale) у Франції починається:*

- а) 1 січня
- б) 1 квітня
- в) 1 червня
- г) 1 вересня.

2. *Податковий імунітет це:*

- а) звільнення від податків на доход депутатів парламенту
- б) звільнення від податків глави держави (монарха або президента)
- в) виключення з числа платників податків судів
- г) звільнення від обов'язку сплачувати податки, надане окремим фізичним та юридичним особам відповідно до національного та міжнародного права.

3. *На винагороду подвигів Орлеанської діви — національної героїні Франції Жанни д'Арк — король надав безстроковий податковий імунітет її родичам і жителям рідного села Жанни. Це відбулося в:*

- а) XV ст.
- б) XVI ст.
- в) XVII ст.
- г) XVIII ст.

4. *Джерелом існування сучасної французької держави є:*

- а) відрахування від прибутків державних підприємств (domain state)
- б) сукупність неподаткових доходів (non-tax revenues state)
- в) податки і частково державні позики (tax state, fiscal state)
- г) виключно державні позики (debt state).

5. *У Франції нерухоме майно — земля і будівлі — обліковується та оцінюється за кадастром. Кадастр це:*

- а) кодекс податкових законів
- б) реєстр податків
- в) реєстр платників податків
- г) складений з метою оподаткування реєстр нерухомих об'єктів (землі та будівель), що показує розмір, вартість і право власності.

6. Велика французька революція, а разом з нею буржуазно-демократичні перетворення в оподаткуванні, розпочалася в:

- а) 1589 році
- б) 1689 році
- в) 1789 році
- г) 1889 році.

6. В 2023 р. стандартна ставка ПДВ у Франції складає:

- а) 21%
- б) 20%
- в) 19%
- г) 18%.

7. У сучасній Франції існує державна фіскальна монополія на торгівлю тютюновими виробами. Фіскальна монополія — це:

- а) різновид майнового податку
- б) податок на товари монополізованого приватного виробництва
- в) різновид прямого податку
- г) дохід акцизного типу від виробництва і/або торгівлі товарами, монополізованими державними органами.

8. У 2023 р. нижча, (крім нульової), податкова ставка на доходи фізичних осіб у Франції складає:

- а) 15%
- б) 11%
- в) 10%
- г) 5%.

9. У 2023 р. максимальна податкова ставка на доходи фізичних осіб у Франції складала:

- а) 50%
- б) 45%
- в) 42%
- г) 40%.

10. Винахідником податку на додану вартість, вперше запровадженим у Франції, був:

- а) Адольф Вагнер (Wagner)
- б) Моріс Лоре (Laure)
- в) Ерік Ліндаль (Lindahl)
- г) Маффео Панталеоні (Pantaleoni).

ТЕМА 3

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ (DEUTSCHLAND STEUERSYSTEM)

*ВВП на душу населення — 50,8 тис. дол.
13-те місце за Світовим індексом щастя.
6-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 3.1. Німецька школа вчення про податки.
- 3.2. Устрій податкової системи.
- 3.3. Федеральні податки.
- 3.4. Земельні податки.
- 3.5. Місцеві податки.
- 3.6. Адміністрування та консультування податків.

***Ключові терміни і поняття:** соціальна держава, податкова держава, камералістика, еластичність податків, принцип Ordnung, «німецьке економічне чудо», фіскальне вирівнювання, податок солідарності, церковний податок, контрольний ригоризм, виборчий податковий ценз, фрілансер.*

Федеративна Республіка Німеччина має драматичну історію. Перш ніж стати успішною демократичною, соціальною, правовою податковою державою, Німеччина пройшла випробування політичною роздробленістю, поразками у двох світових війнах, тоталітаризмом і ганьбою гітлерівського режиму, післявоєнною розрухою. Зрештою, здійснивши післявоєнне «економічне чудо», сучасна Німеччина стала лідером Євросоюзу.

Після першого об'єднання в 1871 р. Німеччина склалася як «вічний союз» 25 державних утворень: 4 королівств, 11 великих і малих герцогств, 7 князівств, трьох вільних міст й «імперської області» Ельзас-Лотарингія. Після другого об'єднання (1990 р.) країна складається з 16 федеральних земель, які наділені частковим суверенітетом.

Політико-економічними устоями податкової системи Німеччини є:

- розвиток приватної власності як економічної основи оподаткування, податки — форма участі держави в приватному господарюванні;
- відповідність податкової системи законодавству Європейського союзу і демократично-правовим цінностям соціальної держави;
- інвестиційна, екологічна, енергозберігаюча направленість оподаткування;
- фінансова та адміністративна ефективність оподаткування, основана на принципі «Ordnung» («Порядок»): самодисципліні платників податків, професіоналізмі та лояльності персоналу податкової служби.

3.1. Німецька школа вчення про податки

Із Німеччини походять системи ідей, що справили неминущий вплив на розвиток наукових уявлень про податки, про податкову політику і фінансову адміністрацію: камералістика, ідея соціальної держави, принципи оподаткування А. Вагнера. З огляду на ці досягнення, німецька фінансова думка одна з провідних у світі.

Німеччина — батьківщина першої в світі наукової школи управління державними фінансами та адміністрування податків, так званої *камералістики* (*Kameralwissenschaft, Kameralia*). Так називали сформовану в XVII–XVIII ст. університетську науку, що мала своїм предметом цикл господарських, фінансових та адміністративних знань і ставила задачу підготовки державних службовців, які б відповідали вимогам високого професіоналізму, лояльності, відповідальності. Камералісти (Й. Юсті, Й. Зонненфельс та ін.), сучасники А. Сміта, на відміну від останнього ставили на перше місце вчення про державу і порядок, а не про ринок і ціни. «Дякуючи Богу, — писав ще у XVI ст. ранній камераліст М. фон Осса, — наша країна вже забезпечена солідним, належним, достойним похвали порядком»¹⁴. Те значення, що сьогодні відводять питанням адміністрування податків, можна вважати ренесансом ідей камералістики.

Крім німецьких університетів, до середини XIX ст. камеральні науки вивчали в Харківському університеті.

¹⁴ Small A.W. The Cameralists. The Pioneers of German Social Policy. Kitchener: Batoche Books. 2001. P. 45.

Філософ і економіст Лоренц фон Штейн (1815–1890) підпорядкував вчення про оподаткування своїм ідейно-теоретичним уявленням про соціальну державу. В такому контексті, щоб зрозуміти сутність податку, потрібно вийти далеко за межі власне податкових проблем. «Оподаткування — та точка, де наука про державні фінанси сходиться з наукою про державне управління. Кожна з цих наук обумовлена другою, а вони обидві є частиною однієї і вищої науки, що має справу з органічним аспектом дійсності: теорією держави, її діяльністю в етичній ролі забезпечення морального здоров'я суспільства»¹⁵. В цих словах по суті передбачено контури соціальної податкової держави.

Адольф Вагнер (1835–1917) — один з класиків науки державних фінансів. З ідей так званого державного соціалізму (втручання держави в економіку та особливо в соціальну сферу в сполученні з елементами християнської етики) Вагнер спорудив власну соціально-правову теорію державних фінансів. Якщо для А. Сміта економічні постулати і фінансові принципи були незмінними для всіх часів і народів, то для А. Вагнера вони мали історичний характер. На відміну від знаменитих чотирьох принципів оподаткування А. Сміта, оснований на абсолютизації ринку та вигод платників податків, Вагнер відвів належне місце інтересам держави і цінностям суспільства.

Таблиця 3.1

Принципи оподаткування за Вагнером

<i>I. Фінансові принципи</i>	
1.	Достатня доходність податків
2.	Еластичність оподаткування
<i>II. Економічні принципи:</i>	
3.	Рациональний вибір податків під кутом зору розвитку індивідуального чи національного багатства (доходу або капіталу), а також допустимої різниці між інтересами окремих індивідумів і національної економіки в цілому
4.	Вибір конкретного виду податку з позицій впливу оподаткування взагалі і кожного з податків зокрема, а також проблеми перекладання податків
<i>III. Принцип справедливості або зрівняльного розподілу податків:</i>	
5.	Загальність оподаткування
6.	Рівність оподаткування

¹⁵ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock.. London etc.: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 31.

*IV. Принципи адміністрування податків
або адміністративної ефективності податкової системи:*

7. Визначеність оподаткування

8. Зручність

9. По можливості мінімальні затрати по збиранню податків.

Джерело: Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 11.

Донині за глибиною наукового змісту і практичного значення принципи Адама Сміта та Адольфа Вагнера стоять разом. Сучасним авторам залишається лише повторювати і кон'юнктурно модернізувати ці класичні принципи. Наприклад, Й. Ланг пропонує принципи, на яких функціонує податкова система ФРН. В інтерпретації Ланга принципи оподаткування, запропоновані свого часу корифеями економічної та фінансової науки, не переосмислені цілком, а переглянуті під кутом зору їх відносного значення в сучасних умовах.

У традиції німецьких авторів концептуально трактувати державні фінанси як «*державне господарство*» (Finanzwirtschaft, Finanzwissenschaft) за принципом — державне господарство схоже на домогосподарство за винятком департаментів: військового, закордонних справ і збирання податків. Подібне бачення перейшло і до англосовітських дослідників — термін public economics вживають як аналог public finance. Німецькі вчені першими ввели в науковий обіг поняття податкової держави (die Steuerstaat, англ. — a tax state, a fiscal state).

З часом у Німеччині склалася наукова школа *ордо-лібералізму*, на ідеях якої здійснилося «німецьке економічне чудо». Ця школа поєднала запозичені у камералістів сакральні ідеали твердого правопорядку з прагматичними вигодами вільного підприємництва (Ordnung des Wirtschaft), соціального ринкового господарства, демократичного вибору та ефективного управління.

В сучасній ФРН виділяється наукова школа податкового права у складі професури Кельнського університету Й. Ланге, М. Розе, К. Тіпке та ін. Зокрема, проф. Й. Ланг розробив проект кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи, що відіграв певну роль при розробці Податкового кодексу України. Лозунги Ланга: «За податкову справедливість через спрощення податкової системи!»,

«Ніяких податкових привілеїв!»¹⁶, тому що останні, зазвичай, приховують певні егоїстичні інтереси. В 2018 році Ланг і Тіпке випустили підручник податкового права (Steuerrecht), який за своїми високими дидактичними властивостями завоював репутацію класичного, оціненого користувачами за п'ятибальною системою 4,5 балами.

Під впливом німецької школи без ознак низькопоклонства перед нею давно знаходяться представники вітчизняної фінансової науки. Так, відомий український економіст, професор і ректор університету Св. Володимира М.М. Цитович (1861–1919) у дослідженні «Місцеві витрати Пруссії в зв'язку з теорією місцевих витрат» започаткував розробку вітчизняної теорії місцевих фінансів, що вже відмічали українські вчені¹⁷. Погляди Цитовича знайшли своє продовження в дослідженнях по проблематиці місцевих фінансів в Україні.

3.2. Устрій податкової системи

Статтями 105–108 Конституції ФРН передбачено всі види податкових надходжень у федеральний бюджет, бюджети земель і общин.

Податкова система Німеччини складається з двох груп податків: *податків, закріплених за конкретними* — федеральним, земельними, місцевими — бюджетами зокрема, і *податків, спільних для всіх бюджетів* (податок на доходи і прибутки, ПДВ та акцизи). Подібний поділ — результат давньої роз'єднаності країни, колись нинішні німецькі землі були самостійними королівствами.

Таблиця 3.2

Міжбюджетний (міжурядовий) розподіл закріплених податків

<i>Федеральні податки</i>	<i>Земельні податки</i>	<i>Місцеві податки</i>
- Податки на споживання (акцизи) на: енергоносії, електроенергію, тютюнові вироби, алкогольні напої,	- Акцизний податок на пиво — 100%; - Податок на спадщину — 100%;	- податок на нерухоме майно — 100%; - податок на доходи фізичних осіб — частково; - ПДВ — частково;

¹⁶ Ланг Й. Проект кодекса налоговых законов для государств Центральной и Восточной Европы. Пер. з нем. — Бонн: Федеральное министерство финансов, 1993. С. 3, 5.

¹⁷ Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменярь, 2000. С. 246.

<i>Федеральні податки</i>	<i>Земельні податки</i>	<i>Місцеві податки</i>
ігристі вина, кава, автомобілі — 100%; - Податок на доходи фізичних осіб — частково; - ПДВ — частково; - Податок на прибуток корпорацій — частково; - Податок на торговельну діяльність — частково.	- Податок на доходи фізичних осіб — частково; - ПДВ — частково; - Податок на прибуток корпорацій — частково; - Податок на торговельну діяльність — частково; - податок на транспортні засоби — 100%.	- податок на торговельну діяльність — частково; - дорожній податок; - податок на собак; - інші податки.

Джерело: Складено авторами.

Деякі з вказаних у Табл. 2 процентних норм щодо окремих податків періодично змінюються залежно від кон'юнктурних обставин або під впливом боротьби політичних сил навколо федералістських і децентралізованих інтересів. Другі можуть залишаються незмінними роками.

Отже, доходи від кожного з закріплених і спільних податків повністю або частково надходять у відповідний бюджет. Частково — значить, що розподіл податків між трьома бюджетними рівнями має змінюваний регульований характер. На стадії прийняття рішень виявляються та узгоджуються суперечності між фіскальними інтересами федерації, земель і місцевих органів.

З колишньої роздробленості країни історично походить фіскальна проблема проблем ФРН — *фіскальне вирівнювання* (Länderfinanzausgleich)¹⁸, як необхідність проведення політики розвитку, спрямовану на порівняно економічно відсталі землі, на гармонізацію досягнень країни в цілому. Ця політика перерозподіляє податкові надходження від земель з високим фінансово-економічним потенціалом до бідніших і таким чином дозволяє землям-реципієнтам забезпечувати більше суспільних благ, ніж вони могли б запропонувати без подібного переміщення коштів. Фіскальне вирівнювання — перерозподільний процес, який неминуче супроводять суперечності.

За правилами ОЕСР, фіскальне вирівнювання — це передача фіскальних ресурсів між різними юрисдикціями з метою компенсації

¹⁸ The spatial and economic impact of fiscal equalization in Germany. URL: <https://decentralization.net/2021/11/the-spatial-and-economic-impact-of-fiscal-equalization-in-germany/> (дата звернення: 15.02.2023).

відмінностей у спроможності збирати доходи та надавати державні послуги. Мета — на всіх рівнях влади надавати громадянам однаковий набір державних благ і послуг за однакового податкового навантаження.

Для ФРН характерна складна, багатоступенева система розподілу всієї сукупності податкових надходжень між різними бюджетами. Така система забезпечує *вертикальне* (між федерацією, землями й общинами), а також *горизонтальне* (між окремими землями, а в межах земель — між общинами) *фінансове вирівнювання*, мета якого — забезпечення урівноваженого соціально-економічного розвитку всіх територіальних одиниць. Від земель із високим рівнем душевих доходів кошти частково вилучаються і перерозподіляються серед земель із рівнем душевих доходів нижче середнього.

Система горизонтального та вертикального вирівнювання бюджетної забезпеченості всіх видів бюджетів діє за складною схемою міжбюджетних (правильно — міжурядових, англ. — *intergovernmental*) відносин. На засадах національної солідарності система забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між високодохідними «багатими» землями (Баварія, Вюртемберг, Північний Рейн-Вестфалія) і менш розвиненим «бідним» землям (Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн та ін.).

Система перерозподільного вирівнювання податкових надходжень під назвою *Великого податкового союзу* в концептуальному плані була розроблена ідеологом «німецького економічного чуда», фундатором соціального ринкового господарства Людвігом Ерхардом (1897–1977). Щороку між бюджетами різних рівнів переміщуються трансферти на суму більше 50 млрд. євро. Це включає федеральну схему фіскального вирівнювання, яка розподіляє надходження податків між 16 землями та федеральним рівнем; схеми нижчого рівня, що забезпечують вирівнювання між муніципалітетами в межах земель; а також гранти від вищих рівнів влади до нижчих.

3.3. Федеральні податки

На федеральному рівні повністю (100%) або частково (тобто розділеними на федеральну, земельну і місцеву частки) прибуткові

податки: на доход фізичних осіб; податок солідарності; церковний податок; податок від торгівлі.

В Німеччині прийнята так звана глобальна модель: податок накладається на об'єднаний воєдино дохід, незалежно від джерел походження його окремих частин. Переваги глобального податку вбачають у тому, що всі доходи враховуються разом і за мінусом належних відрахувань визначається оподатковуваний дохід. Податок глобального типу запроваджено в Пруссії в 1891 р. з ініціативи міністра фінансів Йоганна Мікеля (1828–1901), який тримався, що важливо в даному разі, соціал-демократичних переконань.

Податок на доходи фізичних осіб ділиться на два види: *податок на заробітну плату (Lohnsteuere)* і *податок на інші доходи (Einkommenssteuer)*. Різниця між ними полягає в способі справляння. Податок на зарплату збирають по місцю роботи, зайнятості («біля джерела», *withholding system*), суму податку перераховує фіску роботодавець (податковий агент). Податок на інші доходи (рента, індивідуальна трудова діяльність, продаж майна, пенсії та ін.) покладається безпосередньо на платника з подачею декларації. У платників є право зменшувати дохід рентного походження на суму процентів по позикам, призначеним для поліпшення нерухомості (страхування, ремонт та ін.).

Для податку на доход встановлено наступну шкалу ставок (Табл. 3).

Таблиця 3.3

Ставки податку на доходи фізичних осіб (2023 р.)

Ставки (%%)	Оподатковуваний дохід (євро)	
0	До 10347	
14	Від 10347	до 61971
42	Від 61971	до 277825
45	277825 і вище	

Джерело: Germany. Taxes on personal income. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/germany/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 18.02.2023).

Місцеві та земельні податки на доход фізичних осіб у Німеччині відсутні. Резиденти сплачують податок на доходи як німецького, так і зарубіжного походження, нерезиденти — лише на доходи, одержані в Німеччині.

Оподатковуваний дохід — загальний дохід після відрахувань, визначених податковим законодавством, а також у межах ліміту зменшений на фактичну суму спеціальних витрат, оплата яких віднесена за рахунок податків.

Оподатковуваний дохід охоплює доходи від наступних категорій ділової та господарської діяльності: сільське та лісове господарювання; торгівля або бізнес; вільні професії; зайнятість; інвестиції; орендна плата та роялті; інші доходи, передбачені податковим законодавством.

З оподаткуванням доходу асоційовані *податок солідарності* (нім. — *Solidaritätszuschlag, soli*; англ. — *solidarity surcharge, surtax*) та *церковний податок* (*Kirchensteuer*).

Податок солідарності або солідарну надбавку до податку на дохід було введено після об'єднання Німеччини в 1990 р. з метою покращення економічної ситуації та розвитку інфраструктури в східних землях колишньої Німецької Демократичної Республіки в розмірі 5,5% на всі доходи фізичних осіб.

З 2021 р. застосування податку солідарності суттєво скорочено. Податок солідарності більше не стягується з фізичних осіб, які мають податкове навантаження не більше 17,5 тис. євро, (що еквівалентно оподатковуваному доходу в розмірі 65,5 тис. євро). При перевищенні цього ліміту використовується рухома шкала, так що 5,5% — ний податок солідарності застосовується в повному обсязі лише для осіб, які подають декларацію окремо і мають оподатковуваний дохід приблизно 100 тис. євро.

Члени офіційно визнаних церков (протестантська, католицька) сплачують церковний податок як надбавку до податку на прибуток. Ставки становлять 8%–9%, в залежності від федеральної землі, в якій проживає особа.

Податок на прибуток від торгівлі справляється з доходу від підприємницької діяльності з фізичних осіб і товариств, неоподатковувана сума становить 24,5 тис. євро.

За давньою традицією платники (*Steuerpflichtiger*) податку на дохід розмежовані на 6 класів (розрядів) за ознаками соціального, громадянського і сімейного стану, роду занять та деяких інших ознак.

Ретроспективно подібна диференціація походить з конституції Пруссії 1850 р., що встановила *порозрядний* або *класний податок*

(Klassensteuer) на платників, розмежованих за майновим станом і податковим цензом¹⁹. Від загальної суми податків, сплачуваних окремою соціальною категорією, залежала кількісна квота її депутатських місць. У результаті в парламенті домінували вибрані за податковим цензом представники імущих класів. З часом під впливом демократизації залежність політичних прерогатив від фіскальних можливостей платників формально вийшла з вжитку.

Таблиця 3.4

Класи оподаткування

Клас I — неodrужені без дітей
Клас II — один з подружжя (проживає сам з дитиною/дітьми); розлучені, овдовілі
Клас III — одружені, один з подружжя не має доходу з правом переходу в
Клас IV — одружені оподатковуються нарізно
Клас V — одружені працюючі, один з яких оподатковується за умовами III класу
Клас VI — працюючі, із заробітною платою із декількох джерел; всі інші, що не входять у класи I–V

Щедрість німецької соціальної держави в наданні суспільних благ і послуг засвідчує розгалужена система пільг, знижок і податкових кредитів. Більшість пільг надається у вигляді знижок з оподаткованого доходу платника. Стосовно доходів фізичних осіб²⁰ налічується п'ять груп соціальних пільг за рахунок податкових зобов'язань.

1. Витрати, пов'язані зайнятістю та роботою

Податкові відрахування для працівників: витрати на проїзд до місця роботи і назад; ділова література; професійні речі та робоче обладнання.

2. Особисті відрахування

Виплати аліментів: платникам податків компенсують витрати в розмірі до 13805 євро за аліменти, сплачені розлученому партнеру.

Благодійні внески: внески до німецьких та деяких міжнародних благодійних організацій підлягають вирахуванню в розмірі до 20% від скоригованого валового доходу. Церковний податок також віднімається.

¹⁹ Андрущенко В. Класно-становий тип прибуткового податку. *Вісник податкової служби України*. 2000. Листопад–грудень. С. 58–63.

²⁰ Germany individual deductions. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/germany/individual/deductions> (дата звернення: 9.02.2023).

Витрати на догляд за дітьми: частина фактичних витрат на догляд за дитиною відраховується в розмірі до 4 000 євро на рік на дитину для дітей віком до 14 років або дітей-інвалідів.

Витрати на освіту: відшкодовується 30% вартості навчання (за винятком витрат на житло, догляд та харчування) для дітей, які перебувають на утриманні, при обмеженні 5 тис. євро на рік на дитину.

Внески на соціальне страхування: соціальні та страхові внески відшкодовуються в межах визначених лімітів.

Внески на медичне страхування та довгостроковий догляд: внески на медичне страхування вираховуються з податку, якщо ці внески сплачуються за первинну базову медичну допомогу. Внески на страхування на випадок довгострокового догляду також не підлягають оподаткуванню за цих обставин.

Внески на страхування на випадок безробіття: внески, сплачені на страхування на випадок безробіття), відраховуються в розмірі до 2,8 тис. євро на рік (1,9 тис. євро для працівників і пенсіонерів).

Внески на пенсійне страхування: внески до пенсійних схем по старості, як правило, не підлягають оподаткуванню в межах загального ліміту 25639 євро. Внески до державної пенсійної системи звільнені від оподаткування відповідно до закону про прибутковий податок.

Відрахування по іпотеці: відсотки по іпотеці віднімаються тільки з доходу від власності, (крім власності в приватному користуванні).

Стандартні знижки: Одноразова спеціальна податкова знижка на витрати в розмірі 36 євро для самотніх осіб або 72 євро для подружніх пар надається без необхідності підтвердження. Крім того, існує також ряд інших спеціальних надбавок і пільг для дітей, людей похилого віку та інвалідів.

3. Персональні знижки

Передбачено знижки на за надзвичайні витрати, такі як:

Прожитковий мінімум для батьків і дітей з низьким рівнем доходу. Максимальна сума відрахувань становить 9984 євро в рік і може бути зменшена залежно від рівня життя в країні та особистого доходу бенефіціарів.

Відрахування на дітей, які здобувають освіту в Німеччині або за кордоном (в межах обмежень), старше 18 років і проживають поза домогосподарством батьків, становлять 924 євро на рік.

Додаткові відрахування, наприклад, на утримання членів сім'ї з обмеженими можливостями та витрати на допомогу по господарству.

4. Знижки для бізнесу

Податкові пільги (знижки) для бізнесу: витрати на відсотки; витрати на персонал; експлуатаційні матеріали та робоче обладнання.

5. Збитки

Збитки, не компенсовані в тому році, в якому вони виникли, можна або перенести на попередній рік до 1 млн. євро або перенести на майбутні роки на невизначений термін.

З податком на доходи фізичних осіб асоційований *церковний податок (Kirchensteuer)*, який надходить релігійним організаціям. Його нараховують на базі даних про податок на доходи фізичних осіб у розмірі 8–9% від величини останнього. На суму церковного збору знижується податок на дохід.

У 1884 р. Німеччина першою в світі запровадила систему соціального страхування. В 2023 р. роботодавці сплачують в органи соціального страхування 19,7% від фонду оплати праці. працюючі за наймом — 20,6%.

За станом на 1 січня 2023 року максимальний ліміт доходу, з якого починається обов'язкове (державне) пенсійне страхування, складає 84,6 тис євро в рік (81,0 тис. євро в східних федеральних землях).

Ставка внеску на страхування по безробіттю — 2,4%.

Ставка пенсійного страхування — 18,6%.

Ставка внеску до системи медичного страхування — 14,6%.

Ставка страхування по догляду за дітьми — 3,05%.

Роботодавці також сплачують внески у фонд страхування від нещасних випадків і фонд підтримки материнства.

Ставка податку на прибуток корпорацій (*Körperschaftsteuer*) — 15%, плюс солідарна надбавка (5,5%), плюс торговий податок (3,5%), плюс муніципальна бізнесова надбавка, ставка якої визначається на місцях (у межах 8–20%) в залежності від кількості місцевого населення.

Податок на приріст ринкової вартості капіталу (*Kapitalertragssteuer*), інакше — податок на капітал. Нерідко приріст вартості активів (нерухомого і рухомого майна) має кон'юнктурний, спекулятивний, незаслужений характер.

Податок на приріст капіталу сплачують і фізичні, і юридичні особи. Стандартна ставка податку на приріст капіталу для компаній — 15%.

Ставка на приріст капіталу від продажу акцій — 25% плюс 5,5% податку солідарності. Окремі правила діють щодо оподаткування приросту капіталу від продажу значної частки в корпорації (1% або більше).

Доход фізичних осіб від продажу нерухомості, яка знаходилася в приватній власності більше 10 років, а також від продажу інших активів, якими володіли більше 12 місяців, звільняється від податку. Подібні відстрочки встановлено аби блокувати акти купівлі-продажу типу «купив заради перепродажу» з метою спекулятивного баришу.

Податок на виїзд (exit tax) — оподаткування фізичних осіб при виїзді з країни. Якщо особа володіє щонайменше 1% акцій корпорації як приватним активом, вона повинна сплатити податок на виїзд з країни. Податок на виведений капітал стягується у разі припинення податкового зобов'язання в Німеччині у зв'язку з переїздом акціонера.

У Німеччині *податок на додану вартість (Mehrwertsteuer)*, функціонує під своєю історичною назвою *Umsatzsteuer (податок з обороту)*, хоч за своєю конструкцією він є справжнім ПДВ прийнятого в Євросоюзі типу. Нагадаємо, що Німеччина — батьківщина універсального акцизу, запровадженого в 1916 р. за проектом і з ініціативи Р. Мюллер-Фульда (1851–1931). Свого часу податок з обороту «викликав багато пересудів», його майбутнє ставили під сумнів: «Невідомо, яка буде його доля». Як виявилось, доля склалася успішно, його потомок набув світового визнання.

Стандартна ставка ПДВ — 19%, пільгова ставка 7% на продукти харчування; книги тощо.

Доходи від усіх акцизів, за винятком *акцизу на пиво (Biersteuer)*, надходять у федеральний бюджет, від пива — у бюджети земель. Найбільш важливі податки даної групи — *акцизи на нафтопродукти* — пристосовано шляхом диференціації ставок для реалізації екологічної та ресурсозберігаючої політики. В сукупності акцизи на моторні види палива забезпечують близько 10% податкових надходжень у федеральний бюджет.

Яскравий зразок екологічної політики — електрострум, одержаний за рахунок сонячної та вітряної *акцизом на електроенергію* не оподатковується.

З міркувань, що високий податок — найбільш ефективний спосіб обмеження паління тютюну, в ході гармонізації податкової політики Євросоюзу намічено суттєво підвищити *акциз на тютюнові вироби*. Акцизи також установлено на: *спиртні напої, ігристі вина, кофе, чай*. Імпортні споживацькі товари, ввезені з третіх країн (не членів Євросоюзу), підлягають непрямому оподаткуванню нарівні з товарами німецького виробництва.

З 2023 р. акцизи знаходяться під дією нової директиви ЄС 2020/262, яка встановлює загальний порядок акцизного збору в усіх країнах Євросоюзу ²¹. Зокрема, підакцизні товари звільняються від сплати збору, якщо вони використовуються для: дипломатичних і консульських цілей; міжнародних організацій; збройних сил країн-членів ЄС або НАТО; споживання за угодою з країною або міжнародною організацією, що не є членом ЄС.

З метою гарантування стандартної якості продукції в Німеччині здавна існує *державна монополія* на виробництво, очистку і продажу спирту. Але спиртотмісні напої виробляють і реалізують приватні підприємства.

У сучасній Німеччині надходження *мита (Zölle)* у федеральний бюджет не перевищує 1% загальної суми податкових платежів, оскільки між країнами Євросоюзу — основними зовнішньоторговими партнерами Німеччини — установлено режим «митного роззброєння».

Податки на предмети розкоші, а також на багатство (майно) у ФРН відсутні.

3.4. Земельні податки

Крім федеральних і спільних для всіх рівнів бюджетів податків, розподілених за дольовим принципом, до земельних і місцевих бюджетів надходять податки, вказані в Табл. 3.2.

Податок на спадщину і дарування. Платники податку (спадкоємці та одержувачі даровизни) диференційовані на три групи: перша група — подружжя та діти; друга група — батьки, діди та баби; третя група — всі інші. Ставки податку залежать від вартості активів та від

²¹ General arrangements for excise duty (from 2023). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/general-arrangements-for-excise-duty-from-2023.html> (дата звернення: 21.02.2023).

ступеня родинно-сімейних зв'язків. Установлено прогресивну 7-ми розрядну шкалу ставок: для першого класу — від 7% до 30%; для другого класу — від 12% до 40%; для третього класу — від 17 до 50%. Норми оподаткування дарувань аналогічні спадщині.

Платежі *акцизу на пиво (Biersteuer)* надходять у земельні бюджети за диференційованими в залежності від якості й міцності продукту ставками.

Податок на транспортні засоби — земельний податок на всі зареєстровані транспортні засоби сплачується щорічно власником засобу. Цей податок відповідає принципу «забруднювач платить». Коштом цього податку фінансується ремонт автобанів і розвиток дорожньої мережі. Отже Оподаткування автотранспорту покликане виконувати комплексну функцію: водночас фінансову, інфраструктурну, екологічну, енергозберігаючу.

Податком на лотереї (Lotteriesteuer) за ставкою 20% обкладається сума виручки від реалізації лотерейних білетів. *Податок на парі*, друга назва — *податок на тоталізатор (Totalisatorsteuer)* установлено за ставкою 16,66% від суми парі, укладених через тоталізатор на кінних та автомобільних гонках. Оподаткування ігрового бізнесу відоме в Німеччині з XV ст.

Питання про оподаткування рулетки та інших азартних ігор, зарубіжний досвід у цій сфері набувають в Україні особливої актуальності в зв'язку з прийняттям закону про гральний бізнес. Останній створює можливість фінансової експлуатації властивого людині ігрового інстинкту та азарту. Таким чином поведінка, збурена ірраціональними неконтрольованими страстями, ставиться на користь фіску.

3.5. Місцеві податки

Податок на майно накладається на нерухоме майно (землю та розміщені на ній будівлі) і надходить виключно до бюджетів міст та муніципалітетів за ставками на рівні 1–2% від оціночної вартості нерухомого майна. Податок розраховується за показниками вартості нерухомості, віку будівель і величини орендного доходу. Окремі землі пропонують альтернативний метод розрахунку — на основі площі та місцезнаходження об'єктів податку.

Нинішня система податку на нерухомість була визнана неконституційною Федеральним конституційним судом Німеччини, з 1 січня 2025 року податок на нерухомість буде стягуватися на основі нового закону. Тому все нерухоме майно має бути переоцінене. Відповідні дані наразі збираються податковими органами у власників нерухомості. Декларацію для визначення розміру податку на нерухомість необхідно подати до 31 січня 2023 року.

Податок на майно — один з найважливіших джерел доходів, його частка в доходах місцевих бюджетів близько 20%. Як правило, платять власники, але в разі оренди податок перекладається на орендаря нерухомості. Крім житлової нерухомості, оподатковуються землі комерційного призначення та площі під сільським і лісовим господарствами.

Податок на трансфер землі та нерухомості — аналог гербового збору. Податок сплачує покупець при зміні прав власності на майно вартістю вище встановленого мінімуму за ставками на рівні 3,5–6,5% від вартості майна. Податок справляється також при купівлі 90% і більше акцій компаній, які володіють нерухомістю.

У систему місцевих податків входить також роз поділюваний *промислово-торговий податок* на прибуток підприємств, які є також суб'єктами федерального податку на прибуток корпорацій, а також на доходи фізичних осіб, що мають власний бізнес у промисловій, торгівельній, комерційній сферах. Ставки податку визначають на місцях у межах від 7,5% до 15%.

Податок на азартні ігри (казино та ін.) — сума виграшу вважається прибутком (profit) і оподатковується за ставкою 5%.

Ставки *муніципальної бізнесової надбавки* до податку на прибуток корпорацій визначаються на місцях у межах 9–13%.

У 2023 р. ставки *дорожнього податку* підвищено у відповідності зі ступенем забруднення повітря та рівня шуму транспортних засобів. Для вагової категорії авто понад 18 тонн також враховується кількість осей. Максимальна ставка для засобів з стандартом викидів Euro VI — 22,9 євро за кілометр.

Муніципальний *податок на собак (Hundsteuer)* — свого роду податок на розкіш з міркувань, що кожен, хто може дозволити собі утримувати собаку для свого задоволення чи безпеки, має сплатити податок на користь громади. Ставки податку встановлюють на місцях: від

5 до 40 євро в селах; 65–186 євро в містах. Податок на тварин особливо агресивних порід може сягати 600 євро.

До інших місцевих податків належать місцеві акцизи, в тому числі на безалкогольні напої, та деякі інші податки і збори. Вся система місцевих податків побудована таким чином, щоб забезпечити самостійне вирішення питань функціонування та розвитку інфраструктури, захисту довкілля, надання благ і послуг локального характеру.

3.6. Адміністрування та консультування податків

До структури *Федерального міністерства фінансів* (Bundesministerium der Finanzen), крім відділів по адмініструванню акцизів і внесків на соціальне страхування, входять: Федеральне центральне податкове управління, Федеральне управління з питань централізованого обслуговування та неурегульованої власності, Технологічний центр з обробки даних та інформаційних технологій для адміністрування федеральних доходів. Дані служби запроваджено з метою посилення фінансово-організаційної ролі федерального центру.

Митниця (Zoll) відноситься до Федерального міністерства економіки.

Підрозділи *міністерства фінансів земель* (Länderministerium der Finanzen) виконують функції менеджменту, контролюють проведення податкової політики на рівні земель, направляють діяльність податкових інспекцій. У кожній із федеральних земель відкрито *фінансові академії та коледжі*. Зокрема, в академії земель Бранденбург фахівців готують з дуальною системою — поєднання академічного (в аудиторії) та практичного (на робочому місці) навчання. В Україні цей досвід знайшов застосування в Державному податковому університеті. У восьми економічно розвинених землях відкрито *Головні регіональні фінансові дирекції*, в структурі яких діють департаменти з питань адміністрування окремих податків, а також центри по (пере)підготовці кадрів податкової служби та електронної обробки даних.

Безпосередню оперативну роботу по справлянню податків виконує персонал *податкових інспекцій* — основної й масової фінансово-адміністративної ланки. Функцію перевірки податкових декларацій покладено на *податкових інспекторів (Veranlagungsbeamter)* під

контролем *старших інспекторів (Sachgebietsleiter)*. Фаховий рівень податкових інспекторів оцінюють і контролюють за *бальною системою*. Так, за перевірку залежно від її складності нараховують від 1 до 8 балів. Мінімальний якісний показник — 34 бали, якщо нижче — ставиться питання про неповну службову відповідність. Така система заохочує інтенсивну роботу та підвищення кваліфікації.

Зміст камеральних перевірок зводиться головним чином до установлення достовірності задекларованих доходів шляхом порівняння з даними минулих років, а також з величиною доходів аналогічних за фахом і/або бізнесом платників. У процесі виїзних перевірок аудитори вияснюють стан бухгалтерського обліку і податкової документації, як правило, за останні 3–4 роки. Тривалість перевірки залежить від величини обороту фірми і може продовжуватися до трьох місяців.

Для масового платника податків найбільш актуальними питаннями є правила подачі декларацій, порядок і терміни платежу податків, процес податкових перевірок.

Подружжя подає спільну декларацію. Річні декларації необхідно подавати до 31 липня року, наступного за податковим роком. Термін подачі декларації спливає 28 (29) лютого другого року, наступного за податковим, якщо декларацію про доходи готує сертифікований податковий консультант. Самостійна оцінка не проводиться. Податкова служба видає остаточне податкове повідомлення після перевірки декларації про доходи.

Що актуально для біженців і мігрантів з України, — у ФРН платник-нерезидент повинен подавати декларацію тільки в тому випадку, якщо його дохід німецького походження не підлягає утриманню податку на заробітну плату. В іншому разі прибутковий податок утримується по місцю зайнятості, декларацій чи оцінок не вимагається.

Податки сплачуються протягом одного місяця від дати останнього розрахунку. Податок на заробітну плату утримується по місцю роботи. Якщо платники мають додатковий дохід, який не підлягає оподаткуванню, податок сплачують щоквартальними платежами. Нараховані щоквартальні платежі сплачуються 10 березня, 10 червня, 10 вересня та 10 грудня.

Самозайнята особа повинна сплатити авансовий платіж прибуткового податку, який зараховується при подачі річної декларації. Авансовий платіж визначається на основі декларації за попередній

рік. У разі відкриття нового бізнесу авансовий платіж розраховується на основі оцінок, зроблених власником бізнесу. Авансовий платіж сплачується у зазначені вище терміни.

У разі податкової перевірки платник має справу з місцевими податковими інспекціями. Працівники за наймом, як правило, не перевіряються, оскільки річні декларації про доходи підлягають внутрішній перевірці в податкових органах перед тим, як винести рішення про сплату податку. Однак працівники, чий дохід перевищує 500 тис. євро на рік, підлягають додатковим перевіркам.

Термін позовної давності для декларацій про доходи становить чотири роки. Він може бути продовжений до п'яти років у разі ухилення від сплати податків або до десяти років у разі податкового шахрайства, а в разі кримінального переслідування — навіть ще довше. До ухильників ставляться з безкомпромісним німецьким ригоризмом. З огляду на вірогідність ухилення особливу увагу зосереджують на мобільних платниках і правопорушниках.

Крім власне адміністрування податків, податкові інспекції виконують деякі нефіскальні функції: визначають обсяг і надають інвестиційні гранти на будівництво житла; оцінюють з метою оподаткування нерухоме майно тощо.

Серед заходів мінімізації податкового боргу передбачено позбавлення боржника права виїхати за кордон, закриття бізнесу чи скасування ліцензії, до укладень контрактів з державою платника допускають лише при умові ліквідації податкового боргу. На подібну *виборчого податкового цензу* право голосування на виборах, а також розпорядження отриманою спадщиною, вступають у силу лише після подачі податкової декларації.

При потребі податкові органи консультують платників. Але в складних випадках більш детальні пояснення, що особливо корисно підприємцям, надає *Федеральна палата з питань оподаткування (Bundessteuerberaterkammer)*.

Поліцейські функції в сфері оподаткування виконує *Служба податкового розшуку (Steuerfahndungsstelle, скорочено Steufa — «Штойфа»)*, котра діє при міністерствах фінансів земель. Її персонал розслідує правопорушення, пов'язані з приховуванням доходів та незаконним ухиленням від податків. Масштаби ухилення від податків у Німеччині порівняно невеликі, складаючи не більше 10% від потенційної

суми податкових платежів. Штойфа має статус і права по суті аналогічні кримінальний поліції, щоправда, без права носити зброю.

Всеосяжного податкового кодексу на зразок України в Німеччині немає. Німецький податковий кодекс по суті виконує роль збірника правил справляння податків, *хартії прав і обов'язків платників податків*, регламенту функціональної діяльності податкової служби. Зміст кодексу обмежений питаннями дефініцій, змісту й обсягу повноважень податкових органів, режиму конфіденційності даних і захисту інформації, декларування, інших процедур податкового процесу та проведення перевірок. Фіскально-адміністративні особливості кожного податку розкрито в окремих законах, яких більше 100 (!).

За свідченням професора Кельнського університету Й. Ланга: «У Німеччині щорічно з'являються сотні поправок до податкових законів..., у надрах яких губляться навіть досвідчені експерти»²². Не допустити подібну складність податкового законодавства Ланг закликав уряди східноєвропейських держав, у тому числі України.

Казуїстичне в очах платників податкове законодавство робить необхідним податкове консультування з боку професійних знавців податкового права. Податковий консалтинг зосереджений на питаннях обчислення та сплати податків, а також оптимізації оподаткування. Так, типова консультативна фірма WW+KN пропонує клієнтам такі послуги з питань оподаткування:

- Підготовка і подання декларації з податку на прибуток;
- Підготовка декларацій з податку на прибуток особливої категорії працюючих — позаштатних співробітників (фрілансерів, англ. — *freelancer*);
- Виявлення неоподатковуваних доходів;
- Перевірка випадків подвійного обліку деяких доходів;
- З'ясування податкових пільг для подружжя та дітей;
- Уточнення оподатковуваних доходів за межами Німеччини;
- Перевірка дії чинних угод про подвійне оподаткування.

Інтернет дає змогу деяким категоріям співробітників не приходити в офіс чи повністю перейти на віддалену роботу. Юридичні або фізичні особи наймають фрілансерів для виконання разових завдань, а

²² Ланг Й. Проект кодекса налоговых законов для государств Центральной и Восточной Европы. Пер. с нем. Бонн: Федеральное министерство финансов, 1993. С. 11.

також для постійної роботи. При цьому такий співробітник може перебувати в іншому місті або навіть в іншій країні.

У сфері адміністрування податків Німеччина активно розвиває технології *електронного уряду*. З цією метою платників податків запроваджено так звану систему ELSTER. Розміщений в Інтернеті веб-сайт ELSTER дозволяє в режимі online передавати декларації про доходи фізичних осіб і податкові повідомлення. При цьому показники декларацій автоматично порівнюються з інформацією в електронній базі даних податкової інспекції, так що відхилення виявляються миттєво. Програма ELSTER доступна для всіх користувачів.

Гордістю системи адміністрування податків у ФРН є її ефективність, основана на принципах і традиціях, історично притаманних німецькій державності, суспільству та народному характеру, а над усе — на дотриманні порядку (*Erhaltung der Ordnung*). В Німеччині мистецтво управління знаходиться на високому рівні ще з часів камералістів.

Висновки

Німецька податкова система — калейдоскоп більше 40 податків, зборів та обов'язкових платежів, пов'язаних з економічними і соціально-побутовими процесами, включаючи такі як церковний податок, акциз на пиво і на каву, податок для власників собак, на збирання сміття, на розважальні заходи та ін.

Згідно Конституції ФРН, «тягар податків має відповідати обсягу суспільних благ і послуг, що надаються платникам з боку державних органів коштом податків».

З метою урівноважування централістських і федералістських фінансових інтересів податки розподілено на три групи: (1) однозначно закріплені за конкретними бюджетами, (2) спільні для двох або (3) для всіх ланок бюджетної системи. Пропорції між ними при необхідності періодично корегуються. Відповідно бюджети земель перерозподіляються вертикально і горизонтально. Додатково фінансово «бідні» землі отримують дотації з федерального бюджету.

Податок солідарності запроваджено після возз'єднання країни в 1990 р. у результаті нерівномірності економічних потенціалів земель як внутрішньо-національної міжрегіональної солідарної взаємодопомоги.

Податок доповнює систему вирівнювання доходів, яка діє по схемі: вертикальне вирівнювання — дотації федерального центру окремим землям; горизонтальне вирівнювання — високодохідні землі (Баварія та ін.) допомагали низько дохідним (Саксонії та ін.). Аби в Україні діяла подібна система, то, скажімо, Дніпропетровська область могла б напряду надавати шефську фінансову допомогу Тернопільській за схемою «з бюджету — в бюджет» без посередництва Києва.

Податок на солідарність поширюється на всіх фізичних та юридичних осіб, які сплачують податки по вищій ставці (так званий «rich man's tax»).

Платників податку на доходи фізичних осіб диференційовано на шість класів за ознаками сімейно-громадського стану, що носить традиційні риси раніш існуючої в Німеччині класно-станової форми оподаткування доходів.

Екологічна та енергозберігаюча спрямованість податкової системи реалізується через оподаткування моторних палив та автотранспорту.

На період пандемії COVID-19 німецький уряд провів масштабні дієві заходи по податковій підтримці населення і компаній.

Як засіб інтенсифікації роботи та підвищення кваліфікації дієбальна система оцінки фахового рівня та результатів роботи податкових інспекторів.

Відмітна риса фіскального адміністрування у ФРГ — його висока ефективність завдяки професіоналізму персоналу податкової служби та самодисципліні платників податків. Два фактори характеризують діяльність німецького податкового відомства: об'єктивний — раціональні, практично вивірені форми оподаткування; і суб'єктивний — високі ділові та моральні якості всіх учасників податкового процесу.

Контрольні запитання

1. Схарактеризуйте погляди одного із видатних представників німецького вчення про податки.

2. Охарактеризуйте діяльність «батька» німецького «економічного чуда» Людвіга Ерхарда.

3. Німецький податковий кодекс має характер хартії прав і обов'язків платників податків. Що значить термін «хартія»? Чи існує подібний документ в Україні?

4. Подібність і відмінність податків на доходи і на прибутки у Німеччині від їхніх аналогів в Україні.

5. Яку корисну функцію виконує поділ платників податків у ФРН на класи за соціальними, громадянськими і сімейними ознаками?

6. Чим універсальний акциз типу податку з обороту, батьківщиною якого є Німеччина, відрізняється від спеціальних акцизів на окремі товари?

7. Податкова система Німеччини має репутацію множинної. Чим у принципі вона відрізняється від податкової системи України?

8. Які ефекти, крім фіскального, створює оподаткування автомобілів?

9. Податок солідарності, його суть і призначення? Чи існує податок подібного типу в Україні?

10. Відмітні особливості адміністрування податків у Німеччині.

Тестові завдання

1. Платники податку на доходи фізичних осіб у ФРН диференційовані на декілька категорій під назвою:

- а) шедули;
- б) класи;
- в) бокси;
- г) гільдії.

2. Податковий ценз громадянських прав, який деякий час у минулому існував у Німеччині, означає:

- а) зменшення податку на певну суму;
- б) позбавлення права обирати і бути обраним в органи влади;
- в) право обирати і бути обраним в органи влади при умові сплати прямого податку установленого розміру;
- г) позбавлення платників податків будь-яких громадянських прав.

3. У ФРН встановлено фіскальну монополію на виготовлення спирту. Фіскальна монополія це:

- а) монополія виробництва товару приватними підприємствами;
- б) монопольне право власності на певний товар;

- в) монопольне право на володіння певним майном або товаром;
- г) виключне право виробництва і/або торгівлі певним товаром державними підприємствами.

4. Максимальний ефект перерозподілу доходів від одних людей на користь других створює:

- а) податок на доходи фізичних осіб за високими прогресивними ставками;
- б) податок на прибуток корпорацій за пропорційними ставками;
- в) акцизний податок на предмети розкоші;
- г) податок на спадщину та дарування.

5. Податкові канікули — це:

- а) на певний період часу звільнення від податку або його послаблення для деяких категорій фізичних і/або юридичних осіб;
- б) звільнення від податку певної території;
- в) звільнення від податку певної галузі виробництва;
- г) звільнення від податку окремих категорій осіб у силу їхнього привілейованого статусу.

6. Один із названих економістів — німецький класик вчення про податки:

- а) Адольф Вагнер;
- б) Поль Леруа-Больє;
- в) Артур Лаффер;
- г) Ерік Ліндаль.

7. У 2023 р. ставка податку солідарності у ФРН складає:

- а) 3%;
- б) 5%;
- в) 5,5%;
- г) 10%.

8. Мінімальна, крім нульової, ставка податку на доходи фізичних осіб у ФРН у 2023 р. складає:

- а) 10%;
- б) 14%;

- в) 15%;
- г) 15,5%.

9. Стандартна ставка ПДВ у ФРН у 2023 р. складає:

- а) 15%;
- б) 19%;
- в) 20%;
- г) 21%.

10. Платників податку на доходи фізичних осіб у Німеччині поділено на класи (категорії за соціально-сімейними ознаками) числом:

- а) три;
- б) чотири;
- в) п'ять;
- г) шість.

ТЕМА 4

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (SISTEMA FISCALE ITALIANO)

*ВВП на душу населення — 36,6 тис. дол.
28-ме місце за Світовим індексом щастя.
29-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 4.1. Італійська «школа фіскалістів».
- 4.2. Загальнодержавні податки.
- 4.3. Обласні та місцеві податки.
- 4.4. Адміністрування та консультування податків.

Ключові терміни і поняття: *фіск, наукова школа фіскалістів, теорема Бароне, кадастр, проскрипційний список, універсальний акциз, «цифровий» податок, синтетичний індекс податкової надійності, саморозкриття платника, мафія.*

Італія — знаменита країна ще з часів класичної давнини, тут в античну епоху творилися основи європейської цивілізації. В сфері державних фінансів навряд чи існують явища, які б не мали прецедентів у середньовічних італійських республіках. Так, деякі начала прогресивного податку на доходи відомі в Флоренції вже у XVI ст.²³. Навіть самі терміни «фіск» і «фінанси», а також численні поняття комерції, банківської та страхової справи, бухгалтерії походять із латинської та італійської мов, поширившись на увесь світ з Італії.

Відмітна риса сучасної податково-пільгової політики Італії — залучення із-закордону кваліфікованих фахівців, підприємців, зірок спорту, дослідників, багатих пенсіонерів при умові переносу податкової резиденції в Італію. В такий спосіб переманюють людський капітал і відповідно податкові доходи.

²³ Бродель Ф. Время мира. Пер. с франц.: М.: Прогресс, 1992. С. 87.

4.1. Італійська «школа фіскалістів»

Плеяда італійських вчених канонізовані в статусі класиків вчення про податки, де вони справили ефект подібно появі «архангела з вогненним мечем». То було в золотий вік національної фінансової науки (друга половина XIX — перша чверть XX ст.), спонуканий потужним впливом Рісорджіменто (1859–1870 рр.) — епохи боротьби за незалежність та єдність держави. Саме італійські вчені, а також ще представники шведської школи, вивели теоретичне вчення про податки на рубежі, на яких воно в значній мірі перебуває донині.

Уго Маццола (1863–1899), ранній представник італійської школи «фіскалістів», уподібнював державу «фірмі», що виробляє блага для людей та обмінним чином реалізує їх за ціною податків. Він не розмежовував приватно-ринкову і державну сфери діяльності, на його думку, обидві сфери однаково важливі для забезпечення загального добробуту. Вважають, що Маццола був першим, хто ввів у науковий обіг поняття «суспільного товару (блага)». Він розглянув пов'язані з цим проблеми постачання приватним сектором ринкових благ і розкрив роль держави в забезпеченні суспільних благ.

Для Джованні Монтемартіні (1867–1913), іншого класика італійської школи, держава була політичним підприємством, утримуваним за рахунок сплати податків, які відшкодовуються громадянам-платникам благами і послугами державного походження. Кожен політик і навіть рядовий платник податків — також політичні підприємці, які в обмін на згоду платити податки очікують від держави своїх вигод²⁴.

Оригінальність Маффео Панталеоні (1857–1924) у розробці теорії оподаткування полягає в тлумаченні податків як «політичної ціни» — такої ціни, яка не підпадає під дію законів звичайного ринкового ціноутворення, а може змінюватись залежно від конкретних інтересів і характеристик «продавця» благ (держави) та їх «покупця» (платника податків). З такої позиції, політичною ціною благ є податки. В очах багатих блага здаються дешевшими, ніж в очах бідних, хоч і ті, і другі отримують однакові послуги від держави. Звідси методом умоглядно-психологічного аналізу Панталеоні виводить прогресивний принцип

²⁴ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London etc.: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 138, 150.

оподаткування, поміщає податки в політичний, моральний та інтелектуальний контекст.

Енріко Бароне (1859–1924) — автор новаторської роботи «Деякі фундаментальні теореми математичної теорії податків». За допомогою економіко-математичного методу так званих кривих байдужості Бароне аналізував відносне навантаження податку на доход та акцизного податку на споживання. Він прийшов висновку, що вигідніше платити прямі податки, ніж непрямі. Однак одні моралізаторські безматематичні доводи на користь прогресивного оподаткування доходів Бароне вважав непереконаливими.

Крива байдужості (indifference curve) — крива, що (1) показує різні комбінації двох товарів, які мають однакову корисність для споживача; або крива, що (2) показує різні комбінації двох продуктів, що мають однакове споживче значення, або корисність для споживача.

Сенс *теорема Бароне про податки*: непрямі податки менш ефективні в порівнянні прямими, оскільки перші спотворюють і споживання, і ціни на товарному ринку, викликаючи заміщення одних товарів другими. В результаті непрямі податки спричиняють більшу втрату добробуту, ніж прямі. В теоремі Бароне переваги прямих податків над непрямыми знайшли чіткий математичний доказ. Алгебраїчно теорему Бароне виражає рівняння

$$[(1 + t_1) p_1 / (1 + t_2) p_2] = (p_1 / p_2),$$

де t_1, t_2 — податки, p_1, p_2 — ціни.

Лише універсальний акцизний податок типу *ad valorem* за єдиною ставкою усуває заміщення в споживанні і стає еквівалентним прямому податку. ПДВ зблизив позитивні ефекти прямого та непрямого оподаткування і завоював світ. Теорема Бароне доводить провіденціальне значення теорії щодо практики.

З цього приводу зауважимо, що висновку про унікальні переваги універсального акцизу Бароне прийшов у роботах 1894 і 1912 р., тобто задовго до того як у Німеччині в 1916 р. було вперше запроваджено універсальний акциз під історичною назвою *Umsatzsteuer* (податок з обороту), — так по-своєму німці і донині називають ПДВ звичайного типу, прийнятого в ЄС.

Суспільні потреби, попит на які не носить індивідуального характеру, а пропозиція неділима на індивідуальні частки (наприклад,

зовнішня безпека), — писав Енріке Бароне, — «такі потреби оплачуються коштом податків»²⁵. Ціни на подібні блага і послуги з боку держави мають політичне походження, вони формуються через парламентський механізм прийняття рішень.

Антоніо де Віті де Марко (1858–1943) підсилив ті постулати, з яких починав Маццола. Суть підходу де Марко виражений у роботі «Теорія економіки фінансів», — як вважають, вершині вчення фіскалістів, полягала в зображенні держави в ролі підприємства по виробництву «товарів» колективного споживання, тобто суспільних благ. Ціною таких благ є податки, величина яких залежить від політично оформленого колективного вибору. Отже, у вченні фіскаліста де Марко суспільні блага зійшлися з суспільним вибором і в такій єдності вони перебувають донині. Гідно згадки, що де Марко, щоб не складати присягу на вірність фашистському режиму, подав у відставку (1931 р.) з посади професора Римського університету

Отже, найперша заслуга представників школи «фіскалістів» полягає в аналізі держави як економічної одиниці по виробництву колективних товарів неділимого споживання, а уряду — як продуктивного агента, що максимізує вигоду і оптимізує користь. Так з того часу і повелось у фінансовій науці, що фіскалісти — економісти, які вважають за краще регулювати економікою засобами оподаткування і державних витрат, ніж монетарними методами.

Італійська фіскалістська школа перенесла свій вплив на науку державних фінансів і в другій половині XX ст.. Нобелівський лауреат Джеймс Б'юкенен ((1919–2013) зараховує фіскалістів до інтелектуальних попередників сучасного вчення про суспільний вибір суспільних благ і його власної творчості.

Вчення представників італійської та, додамо, шведської шкіл започаткувало сучасне пояснення оподаткуванняд поняттях *теорії фіскального обміну податків* («*fiscal exchange*») на *суспільні блага та послуги* на принципах суб'єктивної корисності. Дійсно, якби не діяв механізм оцінки й оплати забезпечуваних державою благ через податки, то оподаткування було б *ірраціональною*, а значить неможливою формою фінансових відносин в умовах ринкової економіки. Логіка

²⁵ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London etc.: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 166.

фіскального обміну така, що суми, вилучені податками, повертаються до платників у формі суспільних благ і послуг.

Пізнавальний і творчий потенціал італійської, а також шведської шкіл уже мали визнання й високу оцінку українських економістів ²⁶.

Останнім часом привертає інтерес низка робіт професора Римського університету Руджеро Паладіні по теорії оподаткування та практичній розробці дизайну оптимального прогресивного податку на дохід. Зокрема, виділяються його креативні погляди щодо оподаткування самозайнятих осіб і пенсіонерів.

4.2. Загальнодержавні податки

Італійський *податок на доходи фізичних осіб* (*imposta dei redditi*) — провідний податок з точки зору частки в загальних державних доходах. Податок на індивідуальні доходи справляється на трьох рівнях: національному, регіональному (обласному) і місцевому (муніципальному). Оподатковуються доходи *осіб, працюючих за наймом, та самозайнятих осіб*. Суб'єкти податку — фізичні особи-резиденти за їх доходами, одержаними як у самій Італії, так і деінде (worldwide); нерезиденти — лише за доходами, заробленими в Італії.

Таблиця 4.1

Шкала ставок національного податку на доходи фізичних осіб (2023 р.)

Ставки (%%)	Оподатковуваний дохід (євро)	
23	0	15000
25	Від 15001	до 28000
35	Від 28001	до 50000
43	50001	і вище

Джерело: Italy individual taxes on personal income: URL: <https://taxsummaries.pwc.com/italy/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 26.02.2023).

²⁶ Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменярь, 2000. С. 126–127.

В порівнянні з 2022 р. скасовано ставку 41%, понижено ставки з 27% до 25% та з 38% до 35%, що, вірогідно, викликано наслідками пандемії.

Національний податок на доходи фізичних осіб стягується з доходу за прогресивною шкалою ставок. У цьому сенсі податок на доходи відповідає християнському принципу соціальної справедливості в оподаткуванні: «Кому дано багато, з того більше і стягнеться» (Євангеліє від Луки 12:48).

При визначенні оподатковуваного доходу з валового доходу підлягають вилученню повністю або в межах установленого ліміту ²⁷:

- обов'язкові та добровільні внески працівників на соціальне страхування (повністю);
- внески в приватні (додаткові) пенсійні фонди (в межах ліміту)
- внески на соціальне страхування самозайнятих (у межах ліміту);
- медичні витрати осіб з обмеженими можливостями (повністю);
- аліменти (в частині, що відноситься на утримання дітей, не підлягає вирахуванню);
- пожертвування благодійним і релігійним організаціям підлягають вилученню в межах ліміту.

Крім того, фізичні особи мають право вирахувати з оподатковуваного доходу аліменти, що виплачуються розлученому чоловікові чи дружині за рішенням суду. Частина на утримання дітей відрахуванню не підлягає.

На суму внесків на користь релігійних організацій зменшується оподатковуваний доход, але не більше, ніж 1032,91 євро на одного платника.

Діє також розгалужена система податкових кредитів, установлених у зв'язку з зайнятістю та самозайнятістю, сімейним станом, пенсійним забезпеченням, утриманням дітей і осіб похилого віку тощо.

Окрему групу відшкодувань за рахунок податкового кредиту в межах ліміту складають відсотки по іпотечі; витрати на університетську, середню й початкову освіту; медичні витрати; страхування життя від нещасних випадків; на оренду оселі та на деякі інші. Періодично в залежності від соціально-економічних обставин установлені ліміти законодавчо змінюють.

²⁷ Italy. Individual deductions. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/italy/individual/deductions> (дата звернення: 26.02.2023).

З міркувань стимулювання продуктивної праці та економічної діяльності позитивну роль відіграє так званий «*фіксований податок на премію за продуктивність*» — це винагорода, що виплачується працівникові за підвищення якості виробництва на підставі ключових показників ефективності: економії електроенергії, зростання доходу, впровадження креативних методів роботи та ін.). Премія за продуктивність не може перевищувати 3 тис. євро на рік. Така премія підлягає додатковому оподаткуванню, в 2023 фінансовому році ставку цього податку знижено з 10% до 5%. Звісно, головне тут сама винагорода, а не податок на неї.

Взята в цілому, італійська система податкових знижок, пільг і кредитів, а також соціального страхування та соціального забезпечення подібна до інших країн Євросоюзу, відрізняється від них лише в деталях.

В Італії юридичні особи сплачують два податки: *податок на прибуток підприємств* (imposta sul reddito sul società, IRES) за ставкою 24% та *регіональний податок на виробництво* (imposta regionale sul attività produttive, IRAP) за ставкою 3,9%. Відповідно ефективна здвоєна ставка даних податків складає близько 30%. З 2016 р. ставка IRES знизилась з 27,5% до 24%.

Компанії-резиденти сплачують даний податок на основі сумарного прибутку компанії у глобальному масштабі (worldwide income), тобто незалежно від того, де знаходяться підприємства-джерела прибутку, — в самій Італії чи закордоном. У компаній-нерезидентів оподатковується лише прибуток, одержаний від діяльності на території Італії.

Італія — морська країна. Тому до судноплавних компанії-резидентів застосовується режим оподаткування прибутку так званим *тоннажним податком* (tonnage tax), що є різновидом IRES. Податок розраховується в залежності від величини судна і тільки за дні, коли воно знаходиться в рейсі по перевезенню вантажів або пасажирів.

До спеціальних умов оподаткування корпорацій належать *прискорена амортизація активів; податкові пільги на інвестиції* в пріоритетні галузі економіки і/або депресивні регіони.

З 2020 р. Італія справляє «*цифровий*» податок на прибуток компаній, що виробляють цифрову продукцію і/або здійснюють цифрові операції.

Італійський *податок на приріст ринкової вартості активів (податок на капітал)* сплачують фізичні особи за ставкою 26%, юридичні —

24%. Оскільки даний податок справляють з доходу, одержаного як різниця між ціною продажу активів і ціною їх покупки, його інколи називають *спекулятивним податком*.

У законі про бюджет на 2023 р. запроваджено оподаткування крипто-валютних операцій: податком на приріст капіталу за ставкою 26% при перевищенні суми приросту еквівалентної 2 тис. євро та податком на крипто-валютний дохід — за прогресивними ставками від 23% до 43%²⁸.

Податок на додану вартість (imposta sul valore aggiunto, IVA) в Італії справляють згідно класичної схеми Євросоюзу в сферах виробництва, гуртової та роздрібної торгівлі, а також імпорту товарів і послуг. Ставки ПДВ диференційовані: стандартна масова ставка — 22%; 10% — на продукти харчування, паливо, послуги громадського харчування, транспортні та комунальні послуги та ін.; 5% — на деякі харчові продукти; окремі соціальні послуги, певні види пасажирського транспорту. 4% — на продукти харчування найпершої необхідності; товари сільськогосподарського виробництва, ліки, книги і газети та ін.; 0% — місцевий (intra-community) і міжнародний транспорт. Фінансові, страхові та медичні послуги звільнено від ПДВ. Планується послідовно піднімати стандартну ставку ПДВ до 24%, 25%, 26%.

Акцизним збором підлягають оподаткуванню наступні товари: енергетичні продукти (бензин, газойль, природний газ, вугілля); алкоголь та алкогольні напої (вино, пиво, етиловий спирт); тютюнові вироби (сигари, сигарети, тютюн); електроенергія.

Крім того, акцизи в Італії установлено на пластикові пакети, сірники, страхові операції, видовищні заходи, гральний бізнес.

До податків на споживання відносять також *податок на нерухоме майно* (на багатство), що знаходиться у власності фізичної особи за межами Італії, але та особа є податковим резидентом Італії. Ставка податку становить 0,76%.

Подібним чином запроваджено *податок на фінансові інвестиції*, що належать за межами Італії фізичній особі, яка є податковим резидентом Італії (інвестиції також форма багатства). Ставка податку 0,2%.

В контексті податків на багатство споживання — аналог користування.

²⁸ Italy crypto tax guide. URL: <https://koinly.io/guides/crypto-tax-italy/> (дата звернення: 27.02.2023).

Внески у фонди соціального страхування: роботодавці — 30% від фонду оплати праці в залежності від галузі; наймані працівники — 10% заробітку; само зайняті особи в залежності від роду їх діяльності — від 17% до 25,7% доходу. Тим самим за показниками соціальних податків (внесків) Італія належить до числа країн з порівняно високим рівнем соціальної захищеності населення.

33% від загальної ставки (40%) надходить до пенсійної системи, решта — до інших цільових фондів соціального страхування: на випадок безробіття; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, (цей фонд не застосовується до керівників); фонд материнства; компенсації тимчасового безробіття (також не поширюється на керівників); соціальної мобільності (не стосується керівників); інші незначні фонди. Характерно, що три фонди: страхування по непрацездатності, безробіттю та соціальної мобільності не поширюються на керівників, у чому можна побачити ознаки соціальної дискримінації цієї категорії працівників.

Для самозайнятих осіб різного роду діяльності існують три режими сплати обов'язкових страхових внесків за ставками 24%, 26,23% і 15%.

Податок на спадщину і дарування був скасований, але в 2007 р. підновлений. У 2023 р. ставки податку становлять 4%, 6% і 8% від вартості успадкованих активів залежно від ступеня від родинних зв'язків спадкоємця з померлою особою або донором (не родичем). Закономірність в оподаткуванні спадщини одна — ставки податку нижчі для більш близьких родичів померлого і вищі — для більш віддалених. Відповідно найбільш низька ставка для подружжя та дітей. У Італії ставки в десятки разів нижчі, ніж в інших західних країнах. Загалом податки на спадщину при досить незначній фіскальній ефективності юридично й адміністративно складніші від інших податків.

Базою *податку на нерухоме майно* є оціночна вартість майна, визначена кадастровим методом. Ставки в залежності від роду майна та інших умов коливаються в межах від 0% до 3,3%.

Податок на трансфер нерухомості, сплачуваний покупцем, має чотирьохчленну форму, складаючись із ПДВ за ставкою 10% (для деяких категорій платників — 4%); *фіксованого реєстраційного збору (imposta di registro)*; *фіксованого збору на земельну власність (imposta ipotecarie)*; *фіксованого кадастрового збору (imposta catastali)*.

Фіксований у певних сумах *податок на автомобілі (bollo auto)* залежить від типу двигуна (бензиновий, дизельний) і його потужності, оподатковують також мотоцикли (*bollo moto*) і моторолери (*bollo motorino*).

В 2006 р. в італійський бюджет вперше надійшли доходи від 25% -го податку на прибуток від реалізації продукції порнографічного характеру. *Порнографічний податок* одержав репутацію «етичного» та «пуританського» податку. Білети на перегляд кінофільмів і театральних постанов з відповідним контекстом, прокат DVD-дисків, передплата порно-каналів, друкована продукція обложені додатковими 10% податку на додану вартість.

Даний податок має благодворне цільове призначення — за його рахунок виплачуються допомоги працюючим матерям по найму няньок для догляду за дітьми. Отже, можна вважати, що податок запроваджено як з морально-етичних, так і з демографічних міркувань у межах політики заохочення народжуваності ²⁹. Тим самим це приклад того як податок може допомогти трансформувати зло в добро.

Гербові збори надходять від юридичного оформлення різного роду угод, фінансових та банківських операцій.

4.3. Регіональні та місцеві податки

На базі загальнодержавного податку на індивідуальні доходи фізичних осіб резиденти сплачують два окремих податки: *регіональний і муніципальний додатковий податок на доходи фізичних осіб (addizionale imposta dei redditi, addizionale IRE)*, надходження від яких відповідно поступають в обласні й місцеві бюджети. Шкала прогресивних ставок для обох податків територіально диференційована залежно місця проживання: для регіонального податку ставки знаходяться в межах від 1,23 до 3,33% оподатковуваного доходу, для місцевого (муніципального) — від 0% до 0,9%.

На тій же податковій базі, що і податок на прибуток корпорацій, на регіональному рівні за ставкою 3,9% справляють *податок на виробничу діяльність (imposta regionale sulle attività produttive, IRAP)*.

²⁹ Андрущенко В.Л., Варналій З.С., Прокопенко І.А., Тучак Т.В. Податкові системи зарубіжних держав: навчальний посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2012. С. 139.

Місцеві податки на нерухоме майно. На місцевому рівні справляють *муніципальний податок (imposta municipale propria)* і *податок на сміття (imposta sui rifiuti)*. Оподатковувана база муніципального податку розраховується на основі кадастрової вартості нерухомості. Базова ставка для основного житла становить 0,5%; муніципалітет може збільшити або зменшити базову ставку до 0,1%. Базова ставка для іншої нерухомості становить 0,86%, і муніципалітет може збільшити або зменшити базову ставку до 1,06%.

В доходи муніципальних бюджетів надходять також цільові збори на автостоянки, очистку пляжів і т. п. Деякі муніципалітети збирають *місцевий транспортний податок* з власників автомобілів.

На користь місцевих бюджетів запроваджено *збір з туристів* у розмірі 2–5 євро за кожен день перебування, який збирають безпосередньо в готелі. Деякі популярні міста Італії вже занепокоєні проблемою надмірного туризму.

У зв'язку з наростанням екологічних проблем неабиякого значення в Італії набуває фінансування боротьби з забрудненням довкілля. Муніципальний *податок на сміття та відходи (tassa rifiuti solidi urbani, TAR SU)* нараховують у залежності від площі помешкання, офісу або виробничого приміщення та кількості людей, які там проживають чи працюють.

З екологічних міркувань за прикладом інших європейських столиць і великих міст, зокрема, за в'їзд у центральні частини Мілану та Венеції встановлено *в'їзний збір* у формі *congestion tax* (англ. — податку на скупчення, на «пробки»), диференційований у залежності від типу автомобіля, статусу його власника, пори доби, високого чи низького туристичного сезону. Сума збору від 3 до 10 євро. В Києві також назріла потреба ввести *congestion tax*.

4.4. Адміністрування податків

Адміністрування податкової системи покладено на *Міністерство економіки і фінансів*, у склад якого входить *Департамент податкової політики*. Останній координує функціонування фіскальної системи та наглядає над додержанням законів і правозастосуванням.

З існуючих типів структурної організації фіскальних відомств у Італії прийнято *функціональний тип*. Останній передбачає, що кожен

із структурних підрозділів спеціалізується на комплексному виконанні певної функції — від реєстрації платників до контролю за справлянням податків. У такий спосіб від початку до кінця забезпечується наскрізний взаємозв'язок усіх етапів податкового процесу під єдиним началом. Так, в окрему функціональну одиницю виділено адміністрування великих платників. Підрозділ податкового аудиту контролює справляння всіх податків, а не кожного з податків зокрема.

На місцях фіскально-адміністративні повноваження розподілені між державними органами у відповідності з територіальним поділом Італії на 20 регіонів по дві області (провінції) в кожному із них. У склад областей і великих міст (Турін, Мілан та ін.), які мають статус міських агломерацій, входять муніципалітети. Адміністративно-територіальні одиниці (муніципалітети, області, міські агломерації, регіони) наділені правами фінансової автономії щодо формування доходів і розпорядження видатками відповідних бюджетів. Передбачено перерозподіл частини надходжень від загальнодержавних податків на користь територій.

Безпосереднє адміністрування податків здійснюють агентства, наділені функціональною автономією. Кожне з агентств представлене на місцях регіональними дирекціями і місцевими органами.

Так, у сферу компетенції *Агентства доходів (Agenzia delle Entrate)* входить інтерпретація податкового законодавства, менеджмент, визначення бази оподатковування і збір податків. Усі платники податків, у тому числі нерезиденти, хто має намір працювати або відкрити бізнес в Італії, мають пройти реєстрацію в муніципальній *податковій інспекції (intendeza di finanza)* по місцю свого знаходження.

Митне агентство контролює експортно-імпорту операції з країнами, котрі не входять до складу Євросоюзу, здійснює менеджмент, нагляд і збір мита та акцизів у сферах виробництва і споживання.

Агентство земельного кадастру здійснює моніторинг нерухомості з метою оподаткування, надає послуги по кадастру земель та іншої нерухомості.

На *Агентство державної власності* покладено функції управління державною нерухомою власністю, її збереження та раціональне використання.

У Італії більш масштабна, ніж в інших західних країнах, тіньова економіка. Там набув розповсюдження *фіскальний нігілізм* (зневага до законів і моральних принципів, ігнорування громадських норм і

суспільних цінностей у формі ухилення від сплати податків). Важливим фактором поширення цих асоціальних процесів є діяльність *мафії*. Мафія — таємне злочинне об'єднання, сімейного, земляцького, етнічного і навіть міжнародного характеру, форма організованої злочинності, основана на строгих правилах і звичаях кримінального угруповання або клану, відданості його главі, на дотриманні конспірації та безжального поведінкового коду.

Небезпідставно вважають, що італійська мафія — держава в державі. Мафія навіть стягає на свою корись свого роду податок. Це так званий «*pizzo*» — щомісячна данина величиною 5% прибутку, яку мафіозі збирають, як правило, з дрібного бізнесу. В місті Палермо на острові Сицилія «*pizzo*» платили майже 90% підприємств. У відповідь мафія пропонує «захист», «кришу» і допомогу у вирішенні справ з бюрократами та іншими бізнесменами.

Щоправда, в останні роки масштаби діяльності мафіозі значно скоротилися. Перша заслуга в цьому належить *Фінансовій гвардії* (*Guardia di Finanza*) — поліцейському формуванню в структурі Міністерства економіки і фінансів, що за своїм статусом входить також до складу збройних сил. Фінансова гвардія існує ще з перших років незалежності Італії (1862 р.). Навчальний заклад по підготовці фінансових гвардійців (*Accademia della Guardia di Finanza*) — один з найпрестижніших освітніх закладів Італії.

Фінансова гвардія спеціалізується на попередженні, розслідуванні, переслідуванні ухилення від сплати податків та інших фінансових правопорушень. Крім того, на неї покладено другі численні функції (боротьба з контрабандою, наркотрафіком, нелегальною імміграцією; операції проти мафії та кіберзлочинності; розкриття джерел фінансування тероризму; контроль над митницею і кордонами та ін.). Девіз діяльності Фінансової гвардії — *Nec Recisa Recedit* (лат.): «*Нас неперешкоди не зупиняють*». До функцій Фінансової гвардії входить також захист інтересів Євросоюзу.

В Італії адміністрування податків здійснюють декількома департаментів Міністерства фінансів: Агентство державних доходів (*Agenzia Entrate*); Агентство акцизів і ПДВ (*Agenzia delle Dogane*); Бюро інформації; Агентство кадастру, реєстрації та оцінки власності; Управління податковим боргом (*Equitalia Spa*). Функції останнього викликають особливий інтерес.

Податковий аудит в Італії має свої особливості. Податкові органи мають право здійснювати аудит протягом періоду до 31 грудня п'ятого року, наступного за роком подання податкової декларації. В разі своєчасно неподаної податкової декларації податкові органи можуть зробити оцінити протягом періоду до 31 грудня сьомого року, наступного за роком подання декларації.

Рішення податкової комісії на подану платником апеляцію можна оскаржити. Це рішення можна оскаржити протягом 60 днів. У наглядовому порядку справу переглядають так звані *податкові уповноважені*, оскаржити їхнє рішення можна лише в разі порушення закону.

В Італії впроваджено показник так званого *синтетичного індексу податкової надійності* з метою цільових досліджень податкового контролю підприємств з оборотом не вище встановленого ліміту. Для цього сектору платників розроблена система індексів для визначення надійних платників податків³⁰. Даний метод дає можливість кількісної оцінки рівня податкової надійності. Платників з низьким рівнем надійності вносять у своєрідний проскрипційний список тих, хто підлягає аудиту. Отже, використання індексного методу податкової надійності дозволяє заздалегідь визначити ризики неплатежу, вжити відповідних заходів і тим запобігти фіскальних втрат.

У відповідь на порушення діє система адміністративних стягнень. Так, у випадку не подачі податкової декларації штраф становить від 120% до 240% від суми належних податків. Мінімальні штрафи в межах від 250 до 1000 євро. Подача неправдивої декларації карається штрафом у розмірі від 90% до 180% правильно визначеного податкового зобов'язання.

Пропущені та / або несвоєчасні сплати будь-яких податків штрафуються в розмірі 30% від несплаченого / несвоєчасно сплаченого податку. У випадках, коли затримка становить 15 днів, штраф дорівнює 1% на день; при затримці від 15 до 90 днів штраф сягає 15%. У випадку, коли подібні порушення повторюються роками, штрафні санкції суворішають.

Законодавство допускає зниження штрафних санкцій у разі *саморозкриття* платником недоплат і/або несвоєчасних платежів.

³⁰ Italy Corporate Tax administration. Synthetic Index of Tax Reliability. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/italy/corporate/tax-administration> (дата звертання: 01.03.2023).

Величина зменшення штрафних санкцій залежить від часу, що минув між виникненням порушення та саморозкриттям.

Отже, в Італії у відповідь на фіскальний нігілізм налаштована система адміністративних покарань. значна частина порушень декриміналізована. Кримінальні покарання за ухилення від сплати податків передбачено лише у випадках особливо серйозних фіскальних злочинів мафіозного характеру.

В Італії діє широка мережа податкового консалтингу. Загалом в країні налічується 253 консалтингові компанії. Серед них виділяється провідна консалтингова фірма Ecosvis, що діє в глобальному масштабі. Персонал фірми налічує більше 8 тис. співробітників, які працюють у 80 країнах. Консалтингові функції та ключові компетенції фірми полягають у галузі юридичних і податкових консультацій, бухгалтерського обліку, аудиту.

Загалом за масштабами ухилення від податків, корупції та діяльності мафіозних угруповань Італія набагато випереджає інші західні країни. При всіх позитивних зрушеннях останніх десятиліть, пов'язаних із членством у Євросоюзі, фіскальна результативність адміністрування податків у Італії на тлі інших держав Заходу знаходиться на дещо нижчому рівні.

Висновки

З Італії — з латинської й італійської мов — походить більшість термінів і понять фіскального, фінансового, комерційного, банківського вжитку.

Представникам школи фіскалістів належать піонерні погляди щодо природи оподаткування, які справили неминущий вплив на сучасне вчення про податки. Всупереч трудовій теорії вартості, фіскалісти пояснили сутність податків з позицій теорії граничної корисності (маржиналізму). В даний час особливо виділяються дослідження проф. Р. Паладіні щодо оподаткування доходів самозайнятих осіб, — тема ФОП-ів дуже актуальна і в Україні.

Тим часом деякі представники вітчизняної науки і досі пояснюють природу оподаткування метафізичним поняттям «відносин», тобто поняттям абстрактно-безпредметним, позбавленим будь-якого кількісного виміру, не основаному на очевидному досвіді.

Основні податки — податок на доходи фізичних осіб, на прибуток корпорацій, ПДВ того типу, який прийнято в Євросоюзі.

По щедрості соціального забезпечення і відповідно по висоті внесків у соціальні фонди, по кількості різноманітних податкових пільг соціального характеру Італію можна прирівняти до провідних держав Євросоюзу.

Але по масштабах фіскального нігілізму, особливо зі сторони мафії та корупціонерів, Італія в негативному плані виділяється з числа других країн ЄС.

Адміністрування податків відповідає формальним вимогам сучасних фіскальних технологій, але його ефективність у силу національно-історичних особливостей італійського суспільства уступає іншим державам Заходу.

Функції податкового контролю виконує Фінансова гвардія — елітний підрозділ збройних сил.

В Італії більш гостро, ніж в інших західних державах, стоїть проблема ухилення від податків. Тому в школах проводять так звані фіскальні уроки з метою виховання чесних платників податків. *Програма «Fisco e Scuola» (податки і школа)* спрямована на прищеплення культури податкової законності новим поколінням, підготовки до ролі законослухняних платників податків.

Програма передбачає: заняття з працівниками Агентства доходів, відвідування податкових органів, семінари, конкурси та ін. Учням і студентам роздають спеціальні набори, складені з плакатів, листівок, брошур, коміксу, DVD, що пояснюють важливість та необхідність сплати податків.

У період пандемії COVID-19 в Італії було здійснено послаблення оподаткування, зокрема, призупинено проведення податкових перевірок.

Контрольні запитання

1.3 яких причин Італія знаходиться попереду інших західних держав за масштабами фіскального нігілізму?

2. Проскрипційний список платників? Що це, для чого?

3. Що спільного має муніципальний податок на сміття та відходи в Італії з податком (збором) подібного типу в Україні?

4. Як посилити екологічну функцію оподаткування в сенсі боротьби з смітчевою загрозою?

5. Особливості оподаткування корпорацій в Італії в порівнянні з підприємствами в Україні?

6. Свого часу в Італії було проведено перший в Європі поземельний кадастр. В якому стані знаходиться кадастрова справа в Україні?

7. Які заходи податкового характеру в зв'язку з пандемією коронавірусу вжиті в Італії в порівнянні з Україною.

8. Доведіть або заперечте необхідність запровадження в Києві в'їзного збору в центр міста по типу італійського congestion tax.

9. Які вигоди дає декриміналізація частини податкових правопорушень?

10. Охарактеризуйте й оцініть режим оподаткування самозайнятих в Італії в порівнянні з українськими ФОП-ами.

Тестові завдання

1. Терміни з латинської мови «фінанси» і «фіск» походять із:

- а) стародавнього Єгипту;
- б) стародавнього Риму;
- в) Київської Русі;
- г) стародавнього Ізраїлю.

2. Згідно теореми Бароне, представника наукової школи фіскалістів:

- а) за позитивним впливом на рівень добробуту прямі податки мають перевагу над непрямыми;
- б) за позитивним впливом на рівень добробуту непрямі податки мають перевагу над прямими;
- в) за ефектом впливу на рівень добробуту між прямими і непрямыми податками немає різниці;
- г) на дорожнечу товарів споживання більш впливають непрямі податки, ніж прямі.

3. Видатним італійським вченим, який вніс великий вклад у вчення про податки, є один із нижченазваних економістів:

- а) Кнут Вікссель;

- б) Лоренц Штейн;
- в) Артур Пігу;
- г) Маффео Пантелеоні.

4. За ростучими податковими ставками, але не в залежності від доходу чи вартості майна, в Італії справляється:

- а) податок на спадщину і дарування;
- б) податок на додану вартість;
- в) акцизний податок на вино;
- г) разовий збір за в'їзд у центральну частину великих міст.

5. Апостол і автор Євангелія, який до того, як став на службу Христову, служив митарем (збирачем податків) у фісц Римській імперії. Це був:

- а) Матвій;
- б) Марко;
- в) Лука;
- г) Іоанн.

6. У 2023 р. максимальна ставка податку на доход фізичних осіб в Італії складає:

- а) 30%;
- б) 35%;
- в) 40%;
- г) 43%.

7. У 2023 р. мінімальна ставка податку на доход фізичних осіб в Італії складає:

- а) 5,5%;
- б) 10%;
- в) 15%;
- г) 23%.

8. У 2023 р. стандартна ставка ПДВ в Італії складає:

- а) 19%;
- б) 20%;

- в) 21%;
- г) 22%.

9. В Італії спеціальний орган по боротьбі з ухиленням від податків, має назву:

- а) фіскальна поліція;
- б) фінансова гвардія;
- в) податкова жандармерія;
- г) бюджетна стража.

10. В Італії на початку XVIII ст. було проведено так званий Міланський кадастр. Кадастр це:

- а) опис і оцінювання земельних володінь з метою визначення прибутковості кожного землеволодіння з метою оподаткування;
- б) перепис населення;
- в) перепис майна;
- г) перепис платників податків.

ТЕМА 5

ПОДАТКОВА СИСТЕМА КОРОЛІВСТВА НІДЕРЛАНДІВ (NEDERLANDS BELASTINGSTELSEL)

*ВВП на душу населення — 58,1 тис. дол.
5-те місце за Світовим індексом щастя.
8-ме місце за Індексом людського розвитку.*

- 5.1. З історії оподаткування в Нідерландах.
- 5.2. Основні державні податки.
- 5.3. Податкові кредити і пільги.
- 5.4. Інші податки. Провінційні, муніципальні та водні податки.
- 5.5. Податкова адміністрація та консультування.

Ключові терміни і поняття: *«Країна тюльпанів і вітряків», податкова держава, «голландський чорт», податковий ценз політичних прав, трудовий податковий кредит, фіскальний партнер, правило 30%.*

Нідерланди — визначна країна. Тут сформувалася перша в Європі буржуазна нація, склалася перша в світі капіталістична економіка, утворилася зріла податкова держава. З середини XVI до кінця XVII ст. Нідерланди (Голландія) — могутня морська держава, на той час з найбільш інноваційною економікою на Заході. Бурхливий розвиток країни розпочався після антифеодальних перетворень буржуазної революції 1585–1620 рр. У цей період Нідерланди вперше створили фінансову систему близькою до сучасного типу з стійкою валютою. Перша в світі біржа заснована в Амстердамі в 1531 р. Амстердамський банк відкрився в 1609 р., Лондонський пізніше майже на 100 років — у 1694 р.

На становлення податкової системи вплинули різні фактори, серед них — унікальний рельєф країни, значна частина якої знаходиться нижче рівня моря. В результаті утримання дамб і водозбірних каналів обходиться дорожче, ніж сума доходів від податків на землю.

В справах оподаткування між Україною і Нідерландами існують давні зв'язки. Свого часу було підписано Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво між податковими відомствами обох країн. Мета Меморандуму — обмін досвідом з різних аспектів податкової адміністрації, обмін інформацією та інші заходи. Зокрема, делегація

працівників фіскальної служби Нідерландів відвідала Державний податковий університет.

5.1. З історії оподаткування в Нідерландах

Фіскальній історії Нідерландів властиві декілька вікопам'ятних подій, зумовлених самобутністю країни.

Здавна і донині голландська економіка, крім іншого, спеціалізувалася на розведенні тюльпанів. У XVII ст. вибухнув ажіотаж ф'ючерсів на тюльпани, відомий під назвою *тюльпаноманії* (*tulip craze*, *tulip devil*), пік якої прийшовся на 1637 р.. Спекуляція саджанцями тюльпанів набула небувалих масштабів. У цій сфері оберталися величезні гроші. Аби збити спекуляцію, уряд запровадив надзвичайно високий акциз по типу оподаткування предметів розкоші і тим погасив ажіотаж. З тих пір в Західній Європі акциз стали іменувати *голландським чортом* (*Dutch devil*), від якого донині плодяться численні чортенята.

В історичній ретроспективі розвитку економіки було підпорядковано податкову систему, налаштовану на накопичення капіталу. Так, у XVII ст. фіксована ставка податку на особистий дохід складала всього 1%: 15 флоринів з 1,5 тис., 12 — з 1,2 тис. Своєрідна спадна прогресія діяла також і для податку на слуг: 5 флоринів за одного слугу, а за п'ятьох — 14 флоринів, тобто чим більше було слуг (і відповідно багатства), тим кожен додатковий слуга обходився дешевше попередніх. Дохід нижче 300 флоринів у рік не оподатковувався, що свідчить про певний фіскальний лібералізм. Тих, у кого не було стабільного доходу, хто існував лише за рахунок мінливого заробітку від своєї професії, оподатковували відповідно до гіпотетичного доходу за їхньою власною оцінкою. Звісно, самостійно визначаючи оподатковуваний дохід, люди завжди знаходили не один спосіб зекономити на податках. Також мав своє значення привілей відсутності прямого податку на спадщину.

Отже, в Нідерландах за історичною традицією податкова система віками щадила капітал і сприяла росту багатства. Фіскальні тяготи було перенесено на непрямі податки, що також стало традицією. Численні акцизи, як головний чинник дорожнечі життя, особливо обтяжували дрібний люд. Нідерланди, — резюмує знаменитий французький

історик Фернан Бродель (1902–1985), — віддавна багато в чому вдячні «чудово оснащеному фіску».

Гербовий або штемпельний збір (stamp duty) — державне мито на угоди купівлі-продажу та використання гербового паперу придумали в Голландії ще на початку XVII ст. Податок даного типу швидко розповсюдився по свій Європі. Дивним чином у сучасних Нідерландах немає гербового збору.

До 1896 р. у країні діяв *податковий ценз політичних прав*, що давав право обирати і бути обраним на посади в державних та місцевих органах влади. Таке право давав один гульден земельного податку плюс певна диференційована в залежності від місцевості сума прямих податків на дохід.

Історична Голландія — яскрава сторінка європейського минулого, сучасні Нідерланди належать до найбільш економічно і соціально успішних країн з високим рівнем людського потенціалу. В XX ст. Нідерланди постали серед шести держав-засновниць Європейського союзу.

Голландія з давніх-давен відома своїми досягненнями в різних науках. В антології «Класики державних фінансів» нідерландське вчення про податки представлено роботою Арнольда Коен Стюарта (1855–1921) «Внесок у теорію прогресивного прибуткового податку», розроблену на основі математичної інтерпретації вартісної теорії граничної корисності ³¹.

Серед сучасних розробників вчення про податки виділяється вчений з світовим іменем, професор публічної економіки в Школі економіки та бізнесу ім. Еразма Амстердамського університету Бас Джейкобс (Jacobs). Він автор численних досліджень з актуальних фінансальних питань, консультант Світового банку та МВФ. Дослідження Джейкобса мають міждисциплінарний характер, перетинаючи кордони оподаткування, економіки добробуту, макроекономіки, теорії людського капіталу та економіки праці, він веде блог про економіку та політику.

Зокрема, Джейкобс таким чином формулює свої погляди на ідеальну податкову систему: «Використовувати ідеї теорії оптимальних податків, доповнені емпіричними даними. Висновки застосовувати до актуальних політичних питань щодо прогресивності податку на

³¹ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London etc.: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 48–71.

доходи фізичних осіб, податкових пільг, структури податку на капітал, оподаткування житла та пенсій, ролі непрямих податків, оптимальних екологічних податків та коригувальних податків на алкогольні та тютюнові вироби»³².

5.2. Основні державні податки

Нідерланди — одна з найщасливіших держав світу, у чому вбачають і роль податків. Голландці вірять у суспільну цінність податків, розуміють, що завдяки ефективному оподаткуванню росте втілена в суспільні блага якість життя. Тому вони охоче виконують громадянський обов'язок перед державним фіском. «Голландія любить податки»³³, як би незвично і навіть дивно це не звучало, — це самотутня особливість цієї країни.

У Нідерландах дохід фізичної особи, одержаний у будь-якій державі світу (worldwide income), поділяється на три різні режими оподаткування доходу так звані бокси (box), кожен бокс доходу оподатковується окремо за власною шкалою. Оподатковуваний дохід фізичної особи визначається на основі сукупного доходу в усіх трьох блоках.

Бокс 1 стосується оподатковуваного доходу від роботи та власності на житло і включає в себе наступні доходи за їх походженням: дохід від роботи; від власності на основне місце проживання; періодичні надходження і виплати; вигоди (benefits), пов'язані із одержання (provisions) доходу.

Податки на заробітну плату (payroll taxes). Роботодавці повинні утримувати податок на заробітну плату із загальної суми заробітної плати працівника та перераховувати його до податкових органів. Працівники розглядають утриманий податок на заробітну плату як авансовий платіж з прибуткового податку.

Бокс 2 стосується оподатковуваного доходу від акцій.

Бокс 3 стосується оподатковуваного доходу громадян-платників від заощаджень та інвестицій.

³² From optimal tax theory to applied tax police. URL: https://www.researchgate.net/publication/256053427_From_Optimal_Tax_Theory_to_Applied_Tax_Policy (даа звернення: 11.03.2023)

³³ Dutch local taxes. URL: <https://www.xpat.nl/living-netherlands/living-costs/local-taxes/> (дата звернення: 07.03.2023).

Таблиця 5.1

Податок на доходи фізичних осіб**Бокс 1 (доходи від зайнятості та самозайнятості) — 2023**

Оподатковуваний дохід, €		Ставка податку	Внески у фонд державного соціального страхування
Від	До		
0	37149	9,28%	27,65%
37149	73031	36,93%	27,65%
73031	і вище	36,93%	-

Джерело: PwC worldwide tax summaries Netherlands — Individual taxes on personal income. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/netherlands/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 07.03.2023).

В порівнянні з 2020 р. вищу рубрику доходів усунено, максимальну ставку знижено на 12 процентних пунктів. Внески на державне соціальне страхування (27,65%) сплачують лише ті, чий заробіток чи дохід не перевищує 73 тис. євро в рік.

Бокс 2 (дохід членів товариства з обмеженою відповідальністю). На 2023 р. ставка податку становить 26,9% (в порівнянні з 25% у 2020 р).

Бокс 3 (дохід від заощаджень та інвестицій) — 32% (більше на 2%).

Для мігрантів (expats) встановлено особливий режим.

Незалежно від номера боксу оподатковуваний дохід зменшується на суми наступних витрат (у межах встановленого ліміту):

- сплачені аліменти та інші витрати на утримання;
- медичні та інші надзвичайні витрати;
- на відвідування у вихідні дні дітей-інвалідів віком старше 30 років;
- витрати на освіту;
- пожертвування благодійним і релігійним організаціям;
- витрати на утримання будівель-історичних пам'яток (listed buildings), розташованих у Нідерландах.

Внески на соціальне страхування (social security contributions).

Роботодавець зобов'язаний утримувати із заробітної плати працівника внески на загальнодержавне страхування за сукупною ставкою 27,65%, розрахованою на перші 37 149 євро (2023 рік) від брутто-зарплати кожного працівника, і перераховувати цю суму до податкових органів. Роботодавець несе тягар страхових внесків працівника, які також розраховуються на основі заробітної плати.

Страхові внески по системі державного соціального страхування за цільовим розподілом їх витрачання:

- на пенсійне забезпечення за віком: 17,9%;
- на утримання родичів: 0,1%;
- на догляд за дітьми і хворими: 9,65%.

Податок на корпорації. Компанія-резидент Нідерландів підлягає оподаткуванню податком на прибуток з прибутків, отриманих у всьому світі (worldwide). Компанії-нерезиденти несуть лише обмежену податкову відповідальність щодо доходів, отриманих з голландських джерел. Стандартна ставка податку на прибуток підприємств становить 25,8%. Існує два рівні оподатковуваного доходу. Нижча ставка в розмірі 19% застосовується до першого діапазону до 200 тис. євро (395 тис. євро). Стандартна ставка застосовується до суми перевищення. Отже, відбулося деяке посилення податку на прибуток.

Установлено спеціальний режим до прибутку, включаючи роялті, отриманого від самостійно розробленого нематеріального активу. У так званому «інноваційному боксі» платник може за певних умов обрати нижчу ставку оподаткування прибутку, отриманого від нематеріальних активів. Ефективна ставка податку в інноваційному боксі — 9%.

Інноваційний бокс застосовується, якщо принаймні 30% прибутку було отримано за рахунок патенту. Компанії, які понесли певні витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) для розробки об'єктів інтелектуальної власності, на які не було отримано патенту, також мають право на пільгову ефективну ставку податку.

Нідерланди — велика морська держава. З метою стимулювання морських перевезень, для судноплавних компаній запроваджено так званий голландський пільговий режим оподаткування тоннажу. Відповідно до цього режиму, оподатковуваний прибуток судна базується на його зареєстрованій чистій місткості (net tonnage), помноженій на фіксовану суму умовного прибутку на тонну. Прибуток оподатковується за умовним прибутком за п'ятиступеневою *регресивною шкалою*.

Страховий податок (insurance tax) сплачується юридичними особами зі страхових премій, якщо страхувальник є резидентом або якщо об'єкт страхування знаходиться в Нідерландах. Ставка страхового податку становить у 2023 р. 21%. Страхування морських та повітряних суден, що експлуатуються в міжнародному сполученні, звільняється від сплати страхового податку.

Податок на додану вартість. Стандартна ставка ПДВ становить 21%. Знижену ставку (9%) встановлено на товари першої необхідності, деякі енергозберігаючі заходи з утеплення будинків, а також на електронні публікації (e-publications).

Спеціальна ставка (0%) застосовується: до поставок всередині ЄС; експортних поставок за межі ЄС; поставок товарів, розміщених на митних складах; певних послуг; а також до деяких міжнародних послуг. З 2023 р. нульова ставка ПДВ поширена на встановлення сонячних панелей окремо або в якості покрівельного матеріалу на приватних житлових будинках.

Наступні внутрішні операції звільняються від сплати ПДВ:

- Продаж нерухомого майна через два роки після введення його в експлуатацію та передача в оренду.
- Медичні, культурні, соціальні та освітні послуги.
- Послуги, що надаються банками та іншими фінансовими установами у зв'язку з платіжними операціями та наданням кредитів.
- Операції зі страхування.
- Певні операції з акціями.

Акцизні податки і мито. Акцизний податок стягується з визначених споживчих товарів, з яких найбільш фіскально значимі тютюнові вироби, моторні палива, алкогольні напої. Крім того, існує однотипний акцизам податок на споживання численних безалкогольних напоїв. Імпорт до Нідерландів з-за меж ЄС, наприклад з України, обкладається митними зборами та акцизними податками.

З метою стримування росту цін на енергоносії (бензин, дизельне паливо, скраплений газ) діють рухомі ставки акцизного податку: в першій половині 2023 р. знижування, в другій — підвищення.

В Нідерландах діє узгоджений з екологічною політикою та правилами Євросоюзу *податок на викиди CO₂* для певних видів промислового виробництва та спалювання відходів. Допускається продаж квот на право викидів одним підприємством другому.

Ставка *спеціального збору на видобуток корисних копалин* (special levy that oil and gas operators pay) сплачують нафтогазові компанії. В 2023—2024 рр. збір становить 65% від обороту з продажу природного газу.

За вимогою Євросоюзу про екстрене втручання в зв'язку з високими цінами на енергоносії в Нідерландах встановлено *внесок солідарності*

(solidarity contribution) на надприбуток видобувних компаній, що займаються видобутком сирої нафти, природного газу, вугілля та нафтопереробкою. Ці надприбутки оподатковуються за ставкою 33%.

Дорожнеча енергоресурсів викликала необхідність обмеження ринкової виручки виробників електроенергії, виробленої з вітру, сонця, води, біомаси, біогазу, відходів, а також ядерної енергії. Установлено верхню цінову межу в 130 євро/МВт-год. Вище цього рівня прибуток виробників електроенергії вилучається в бюджет як *фіскальний платіж*.

Доречно оцінити установлені солідарні податки і платежі з видобувних та енергетичних компаній, зумовлених сприятливими для них кон'юнктурними обставинами, за етичним принципом: «ділитися треба!».

Авіаційний податок. У 2023 р. з кожного пасажирів рейсів, що вилітають з Нідерландів, крім транзитних пасажирів та дітей віком до 2 років, справляється збір у розмірі 26,43 євро.

На 2023 р. розроблено Податковий план щодо змін в оподаткуванні корегувального характеру впродовж року. Зокрема, передбачено підвищення стандартної ставки податку на передачу нерухомого майна (real estate) з 8% до 10,4% та збільшення ставки податку на азартні ігри з 29,0% до 29,5%, а також поширення нульової ставки ПДВ на установку сонячних панелей на житлових будинках або в безпосередній близькості від них.

На відміну від сентиментально-поблажливої оцінки національної податкової системи з боку громадян, наведеної на початку підрозділу, в оцінці фахівців податкової справи податки в Нідерландах досить далекі від «вінця творіння». В колективній монографії «Податок за нідерландським задумом» (Tax by Design for the Netherlands), що охоплює весь спектр податків, автори наголошують на ролі податків у корегуванні допущених «ринкових та індивідуальних провалах (failure)»³⁴. Констатується велика складність голландської податкової системи. Пропонується реформа податку на прибуток, підвищення податкової знижки на зароблений дохід, скасування пільг з ПДВ, упорядкування податків на викиди CO₂, введення фіскальних зборів за користування дорогами, а також слід провести інтерналізацію (звести

³⁴ Tax by Design for the Netherlands. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Tax_by_Design_for_the_Netherlands.html?id=WJPEAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення: 11.03.2023).

до єдиної подоби в межах ЕС) податки «на куріння, вживання алкоголю, азартні ігри, споживання цукру та використання пластику».

5.3. Податкові кредити і пільги

В Нідерландах резиденти та трудові мігранти мають право претендувати на податкові послаблення в формі податкових кредитів. Загальний податковий кредит (general tax credit)

Пільга для платників податку на дохід фізичних осіб, що залежить від рівня оподатковуваного доходу. У 2023 році сума кредиту для осіб, які ще не досягли пенсійного віку, становить:

3070 євро — для тих, чий дохід не перевищує 22261 євро.

3070 — 22660 євро) для людей з доходом від 22661 до 73031 євро.

0 євро — для осіб з доходом понад 73031 євро.

На загальний податковий кредит мають право громадянин Нідерландів, а також експатріанти (трудова мігранти, іноземні спеціалісти).

Пенсіонери мають право на знижений загальний податковий кредит, який варіюється від 1583 євро до 0 євро в міру зростання доходу.

Податкова знижка на оплату праці (labour tax credit) ³⁵. Розмір податкового трудового кредиту в 2023 році в залежності від величини доходу і при досягнення 115295 євро дорівнює нулю.

Нарахований податок на доходи фізичних осіб зменшується в межах встановленого ліміту на суму кредиту, залежну від категорії платників:

- Податковий кредит на доходи фізичних осіб;
- Особистий податковий кредит: для доходів вище ліміту — 0 євро;
- Особистий податковий кредит для партнера без доходу, народженого після 1 січня 1963 р. – в межах ліміту;
- Особистий податковий кредит для партнера без доходу, народженого до 1 січня 1963 р. — у межах ліміту;
- Трудовий податковий кредит: у межах ліміту для нижчих доходів ;
- Трудовий податковий кредит: для доходів вище ліміту — 0 євро.

³⁵ Dutch tax credits. URL: [\(https://www.iamexpat.nl/expat-info/allowances-benefits-netherlands/dutch-tax-credits#:~:text=The%20value%20of%20your%20labour,x%20\(income%20-%20€10.740\)\)](https://www.iamexpat.nl/expat-info/allowances-benefits-netherlands/dutch-tax-credits#:~:text=The%20value%20of%20your%20labour,x%20(income%20-%20€10.740)) (дата звернення: 14.03.2023).

Згідно призначення податкового кредиту платник податку вправі зменшити обчислений податок на суму відповідних кредитів. При наявності дітей передбачені додаткові податкові кредити. Існують також інші види податкових кредитів у залежності від конкретної ситуації.

Податкові пільги (допомоги, знижки, соціальні пільги):

- Допомога по догляду за дитиною (childcare allowance) частково покриває витрати на догляд за дітьми батькам, які працюють або навчаються. Батько і мати мають статус фіскальних партнерів. Розмір допомоги залежить від величини доходів.
- Допомога на охорону здоров'я (healthcare allowance) частково покриває витрати на поліс медичного страхування. Розмір допомоги базується на загальному доході. Право на медичну допомогу мають ті, чий дохід менший 30 тис. євро в рік, для сім'ї — 40 тис. Максимальна сума медичної допомоги — 1056 євро, для пар — 2040 євро.
- Допомогу на оренду житла (home rental allowance) одержують ті, кому не по грошах оплата оренди житла. Сума допомоги залежить від двох мінливих факторів: величини орендної плати в місяць і доходу фіскальних партнерів.
- Допомогу по догляду за дитиною (child budget allowance — child credit) отримують, у кого є діти молодші 18 років.

Зверніть увагу, що згідно податкового права Нідерландів сім'я має статус *фіскальних партнерів (fiscal partners)*.

Передбачено п'ять видів знижок (deductions) оподатковуваного доходу на суму затрат на: освіту і навчання, пожертвування, нотаріальне оформлення прав власності, оформлення пенсій, на відрядження і ділові поїздки. Зокрема, сума оподатковуваного доходу зменшується по таких видах затрат на освіту: реєстраційний внесок (enrolment fee), за подання заяви (application fee), витрати на екзамени, за користування бібліотечним фондом літератури, за користування комп'ютерами та іншим обладнанням. Знижки даної категорії рівнозначні частковому відшкодуванню зазначених затрат.

Студентам не відшкодовуються затрати на оренду житлових приміщень, харчування та одяг; на транспорт; за користування приміщеннями і меблями для навчання.

Правило 30% — податковий стимул для висококваліфікованих працівників, запрошених на роботу з-за кордону, так званих expats

(трудових мігрантів). Згідно даного правила роботодавець повинен відшкодувати додаткові витрати, понесені мігрантами одноразовою неоподаткованою сумою в межах 30% заробітної плати та надбавок ³⁶.

Взяті в цілому параметри і умови оподаткування доходів у Нідерландах відповідають критеріям економічно високорозвиненої соціальної держави загального благоденства (welfare state), яка за Світовим індексом щастя голландського народу (World happiness index) в 2022 р. посіла 5 місце.

5.4. Інші податки. Провінційні, муніципальні та водні податки

Серед інших податків виділяється і є найбільш соціально важливим податок на спадщину. До категорії інших цей податок віднесено тому, що були спроби виділити податок на спадщину в окрему групу податків на обіг цінностей — перехід спадкових активів (грошей, майна) з рук в руки.

У Нідерландах податок на спадщину сплачується з чистої вартості майна — вартості всіх рухомих і нерухомих активів за вирахуванням непогашених боргів і витрат на похорон. Активи включають всі подарунки, подаровані протягом 180 днів до смерті. Останнє передбачено для того, щоб, відчуваючи наближення смерті, люди поспіхом не роздаровували родичам нажите добро, а робили це завчасно і задовго до смерті.

Ставки податку на спадщину та податку на дарування в Нідерландах ідентичні. На 2023 р. ставки наступні:

Чоловік/дружина/партнер і діти: 10% на спадщину до ліміту 126 723 євро і 20% на будь-яку спадщину, що перевищує цей поріг.

Онуки: 18% до 126 723 євро і 36% вище.

Всі інші: 30% до 126 723 євро і 40% вище.

Неоподатковувана пільгова сума (current rates of tax-free allowance) для різних категорій спадкоємців складає: чоловік/дружина/партнер: до 661 328 євро; діти та онуки: 20 946 євро; хворі діти та діти-інваліди: 62 830 євро; батьки: 49 603 євро; всі інші: 2 208 євро.

³⁶ Dutch tax system and salary calculation. Tax in the Netherlands. URL: <https://www.expatica.com/nl/finance/taxes/dutch-tax-system-and-salary-calculation-tax-in-the-netherlands-103981/> (дата звернення: 16.03.2023).

Спадщина, заповідана або вже передана благодійним фондам та організаціям соціального забезпечення, звільнена від оподаткування. Податок має бути сплаченим протягом восьми місяців з дня смерті.

У Нідерландах немає місцевих податків на доходи фізичних осіб, а також провінційних або муніципальних податків на прибуток підприємств.

Згідно деяких досліджень, Нідерланди користуються репутацією податкового раю (tax haven), хоч і мають звичайні для європейських країн податкові ставки. Справа в тому, що великі транснаціональні компанії (ТНК), які перебувають у країні, укладають спеціальні угоди з податковими органами Нідерландів з метою применшення оподатковуваного прибутку³⁷. Штучно визначена оподатковувана база може суттєво відрізнятись від фактичного прибутку компанії. Це стосується таких відомих брендів як Boeing, US Steel, Fiat та інших, які мають оподатковану присутність (taxable presence) у Нідерландах. Подібного роду податкові угоди інтерпретуються Єврокомісією як незаконна державна допомога.

Податок на приріст капіталу в Нідерландах відсутній.

Нижчі ланки податкової системи — провінційні та місцеві податки. На провінційному (регіональному) рівні справляють податок на автотранспорт і, що особливо актуально, *збір на захист від повеней та очистку води*. Останнє дуже важливо в країні, 60% (!) території якої знаходиться нижче рівня моря, покрита дамбами і каналами. Адміністрування податку покладено незалежне від муніципалітету управління водного господарства (regional water boards).

Місцевий *податок на нерухомість* (annual immovable property tax) у Нідерландах розраховується на основі визнаної ринкової вартості майна або вартості його оренди. Визначення ставок територіально диференційоване. Кожна громада визначає свою окрему ставку податку на нерухомість у межах від 0,1% до 0,3% вартості майна.

Податок на нерухоме майно (transfer tax on immovable property). Набуття власності на нерухоме майно в Нідерландах підлягає оподаткуванню податком на передачу його вартості. Після 2022 року загальна ставка податку на передачу майна зросла з 8 до 10,4%. Крім того, діє нова диференціація ставки податку: для отримання права на

³⁷ Is the Netherlands a tax haven? URL: <https://nomoretax.eu/netherlands-tax-haven/> (дата звернення: 10.08.2021).

знижену ставку податку в розмірі 2% або звільнення від податку для осіб віком до 35 років важливо, чи буде покупець фактично проживати в об'єкті нерухомості впродовж тривалого часу (тобто не буде купувати будинки для відпочинку або об'єкти, що здаються в оренду). Зрозуміло, такий порядок — захід проти спекулятивних перепродаж житла.

Молоді покупці, які вперше виходять на ринок житла, мають право на звільнення від сплати податку на трансферт один раз. Особа вважається первинним покупцем, якщо їй виповнилося 18 років, але вона не досягла 35 років, коли купує своє перше житло. Покупці у віці 35 років і старше, а також покупці молодше 35 років, які вже один раз скористалися пільгою, сплачуватимуть податок на передачу власності за зниженою ставкою в розмірі 2% при купівлі житла. Соціальна мета подібних заходів — сприяння молодим обзаводиться житлом.

Дорожній податок (road tax) — збір з власників автомобілів у залежності від ваги автотранспорту і типу двигуна (дизельні авто оподатковуються вище).

Залежно від місцезнаходження та виду занять громадяни сплачують різні й численні місцеві податки: водні, податок на утилізацію відходів та податок на рекламу та інші, що показово на прикладі м. Амстердама. Велика справа в умовах територіально невеликої й залитою водою країни — утилізація відходів та відповідний фіскальний збір (waste management contribution). Особливо це стосується переробки пакувальних матеріалів та пластика.

У межах міста фізичні особи сплачують наступні податки:

- за збір відходів і сміття;
- туристичний податок;
- податок на нерухомість;
- за користування каналізації (sewerage charge);
- податок на рухоме майно;
- «податок на посягання» (tax on encroachments);
- податок на забезпечення водопостачання;
- портовий збір (harbor fee).

Деяко пікантне про деякі місцеві податки в Амстердамі. В Амстердамі — одному з найбільших портових міст Європи з 2011 р. запровадили місцевий *податок на проституцію*. По формі це 19%- ний непрямий *податок з продаж (sales tax)* за кожен 15-ти хвилинний акт при умовній ціні 50 євро. За статусом повії порівнянні до самозайнятих

підприємців (self-employed businesswomen). Крім того, вони платять також звичайний податок на задекларований дохід.

За розглядання вітрин з повіями (так зване window shopping) у знаменитому районі Червоних ліхтарів з туристів беруть спеціальний збір.

Окремої згадки заслуговує податок з дивною назвою «на посягання». Власники площадок, терас кафе і суден, причалених на громадських водних шляхах, вносять збір за користування цим місцем, за запобігання посягань на це місце зі сторони. В перерізаному каналами Амстердамі різновидом даного податку є *плата за причал (mooring fee)*, яку вносять місту власники, користувачі та орендарі прогулянкових і вантажних човнів та суден.

Місто Амстердам вживає також заходів по підтримці місцевого бізнесу. Бізнес нарівні з фізичними особами платить усі вищеназвані податки і, крім того, вносить у місцевий бюджет:

Податок на власність. Власники, орендарі, а також користувачі ділових приміщень сплачують податок на нерухомість на основі сумісно визнаної вартісної оцінки об'єкту.

Податок на рекламу — оподатковується вулична реклама: на фасадах, вікнах, на транспортних засобах, вивіски і т. п.

Туристичний податок (tourist tax) — за надання платного житла для туристів. Компанії, що експлуатують морські та річкові круїзи, сплачують туристичний податок по числу пасажирів.

Податок на розваги (entertainment tax) — розваги та екскурсії по місту катером або автобусом.

Бізнесовий внесок (BIZ contribution) — збір на розвиток індустрії розваг.

Таким чином, оподаткування в Нідерландах, взяте в сукупності своїх фіскальних форм і функціональних методів, охоплює всю систему економічних, соціальних і побутових явищ, відповідає потребам, можливостям та підпорядковане рельєфу країни. Податкова система відповідає критеріям соціально-орієнтованої ринкової економіки.

5.5. Податкова адміністрація та консультування

Податково-митне відомство Нідерландів у його нинішній формі створене в 1805 р. у складі міністерства фінансів. Окрім суто фіскального призначення, в сферу діяльності входить:

- Виплата залежних від величини доходу допомог на догляд за дітьми, оренду житла та охорону здоров'я;
- Митна служба — контроль за ввезенням, експортом та транзитом товарів через митну територію Нідерландів;
- Служба фіскальної інформації та розслідувань.

Організаційно-структурно вищий фіскально-адміністративний орган Нідерландів складається з 9 підрозділів (управлінь):

- Оподаткування фізичних осіб;
- Оподаткуванні малих і середніх підприємств;
- Оподаткування великих платників податків;
- Центральної адміністрації;
- Взаємодії з клієнтами (платниками податків) і та надання послуг;
- Інформаційний центр;
- Митна служба;
- Служба фіскальної розвідки та розслідувань;
- Управління соціального забезпечення.

Податкова адміністрація Нідерландів проголосила морально-етичні цінності та професійні орієнтири своєї діяльності. На меті ³⁸:

Самовідданість у роботі (dedicated): Відповідність дій критеріям демократії, правилам і вимогам її інститутів. Добросовісна та ефективна праця на користь загального блага.

Професіоналізм (expert and professional): Ми дуже старанні та обізнані в своїй справі на рівні експертів. Наша командна праця позбавлена бюрократизму, вона основана на здібностях колег.

Доступність (accessible): Ми розуміємо і приймаємо до уваги, що наша діяльність впливає на інтереси громадян і бізнесу. Тому ми прислухаємося до суспільної думки. Ми уважні до всіх, а наша робота прозора всім.

Взаємодопомога і заохочення (encouraging): Ми цілеспрямовано розвиваємося, в роботі поправляємо один одного та обмінюємося

³⁸ Ministry of Finance. URL: <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-finance> (дата звернення: 14.09.2021).

обов'язками. Ми відкриті до сприйняття нових ідей і завжди готові вчитися.

В сфері податкового консультування фірма Dutchtaxadvice зосереджується на допомозі приватним особам та підприємцям, які не говорять на голландській мові, розібратися в нідерландських податках. Найпершими клієнтами є ті, хто тимчасово приїжджають на роботу, а також тоді, коли вони виїжджають, але залишають у Нідерландах оподатковувану власність. Допомога роботодавцям полягає у вирішенні міжнародних податкових питань. Податкові консультації особливо необхідні іноземним підприємцям, які мають бізнес у Нідерландах, а також само-зайнятим людям та акціонерним товариствам з обмеженою відповідальністю. Консультації надаються голландською, англійською та іншими мовами.

Послуги Langendorff Tax Consultancy передбачають:

- Підготовка декларації з податку на прибуток підприємств для нідерландських і зарубіжних компаній та філій;
- Підготовка спільних декларацій подружжя (fiscal unity tax returns);
- Поради та декларації для холдингових, роялті та фінансових компаній;
- Консультування та декларування транскордонних операціях з ПДВ;
- Надання порад щодо складання податкових договорів.

Ще більший перелік послуг для приватних осіб, зокрема, щодо юридично складного податку на спадщину та дарування. Загалом у Нідерландах — найстарішій буржуазній нації та капіталістичній державі — консультативні фірми з питань оподаткування мають унікальний досвід.

Висновки

Нідерланди мають суттєві економічні та фіскальні вигоди від свого приморського положення з величезними портами Амстердаму і Роттердаму.

Важливий фактор устрою податкової системи та структури податків — природні умови країни, 60% (!) території якої знаходиться нижче рівня моря. Звідси значення цільових податків і зборів на утримання дамб та каналів.

Нідерландське податкове законодавство налаштоване на залучення в країну іноземних капіталів. Діє сприятливий податковий режим для бізнесу, для інновацій встановлено пільговий податковий режим. Зокрема, ставки акцизу на електрику для зарядних станцій для електроавтомобілів у 2023–2024 рр. передбачено знижувати з метою стимулювання електротранспорту.

У Нідерландах трудовий податковий кредит виконує функцію негативного податку на доход, — тобто, якщо зароблений (!) доход опускається нижче встановленого рівня, з бюджету йде відповідна доплата.

Згідно правил ОЕСР трансфертне внутрішньо-фірмове ціноутворення базується на принципі *витягнутої руки* (arm's length principle), що передбачає укладання ділових угод на умовах рівноправності сторін.

Нідерланди — велика морська держава, голландці — нація мореплавців. Тому передбачено фіскальні стимули для морського судноплавства.

Контрольні питання

6. У чому смисл поділу платників податку на доход на окремі категорії — в Нідерландах на бокси (box)?

7. Який фіскальний статус має сім'я в Нідерландах?

8. Призначення «правила 30%» в сучасній податковій політиці Нідерландів?

9. Чому збір на захист від повеней і очистку питної води особливо актуальний у Нідерландах?

10. Як пояснити, що податок на проституцію в Нідерландах відносять до категорії непрямих податків (sales tax)?

11. За образом і подобою до Нідерландів сформулюйте mission and vision податкової служби України.

12. Чому в Нідерландах відводиться велике значення водним податкам?

13. Якому соціальному принципу підпорядковано диференціацію ставок ПДВ у Нідерландах?

14. Яким чином у Нідерландах заохочується обзаведення власним житлом?

15. Що спільного та які відмінності між податковими системами Нідерландів та України?

Тестові завдання

1. *За формою державного устрою Нідерланди:*

- а) парламентська республіка;
- б) королівство;
- в) герцогство;
- г) конституційна монархія.

2. *В силу економічної природи податку на приріст капіталу (capital gains tax) даний податок має дублюючу назву:*

- а) інфляційний податок;
- б) спекулятивний податок;
- в) екстраординарний податок;
- г) кон'юнктурний податок.

3. *Мінімальна, (крім нульової), ставка податку на доход від зайнятості та самозайнятості (бокс 1) у 2023 р. у Нідерландах складає:*

- а) 5%;
- б) 9,28%;
- в) 10%
- г) 12%.

4. *Максимальна ставка податку на доход від зайнятості та самозайнятості (бокс 1) у 2023 р. у Нідерландах складає:*

- а) 30%;
- б) 35%;
- в) 36,93%;
- г) 45%.

5. *Акцизи як форма оподаткування розповсюдилися з Нідерландів по Європі під промовистою назвою:*

- а) голландський люцифер;
- б) голландський диявол;
- в) голландський сатана;
- г) голландський чорт.

6. *Стандартна ставка ПДВ на 2023 р. у Нідерландах:*

- а) 18%;

- б) 19%;
- г) 21%;
- д) 22%.

7. У Нідерландах стандартна ставка податку на прибуток корпорацій у 2023 р. складає:

- а) 15%;
- б) 20%.
- в) 25,8%;
- г) 30%.

8. До кінця XIX ст. у Нідерландах діяв податковий ценз прав. Податковий ценз означає:

- а) один із видів виборчого цензу, — вимога до громадян володіти оподатковуваним майном на певну вартість;
- б) вид виборчого цензу, — вимога до громадян платити податки не менш як на певну суму для реалізації свого виборчого права;
- в) позбавлення права займати керівні державні посади при умові виявлених фактів ухилення від сплати податків;
- г) позбавлення права займатися бізнесом при умові несплати податку не менш як на певну суму.

9. З метою стимулювання припливу висококваліфікованих спеціалістів з-за кордону в Нідерландах діє «правило 30%», що передбачає для цієї категорії працівників:

- а) 30% — ну надбавку до заробітної плати;
- б) 30% — не скорочення податку на заробітну плату;
- в) 30% — не відшкодування вартості переїзду до Нідерландів;
- г) 30% — ну щомісячну премію.

10. У Нідерландах чи деінде шкала податкових ставок установлюється на період часу:

- а) на нічим необмежений період, на постійно;
- б) на тривалість життя одного покоління (25–35 років);
- в) на один календарний рік;
- г) тривалість дії шкали мінлива, періодичність змін залежить від кон'юнктурних, соціально-економічних та інших обставин.

ТЕМА 6

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (UNATED KINDOM TAX SYSTEM)

*ВВП на душу населення — 47,3 тис. дол.
17-те місце за Світовим індексом щастя.
13-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 6.1. Батьківщина податкового права
- 6.2. Державні податки
- 6.3. Місцеві податки
- 6.4. Адміністрування та консультування податків

Ключові терміни і поняття: Велика хартія вольностей, прецедентне право, «*No taxation without representation*», універсальний податковий кредит, податок на приріс капіталу, роялті, *landfill tax*, служба державних доходів і мита (HMRC), податковий трибунал (суд), офіс з питань бюджетної відповідальності, діджиталізація процесу оподаткування (*making tax digital*).

Офіційна назва Великої Британії (Great Britain) — Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland), скорочено — United Kingdom, UK. Завдяки щасливій історичній долі, розташуванню на благословенному безпечному острові, багатовіковому демократичному укладу, розвитку промисловості та соціальної сфери Британія — велика держава загального добробуту, одна з найбільш економічно розвинених і впливових у світі. Британія, провідна торговельна держава та фінансовий центр, входить до квінтету країн Західної Європи з трільйонною економікою. Банківські, страхові та бізнес-послуги, становлять найбільшу частку валового внутрішнього продукту (ВВП).

Державотворчу ідею Великої Британії, принцип її існування, кращим чином виражає афоризм, що часто цитував великий британець, національний герой англійського народу Вінстон Черчілль (1874–1965): «У Великої Британії відсутні і вічні друзі, і вічні вороги, у неї є лише вічні інтереси». Даний політичний принцип у минулому діяв

віками, а в наш час не випадково, Британія спочатку ввійшла, і згодом вийшла з Євросоюзу. В цьому зв'язку виник неологізм *brexit* (*брек-сін*), утворений злиттям двох англійських слів: прикметника *British* — британський та іменника *exit* — вихід.

Устрій та функціонування системи оподаткування, формування податкової політики, способи адміністрування податків — результат традиційних національних цінностей британського народу, до яких належить і тисячолітній інститут монархії. Державні інститути та установи, в тому числі податкова служба, діють від імені конституційного монарха.

Видатна державний діяч кінця ХХ ст., реформатор британської економіки і державних фінансів — прем'єр-міністр у 1979–1990 рр., баронеса Маргарет Тетчер (1925–2013), у своїй діяльності керувалася афоризм: «Держава не має своїх грошей, у неї є лише гроші платників податків».

6.1. Батьківщина податкового права

Три події задають стартові передумови для еволюції правової опори податкової системи Великої Британії, вплив яких відчувається і через віки: Велика хартія вільностей, протест Джона Гемпдена, Білль про права. Ці історичні віхи мають неминуще значення не тільки на Британських островах і не лише в сфері оподаткування. Вони справили незгладимий вплив на становлення демократично-правових основ представницької форми правління, на організацію бюджетно-податкового процесу сучасного типу.

Важливим моментом в історії фінансового права стала *Велика хартія вільностей* — договір про громадянські права і політичні свободи, укладений між королем і парламентом у 1215 р. Згідно Ст. 12 Хартії право вводити податки виникає «*nisi per commune consilium regni nostri*» (лат. — за загальною згодою). Закони, пізніше прийняті в усіх англомовних країнах, по суті підтверджують, захищають і розвивають правові норми, закладені у Хартії.

У наслідок прийнятого у Британії *прецедентного права* положення Великої хартії донині входять у неписану конституцію Великої Британії. «Вперше сам король був зв'язаний законом. Основоположна

ідея верховенства закону була звеличена цим документом і перетворена в національну доктрину», — відмічав В. Черчіль (1874–1965).

Горе королям, хто наважувався порушити Хартію. Так, у 1637 р. Карл I на порушення Хартії незаконно запровадив податок на морські перевезення — так звані *корабельні гроші* (*ship money*). Депутат парламенту Джон Гемпден (Hampden, 1595–1643) демонстративно відмовився заплатити цей податок і очолив опозицію проти короля. Гострота конфлікту наростала, вилившись у громадянську війну і революцію. Карл I поплатився головою, а Гемпдену стоїть пам'ятник у стінах парламенту.

Через 400 років ідеї Великої хартії вольностей знайшли продовження в демократично-правових перетвореннях Англійської буржуазної революції XVII ст. Вона завершилася прийняттям «Білля про права» (1689 р.), а також Угоди між парламентом, короною і церквою, що державна влада базується на договірних засадах, а не існує Божою милістю. «Біль» гласить, що без згоди парламенту ніхто «не вправі вимагати ні надмірних податків, ні накладати непомірні штрафи»³⁹. «Білля» проголосив знаменитий примат представницької влади в оподаткуванні: «no taxation without representation», що значить: «влада виконавча має підкорятися владі законодавчій».

«Історія та старожитності казначейства» Томаса Мадокса (1666–1727) оповідає про середньовічне бюджетно-податкове право в Англії часів нормандського завоювання (XI ст.). Але вже століття згодом Річард Найджел (1130–1198), автор «Діалогу про казначейство»⁴⁰, міг вважатися вправним (model) фіскальним службовцем. У його трактаті про фінанси XII ст. визначено доходи, належні королю, та методи їх збору. Автор визнає, що королівське багатство «іноді походить від таємних задумів їхніх власних сердець, а іноді навіть від їхньої свавільної влади». Зауважимо що в глибині тих віків, коли монгольське нашествя згубило Київську Русь, у західноєвропейських суспільствах визрівали догми права.

Шотландський економіст Адам Сміт (1723–1790) у трактаті «Про природу і причини багатства народів» (1776 р.) формулює чотири принципи оподаткування, які стали класичними. Це набір критеріїв

³⁹ Bill of Rights. URL: http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp (дата звернення: 15.03.2023).

⁴⁰ Dialogue of the Exchequer. URL: <https://www.bl.uk/collection-items/dialogue-of-the-exchequer> (дата звернення: 19.03.2023).

для визначення ефективності певного податку або системи оподаткування. а саме: визначеність (certainty), пропорційність платоспроможності (proportionality to the ability to pay), зручність та ефективність (convenience and efficiency). Отже, основне у Сміта полягає у тому, що податки повинні бути справедливими та визначеними, а також ефективним у перерозподілі доходу. Не менш важливо, щоб податки якомога менше спотворювали вибір економічних агентів, який в іншому випадку був би зроблений, і щоб вартість збору податків повинна бути якомога дешевшою.

В антології «Класики в теорії державних фінансів», один із редакторів якої видатний британський економіст Алан Пікок, Велика Британія конкретним іменем не представлена. Британську фінансову науку здебільше уособлюють речники політекономії А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль та ін., а класична політекономія обов'язково передбачає розділ про оподаткування.

Серед наукових установ у сучасній Британії виділяється *Інститут фіскальних досліджень* (IFS) — провідний незалежний (неурядовий) орган фінансово-економічних досліджень. Інтереси IFS включають широке коло фіскальних питань, найперше з них оподаткування. IFS надає пояснення, відповіді, інформацію та інше про податкову систему Великої Британії.

Після ряду спроб Британія стає першою в Європі державою, яка в 1842 р. запровадила постійний податок на доход за прогресивною шкалою ставок від 0,8% до 5%. Це дає повчальний привід порівняти з сучасним рівнем оподаткування доходів.

Британія в значній мірі дала світу укорінені у віках і поширені на весь світ основи конституційно-державного ладу, гегемонії закону, норми бюджетного та податкового права.

6.2. Державні податки

У 1842 р. Велика Британія першою з європейських держав. запровадила *майново-прибутковий податок* (property and income tax). Хоч комбінована схема обкладання майна й доходу одним податком і не витримала випробування часом, оподаткування доходів наслідували інші країни.

Сучасна британська податкова система хоч і зберігає деякі риси, обумовлені історичною традицією, в цілому мало відрізняється від тенденцій оподаткування в економічно розвинених і соціально успішних країнах. Першим за фіскальним і соціально-економічним значенням є *податок на доходи фізичних осіб (personal income tax, PIT)*.

Таблиця 6.1

Податок на доходи фізичних осіб, 2023/2024 ф. р.

<i>Оподатковуваний дохід, ф. ст.</i>	<i>Ставки податку</i>
Індивідуальна знижка — до 12570	0%
12571 — 50270	20%
50271 — 125139	40%
Більше 125240	45%

Джерело: Tax rebate services. URL: <https://www.taxrebateservices.co.uk/20232024-personal-allowance> (дата звернення: 20.03/2023).

(Фінансовий рік триває 12 місяців з 1 квітня по 31 березня).

Колишній архаїчний поділ доходів фізичних осіб на п'ять видів (шedul) у залежності від економічного джерела доходу скасований. Шедули залишені тільки для податку на прибуток корпорацій.

Британська індивідуальна стандартна знижка (personal allowance) виконує роль неоподаткованого мінімуму схожу на роль податкової соціальної пільги в Україні. Всі доходи, що перевищують 12570 ф. ст., оподатковуються за прогресивною шкалою ставок. Отже, британська система соціального захисту через податкові пільги відрізняється від прийнятої в Україні, де віддано перевагу адресним виплатам із бюджету і субсидіям за ознакою малозабезпеченості.

Правилом справляння податку на дохід є система withholding tax, тобто збирання податку в момент і по місцю одержання доходу («біля джерела») за процедурою *pay-as-you-earn* — «*платіть там і тоді, де і коли заробляєте*». До цієї групи платників відносяться особи найманої праці. Їхні роботодавці в ролі агентів фіску зобов'язані стягувати податки із заробітків з послідуочим перераховуванням у бюджет.

За державним устроєм Британія унітарна держава, але її історичні регіони Шотландія, Уельс і Північна Ірландія мають власні органи законодавчої та виконавчої влади з правом вводити власні ставки податків.

У Шотландії діють дещо інші ставки податку на дохід фізичної особи та діапазони доходів. На 2023/2024 р. вони установлені таким чином:

Стартова ставка 19% на дохід від 12,571 до 14,732 ф. ст.

Базова ставка 20% на дохід від 14 733 до 25 688 ф. ст.

Проміжна ставка 21% на дохід від 25 689 до 43 662 ф. ст.

Підвищена ставка 41% на дохід від 43,663 до 150,000 ф. ст.

Максимальна ставка 46% на дохід понад 150 000 ф. ст.

Податкові діапазони можуть періодично навіть у межах фінансового року змінюватися. Це несуттєво і залежить від інфляції та інших факторів.

Отже, в Шотландії з загальнодержавною шкалою співпадають нульова ставка на суму стандартної знижки та ліміт доходу, зверх якого діє максимальна ставка. Решта параметрів всередині шкали визначає регіональна влада. Схожі особливості має оподаткування доходів в інших фіскально автономних регіонах.

З оподаткуванням індивідуальних доходів тісно пов'язана вся система державної соціальної допомоги, основана на офіційно прийнятому критерії *національного прожиткового мінімуму (national living wage, NLW)*. NLW або обов'язкова мінімальна заробітна плата — це той рівень оплати праці, що дозволяє людині з її родиною мати все найнеобхідніше, сплачувати належні податки та відкладати кошти на непередбачувані витрати. Величина показника NLW у цілому по країні на 2023 р. складає 10,43 ф. ст. за годину для осіб віком 23 роки і старше. Фактично він диференціюється залежно від регіону, галузі виробництва чи роду занять, режиму праці та інших умов.

На основі показника *національного прожиткового мінімуму* та його центральної ланки — *універсального кредиту (universal credit)* — діє британська соціальна держава загального добробуту, розраховується вся система податкових пільг і кредитів, допомог та підтримки доходів.

Universal credit призначений для осіб і сімей працездатного віку, незалежно від того, працюють вони чи не працюють. Він включає різні виплати та права, надані окремим особам у межах установленого ліміту: житлову допомогу; виплату в зв'язку з працевлаштування та підтримкою залежно від доходу; допомогу по безробіттю на основі доходу; дитячий податковий кредит; робочий податковий кредит; підтримка доходів.

Додатково до універсального кредиту можна також отримати: допомогу у зв'язку з вагітністю або усиновленням; допомогу в оплаті

житла; відшкодування витрат на охорону здоров'я; похоронні витрати; і навіть допомогу в холодну погоду. Отримувач універсального кредиту — по суті гарантованого доходу — втрачає право на деякі на деякі раніше існуючі форми податкових пільг і кредитів.

Нагадаємо, що податкові знижки (tax allowance) зменшують оподатковуваний дохід, а на суму податкового кредиту безпосередньо знижується податкове зобов'язання (навантаження, tax burden). Податкові пільги, а більше кредити виконують важливу місію стимулювання («підштовхування», nudging) до дій у певному бажаному напрямі.

Окремою формою заохочення демографічного характеру, «підштовхування» до одруження є *допомога подружжю (married couple's allowance)*. Для одружених або тих, хто перебуває в цивільному партнерстві, податковий кредит у 2023 податковому році ця допомога зменшує податкове зобов'язання на суму від 364 до 941,5 ф. ст. на рік.

Загалом у Британії відповідно її статусу держави благоденства (welfare state) діє розгалужена, багатостороння і щедра соціальна система податкових пільг і кредитів, що реагує на проблемні ситуації, на різні життєві потреби.

До яких подробиць входять розробники соціальних аспектів податкової політики свідчать, зокрема, такі приклади. Податковий кредит відшкодовує в межах ліміту витрати на опалення та енергозбереження (*energy costs credit*) або передбачено *знижки оподаткованого доходу* на суму затрат по використанню приватних транспортних засобів для поїздок на роботу залежно від відстані пробігу (*mileage rates allowances*) та багато іншого.

Британська система *соціального забезпечення (social security)* причетна і залежна від величини оподаткованого доходу. Вона дуже складна в силу численних умов, лімітів і норм ⁴¹. Платники внесків диференційовані на декілька категорій за ознаками соціального статусу, віку, виду зайнятості. На 2023/2024 податковий рік встановлено норми *внесків на соціальне страхування (national insurance contributions)*:

- для роботодавців — 13,8% від фонду заробітної плати на підприємстві;
- для працівників — 12% щомісяця при заробітній платі в межах ліміту плюс 2% при зарплаті вище ліміту;

⁴¹ National insurance: rates. URL: <https://www.rossmartin.co.uk/tax-guides/534-national-insurance-rates> (дата звернення: 23.03.2023).

- для само зайнятих — 9% від щорічного доходу в межах ліміту плюс 2% при перевищенні.
- у непрацюючих є право на добровільні внески в пенсійний фонд.

Британські громадяни вправі одержувати два види пенсій — приватну та державну. Приватна пенсія, на відміну від державної, виплачується з приватних пенсійних фондів, організованих приватними особами і діючих поза системою національного (державного) соціального страхування. Внески у фонд національного страхування дають право на певні пільги та державну пенсію. Внески сплачують особи, яким виповнилося 16 років.

Низькооплачувані працівники не сплачують внесків у пенсійні фонди, а тому одержують мінімальну пенсію за рахунок державного бюджету. Для решти державна пенсія за рахунок податків доповнюється коштом пенсійних фондів, що формуються з відрахувань від заробітків і внесків роботодавців.

Так звана *нова державна пенсія (new state pension)* в 2023/2024 податковому році складає 203,85 ф. ст. у тиждень. На нову пенсію мають право особи, які народилися пізніше 6 квітня 1951 р., тобто в період *baby-boomer* («дітей буму») — людей, які народилися в період післявоєнного сплеску народжуваності в 1946—1960 рр.. Паралельно існує *базова державна пенсія (basic state pension)* — 156,20 ф. ст. у тиждень. Право на базову пенсію мають ті, хто народився до 6 квітня 1951 року, тобто до моменту піку післявоєнної народжуваності ⁴².

Ставка *податку на прибуток корпорацій (corporation income tax)* на 2023/2024 податковий рік установлена на рівні 19% для прибутків нижче 50 тис. ф. ст. у рік і 25 % — для прибутків між 50 і 250 тис. ф. ст. і вище. Корпоративний прибуток за ознаками його економічного походження розділено на три види (шедули): шедула А — оподатковуваний прибуток від земельних володінь; шедула D — прибуток, який не підпадає під жодну з інших шедул; шедула F — оподатковуваний прибуток від дивідендів.

У Британії запроваджено *windfall tax* — *податок на надприбуток* (буквально: принесений вітром). Свого часу (1997 р.) це був податок на приватизовані підприємства енергетично-паливної та комунальної галузей, котрі дісталися їх власникам за заниженими цінами. В умовах

⁴² What are the new state pensions rates for 2023|21024? URL: <https://www.standard.co.uk/news/uk/new-state-pension-rates-forecast-national-insurance-record-b1060918.html> (дата звернення: 25.03.2023).

сучасної енергетичної кризи з 1 січня 2023 р. windfall tax на прибуток нафтогазових компаній підвищено з 25% до 35% на період до 31 березня 2028 р.

Британія — велика морська держава. З метою підтримки мореплавства як важливої галузі національної економіки для суднохідних компаній передбачено по суті привілейований податковий режим у формі *податку на тоннаж (tonnage tax)*. По суті це корабельний збір, для визначення суми якого непотрібні показники прибутку чи збитку. Розрахунок набагато простіший: це здобуток фіксованої ставки на тону вантажомісткості судна на кількість днів плавання.

Податок на приріст капіталу (capital gains tax) справляють з прибутку, одержаного від продажу активів (майна, будівель, обладнання, цінних паперів), на які виросли ціни. Наприклад, прибуток, одержаний в результаті перепродажу квартири, купленої дешевше і проданої дорожче з метою наживи, підлягає capital gains tax. Тобто, оподаткуванню підлягає gain — незалежний від продавця приріст вартості, незаслужена ним вигода, його бариш. По справедливості даний податок можна називати *спекулятивним податком*. Ставки податку на приріст капіталу: 10% основна ставка і 20% підвищена, на житлову нерухомість — 18% і 28% відповідно. Установлено неоподатковуваний мінімум (tax allowance) — 6 тис ф. ст. приросту у рік.

Стандартна ставка *податок на додану вартість (value added tax, VAT, ПДВ)* 20%. Понижену 5%-ву ставку встановлено на паливо (вугілля, газ) та електроенергію побутового призначення, енергозберігаючі та ремонтні матеріали для житла та ін.; нульову — на харчові продукти для людей і домашніх тварин (!), питну воду, книги, журнали і газети, послуги міського транспорту та багато інших товарів і послуг.

Гуманітарну направленість соціальної політики, здійснюваної засобами ПДВ особливо виразно відображає 0% ставка на: соціальне житло; книги; газети та періодичні видання; ремонт житла; побутове водопостачання; основні продукти харчування; продукти харчування на винос; рецептурні лікарські засоби; медичні товари для інвалідів; дитячий одяг та взуття; будівництво житлових будинків; захисні шоломи та дещо інше.

Подібно до США і на відміну від більшості країн, де справляють податок з майна і грошей, одержаних у спадщину, у Великій Британії

податок на спадщину має форму «посмертного податку» (death tax) на померлого. Податок на спадщину не сплачується, якщо: вартість майна (value of estate) не перевищує 325 тис. ф. ст. або все, що перевищує 325 тис. ф. ст. переходить подружжю або громадянському партнеру, благодійній організації або аматорському спортивному клубу. За плоскою ставкою 40% оподатковується майно, вартість якого перевищує 325 тис. ф. ст.

В силу високої ставки податку природне бажання спадкодавця за життя роздарувати майно родичам. На цей випадок передбачено так зване *правило семи років*: чим ближче до смерті роздаровується майно, тим вигідніше для платника. На останньому році життя в межах семирічного періоду знижка сягає 80%, але є проблема — як знати, коли наступить той рік?

Гербові збори (stamp duties). Об'єкт оподаткування — трансфери рухомого і нерухомого майна. Ставки: 0,5% від вартості — для акцій, до 5% — для земельних ділянок та житлової нерухомості (до 125 тис. ф. ст. — нульова ставка), 4% — для нежитлової нерухомості (до 150 тис. ф. ст. — нульова ставка). Для тих, хто придбав будинок вартістю до 500 тис. ф. ст., опалення й енергопостачання якого не супроводжується викидами вуглекислого газу, — нульова ставка. В наведених випадках вочевидь регулятивні функції податку: соціальна, екологічна та енергозберігаюча.

Інші загальнодержавні податки. Оподаткування автотранспорту (motoring taxation) дає вагомі 10% податкових надходжень. Автомобільна група податків складається насамперед із *акцизного збору на транспортні засоби (vehicle excise duty, VED)*, який фігурує також під іншими назвами: vehicle tax, car tax, road tax. З 1 квітня 2023 року VED зростає до 180 ф. ст. у рік. VED стягують при реєстрації автомобіля, що в процесі експлуатації доповнюється *акцизом на моторне паливо (fuel duty)*.

Інші пов'язані з автотранспортом збори включають *плату за «пробки» у Лондоні (congestion tax)*, плату за обов'язкове випробування транспортного засобу (fees for compulsory vehicle test), збір реєстрацію транспортних засобів, а також збір за паркування (fees on-street parking).

Місія акцизів на автомобілі та моторне паливо — вирішення задач енергозберігаючої та екологічної політики. Так, при максимумі

викидів CO₂ (255 г/км) податок складає 2165 ф. ст. у рік. Подібні податки стимулюють виробництво і використання електроавтомобілів. Мінімальні ставки передбачено для найбільш екологічно чистих видів моторного палива.

Акциз на алкогольні напої (*alcohol duty*) економічно впливає на виробництво, дистрибуцію, зберігання, продажі та споживання алкогольної продукції. В 2023 р. ставки *alcohol duty* підвищено на численні види продукції, в тому числі пиво та вино. Підраховано, що з кожних 4 ф. ст., витрачених на споживання знаменитого шотландського віскі, 3 ф. ст. або 72% надходять до казначейства в формі акцизу і ПДВ ⁴³.

З огляду на поширення серед населення ожиріння та діабету запроваджено *податок на цукристі безалкогольні напої (tax on sugary soft drinks)*. Частина одержаних коштів призначена на фінансування спорту в школах. Вочевидь соціально-людинолюбний характер подібного податку.

В останні роки на провідні позиції виходить *збір на кліматичні зміни (climate change levy)* — різновид екологічного податку на поставальників енергії. Ставки податку переглядаються щороку. Станом на 1 квітня 2023 року ставки складають: електроенергія 0,775 пенсів/кВт-год; газ 0,672 пенсів/кВт-год. Деякі підприємства звільняються від сплати збору за зміну клімату або мають право на знижені ставки. Мета кліматичного збору — зменшення викидів у атмосферу вуглекислого газу.

Екологічний характер має також *збір за складування сміття на звалищі (landfill tax)*, який щороку зростає відповідно до індексу цін.

Збір з авіапасажирів (air passenger duty) установлено на польоти за межі Великої Британії за двома рівнями ставок у залежності від відстані та трьома — залежно від класу салону. За політ до Києва — збір по першому рівню відстані за зниженою ставкою (13 ф. ст.).

До державних непрямих податків відносяться також мито на імпорт, податок на гральний бізнес та деякі інші. Оподатковується національний спорт англійців — скачки та собачі перегони (*horse and dog racing*).

В цілому британська національна податкова система характеризується як сформована впродовж століть властива розвиненій індустріальній ринковій економіці та зрілій буржуазно-демократичній державності.

⁴³ UK Excise Duty. URL: <https://www.scotch-whisky.org.uk/insights/uk-excise-duty/> (дата звернення 26.03.2023).

6.3. Місцеві податки

Місцеві бюджети наповнюють три основні податки: муніципальний податок, а також рентні збори з житлових та ділових приміщень.

Муніципальний податок (council tax) накладають на майно, призначене для житла, як то: будинки, квартири, дачі (бунгало), житлові фургони і яхти незалежно від того знаходяться вони у власності чи орендуються. Податок справляють на основі диференційованої по регіонах країни вартісної оцінки житла за вісьма рівнями (А–Н) та в залежності від кількості проживаючих. Наприклад, у Лондоні для власника чи орендаря помешкання середньої оціночної категорії D (вартістю від 68 до 88 тис. ф. ст.), в якому проживають дві особи, ставка муніципального податку складає 1605 ф. ст. у рік. У цілому по країні ставки council tax не вище 4% від оціночної вартості оселі.

Комунальний податок — основне джерело доходів для бюджетів більшості органів місцевого самоврядування. Сума податку з об'єкта нерухомості частково залежить від групи податку, до якої він віднесений.

Council tax групи D є стандартним. Податок на всі інші групи встановлюються у відсотковому відношенні до житла групи D, в якому проживає не менше двох дорослих осіб ⁴⁴. Середній розмір комунального податку визначається шляхом ділення суми податку на податкову базу при врахуванні знижок, пільг та схем податкової підтримки місцевих органів.

Council tax мав драматичну передісторію. В 1990 р. уряд М. Тетчер замість податку, пропорційного вартості житла, запровадив у місцеві бюджети комунальний збір (community charge) в однаковій сумі зі всіх з розрахунку того, скільки повнолітніх проживає за одною адресою. Тобто самотній мільйонер, який проживав у розкішній багатокімнатній квартирі, мав платити менше, ніж багатодітна сім'я в однокімнатній квартирі. Цей відверто несправедливий податок архаїчного подушного типу викликав масові протести, навіть безпорядки і в 1993 р. був скасований.

Рентний збір з житлових приміщень (rental income tax) — податок на доходи від здачі в найми житлових приміщень. Відрізняється

⁴⁴ Council tax levels in England 2023 to 2024. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/council-tax-levels-set-by-local-authorities-in-england-2023-to-2024/council-tax-levels-set-by-local-authorities-in-england-2023-to-2024#introduction> (дата звернення: 27.03.2023).

від звичайного податку на доходи фізичних осіб лише походженням доходу та тим, що надходить до місцевих бюджетів. Справляється на основі декларації за ставками, установленими для personal income tax.

Рентний збір з приміщень ділового призначення (business rates) — аналог rental income tax з тою різницею, що стосується приміщень, використовуваних з комерційною метою. Справляється на основі *оціночної вартості (ratable value)* приміщень, котру один раз у п'ять років визначає Valuation Office Agency, опираючись на динаміку ринкових цін на оренду. Податкове зобов'язання розраховують наступним чином: оціночна вартість множиться на установлений урядом коефіцієнт для кожного з регіонів країни.

Велика Британія — єдина з країн Заходу, де податки на нерухоме майно забезпечують 100% доходів місцевих бюджетів. На відміну від вітчизняної практики справляння плати за землю на основі площі земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено (стаття 271 Податкового кодексу України), у Британії оподаткування землі та іншої нерухомості здійснюється виключно на базі вартісної оцінки.

6.4. Адміністрування та консультування податків

Фіскальне відомство Великої Британії — *Королівська служба державних доходів і митниці (Her Majesty's Revenue & Customs, HMR&C)* має статус півавтономного органу з колегією у складі *Казначейства* (Міністерства фінансів, *The Treasury*). Очолює HMR&C виконавчий голова (executive chairman).

Дуже повчальне британське *бачення (vision)* правил податкової служби:

- ми усвідомлюємо, що маємо пільговий доступ до конфіденційної інформації, і ми готові її захищати;
- ми дуже старанні та пишаємось командною роботою;
- ми розвиваємо навички та вміння, необхідні для якісного виконання своїх обов'язків;
- ми постійно вдосконалюємось у всьому, що робимо.

У силу прецедентного характеру британського права та відсутності писаної конституції у Великій Британії немає єдиного податкового кодексу. Система оподаткування регламентується прийнятими

у різний час законами, а також щорічними бюджетними законами (financial acts). Адміністрування податків регламентовано окремим Taxes Management Act.

Структурно HMRC складається з спеціалізованих департаментів і відділів, а на місцях має свої *регіональні управління*. Території, підзвітні останнім, у свою чергу поділені на *податкові дільниці* (districts), очолювані дільничним інспектором, якому упідлеглені безпосередні виконавці — *податкові інспектори Її Величності* ((Her Majesty's inspectors of taxes) з штатом допоміжного персоналу (клерків). Податкові дільниці несуть відповідальність за визначення податкової бази та нарахування податків.

HMRC проводить податкову політику під загальною назвою «Податкове адміністрування та обслуговування», основна увага якої зосереджена, крім адміністрування, на податкових пільгах для НДДКР та режимах трансфертного ціноутворення, покликана підтримати зростання економіки та забезпечити справедливий розподіл доходів від зростання.

Безпосереднє справляння податків забезпечують *збирачі податків* (collectors of taxes). До їхніх функціональних обов'язків відноситься збір податків, визначених і нарахованих податковими інспекторами. В разі виникнення податкового боргу збирачі мають право через суд оформлювати адміністративний арешт активів несправних платників податків.

Натомість раніше існуючого інституту так званих загальних і спеціальних уповноважених (*general and special commissioners*), скасованого у 2009 р.⁴⁵, апеляції платників податків перш розглядає Податкова палата трибуналу нижчого рівня (Tax Chamber of the First-tier Tribunal). Трибунал другого рівня (Finance and Tax Chamber of the Upper Tribunal) в касаційному порядку заслуховує оскарження рішень Трибуналу першого рівня, а також справи з надто складними юридичними моментами.

Для індивідуального користування платників через Інтернет доступні *діалогові калькулятори* (interactive calculators), котрі в автоматичному режимі визначають податкове зобов'язання за введеними у них даними.

⁴⁵ Tribunal reform: general and special commissioners — RIP. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=7e9715d5-8484-4e9b-aae4-4aba903f0c3e> (дата звернення: 20.03.2021).

Повноваження і заходи HMR&C щодо перевірки податкоспроможності платників, мінімізації податкового боргу, електронному декларуванню, взагалі податковому аудиту багато в чому подібні американським, вірніше — за історичним походженням американські порядки подібні британським.

Платників податків прийнято іменувати *customers* (клієнти). Відповідно серед службових правил для функціонерів HMR&C є і такі: доброзичливе ставлення до клієнтів; напориста, але тактовна поведінка; розуміння складної інформації та вміння чітко пояснити її людям. Заробітна плата англійського податківця на нижчій посадовій ланці складає 15 тис. ф. ст. у рік, що у перерахунку на гривню по курсу до фунта стерлінгів на 1 квітня 2023 р. еквівалентно близько 60 тис. грн. у місяць.

Гідний наслідування досвід: у Британії одночасно з пропозицією нової норми, ініціатор зобов'язаний запропонувати скасування двох старих. Треба довести, що новий регламент не стане більш обтяжливим для громадян, ніж два попередні. Діє офіс спрощення адміністрування податків.

Важливий орган управління державними фінансами — *Офіс з питань бюджетної відповідальності* (*Office for Budget Responsibility, OBR*). OBR контролює ефективність та узгодженість бюджетно-податкової політики. Це офіційна, але незалежна від виконавчої влади, фіскальна наглядова установа. Функції OBR ⁴⁶: економічне та фіскальне прогнозування на перспективу п'яти років; оцінка результатів у порівнянні з поставленими цілями; оцінка довгострокової стійкості державних фінансів; щорічна оцінка фіскальних ризиків; аналіз бюджетних розрахунків податкових і соціальних заходів.

Відома у світі міжнародна аналітично-консультативна фірма PricewaterhouseCuppers у Великій Британії надає послуги з аудиту, оподаткування та консультування в різних регіонах країни. Податкові консультації PwC допомагають компаніям і приватним особам зрозуміти вплив оподаткування на бізнес-рішення.

У Британії консалтингові фірми запевняють своїх клієнтів, що вони сповідають чесний податковий консалтинг, намагаються навчити як не переплачувати податки, уроки як недоплачувати податки виключаються. Оголошені цілі та методи консультування:

⁴⁶ Office for Budget Responsibility. URL: <https://obr.uk/about-the-obr/what-we-do/> (дата звернення: 27.03.2023).

- оптимізація оподаткування та збереження прибутку;
- структуризація бізнесу таким чином, щоб вийти на ринки капіталу;
- попередження клієнтів про ризики, пов'язані з оподаткуванням;
- гарантування легітимності наданої інформації.

Зокрема, консультативна фірма Johnson завдяки дипломованим консультантам найвищої кваліфікації надає високоякісні консультації по 16 позиціях оподаткування бізнесу та 12 позиціях — фізичних осіб ⁴⁷:

- оптимізує оподаткування, допомагає зменшити податки та ризики;
- 60% податкових спеціалістів, зайнятих у фірмі, раніше працювали в податковій службі, «тому ми знаємо, як ефективно працювати з ними від вашого імені»;
- фірма надає дуже вигідні комплексні консультації, оскільки в одній консультації можна пояснити декілька податкових питань, пов'язаних «з вашим бізнесом і особистим життям».

При Бірмінгемському університеті діє Податковий центр (University of Birmingham Tax Centre). Це незалежний дослідницький центр, який об'єднує практичні та академічні, економічні, фінансові й правові аспекти функціонування та адміністрування податкової системи.

Функції Центру орієнтовані на перспективу та актуальні потреби ⁴⁸:

- забезпечує доступність як минулих, так і нових досліджень з питань оподаткування;
- створює доступ до податкової інформації, сприяє обміну знаннями, стимулює нові ідеї та відкриває нові сфери досліджень;
- надає можливість представникам державних органів, науковцям та практикам обговорювати потреби та виклики оподаткування.

Зокрема, один з конкретних напрямків діяльності Центру — розробка способів діджиталізації оподаткування (making tax digital).

Таким чином, податкові проблеми в Британії зустрічають у всеозброєнні досконалих і ефективних фіскально-адміністративних інструментів та організаційних заходів, активних наукових досліджень, сучасних академічних підходів до підготовки персоналу податкової служби.

⁴⁷ Johnson Chartered Accountants London W I. URL: <https://johnsonsuk.com/accounting-and-financial-services/tax/> (дата звернення: 27.03.2023).

⁴⁸ University of Birmingham Tax Centre. URL: <https://www.birmingham.ac.uk/research/activity/nao-uob-tax-centre/about.aspx> (дата звернення: 28.03.2023).

Висновки

Приклад і досвід Британії — «матері парламентів» — у податковій правотворчості набув світового визнання, поширився на всі континенти.

У країні співіснують дві протилежні тенденції в еволюції національної системи оподаткування: з одного боку — досі залишаються непорушними деякі фіскальні інститути часів Середньовіччя, з другого — архаїзми вкраплені у модернізовану відповідно вимог часу податкову систему.

Попри вихід з Євросоюзу (brexit), в Британії в інтересах торгівлі зберігається податкове право ЄС стосовно ПДВ, акцизів та митних зборів.

Оподаткування доходів фізичних осіб є типово-високим для групи індустріально розвинених держав, податок на прибуток корпорацій — відносно помірний.

В Британії започаткована форма оподаткування, яка набуває поширення в країнах ЄС, — *податок на непередбачені* («навіяні вітром») *надприбутки* (windfall tax) компаній, що видобувають викопні види палива (нафту та природний газ).

Фіскальна служба (HMRC) проводить податкову політику під загальною назвою «Податкове адміністрування та обслуговування», основна увага якої зосереджена, крім адміністрування, на податкових пільгах для наукових досліджень і розробки нових технологій. а також режимах трансфертного ціноутворення, що покликано підтримувати ріст економіки та забезпечувати справедливий розподіл доходів.

Британська система наповнення пенсійних та інших соціальних фондів дуже складна, диференційована за нормами платежів і родом занять платників та іншими обставинами. Пенсії виплачують із трьох джерел: за рахунок податків, відрахувань від зарплат, внесків роботодавців.

Загалом у Британії відповідно її статусу держави благоденства (welfare state) діє розгалужена, багатостороння і щедра соціальна система податкових пільг і кредитів, що реагує на проблемні ситуації, на різні життєві потреби.

Інтенсивно використовується екологічна функція податків особливо у залежності від степені шкідливості викидів автомобільного транспорту та забруднення довкілля сміттям і пластиком.

При університеті Бірмінгему діє Податковий центр. До війни з Росією подібний центр існував і при Державному податковому університеті України.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок трьох основних джерел: муніципального податку, рентного збору з житлових приміщень, рентного збору з приміщень ділового призначення.

Контрольні запитання

1. Поясніть державний устрій Великої Британії, в том числі фінансову автономію її регіонів.

2. Які особливості справляння податків за системою *withholding tax*?

3. Як відрізняється податкова знижка, пільга (*tax allowance*) від податкового кредиту (*tax credit*, податкове вирахування)?

4. Чим статус Державної податкової адміністрації України подібний і чим відрізняється від статусу фіскального відомства Великої Британії — Королівської служби державних доходів і митниці (HMRC)?

5. У чому полягає мета податку на надприбуток (*windfall tax*), на які сфери бізнесу він поширюється? Чи існує податок з аналогічним призначенням в Україні?

6. Чому податок на приріст капіталу (*capital gains tax*) називають спекулятивним податком? Що таке спекуляція як вид бізнесу, комерції?

7. З яких причин феноменально зростає значення екологічних, кліматичних і енергозберігаючих податків?

8. До яких особливостей національної податкової системи зобов'язує Велику Британію статус держави загального добробуту (*welfare state*)?

9. У чому полягає суть, актуальність і мета діджеталізації оподаткування (*making tax digital*)?

10. Британія в 1973 р. ввійшла, а через 27 років у 2020 р. вийшла з Євросоюзу. В зв'язку з процесом виходу виник неологізм *brexit* (*брексит*), утворений злиттям двох англійських слів — яких саме? В чому полягає причина (причини) виходу Британії з ЄС?

Тестові завдання

1. Велика хартія вільностей проголосила:

- а) принцип бездефіцитності державного бюджету;
- б) запровадження універсального акцизу;
- в) монопольне право короля вводити податки;
- г) виключне право парламенту установлювати податки.

2. Велика Хартія вольностей (лат. *Magna Charta Libertatum*) була прийнята в:

- а) 1215 р.;
- б) 1315 р.;
- в) 1415 р.;
- г) 1515 р.

3. Максимальна ставка податку на доходи (*personal income tax*) в 2023/2024 податковому році складає:

- а) 35%;
- б) 40%;
- в) 45%;
- г) 50%.

4. Мінімальна ставка податку на прибуток корпорацій (*corporate income tax*), крім нульової ставки, в 2023/2024 ф. р. складає:

- а) 15%;
- б) 19%;
- в) 20%;
- г) 21%.

5. В 2023/24 ф. р. стандартна ставка ПДВ у Британії складає:

- а) 15%;
- б) 17%;
- в) 19%;
- г) 21%.

6. Податок на дохід (*income tax*) у Британії було запроваджено в:

- а) 1642 році;
- б) 1742 році;

- в) 1842 році;
- г) 1852 році.

7. *Приватні консультативні фірми дають клієнтам поради (advices) щодо способів як:*

- а) не переплачувати податки;
- б) не доплачувати податки;
- в) оптимізувати податки;
- г) легітимізувати податки.

8. *Один з названих нижче вчених — видатний британський економіст-теоретик, автор класичних принципів оподаткування:*

- а) Адам Сміт (Smith);
- б) Енріко Бароне (Barone);
- в) Генріх Дітцель (Dietzel);
- г) Фріц Ноймарк (Newumark).

9. *Велика Британія вийшла (brexit) з складу Євросоюзу в:*

- а) 2022 році;
- б) 2021 році;
- в) 2020 році;
- г) 2019 році.

10. *За своїм державним устроєм та формою управління Велика Британія є:*

- а) абсолютистською монархією;
- б) конституційною монархією (королівством);
- в) парламентською республікою;
- г) федеральною державою.

РОЗДІЛ II

ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ США ТА ДЕРЖАВ БЛИЗЬКОГО І ДАЛЕКОГО СХОДУ

ТЕМА 7

ПОДАТКОВА СИСТЕМА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ (THE UNITED STATES OF AMERICA TAX SYSTEM)

*ВВП на душу населення — 69,3 тис. дол.
19-те місце за Світовим індексом щастя.
17-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 7.1. Американські корифеї вчення про податки
- 7.2. Федеральні податки
- 7.3. Штатні податки
- 7.4. Місцеві податки
- 7.5. Оподаткування індіанських племен у резерваціях
- 7.6. Адміністрування та консультування податків

Ключові терміни і поняття: показники ВВП і ВВП, фіскальний обмін: «податкові ціни» — «американська мрія», суспільні блага, метод Хейга-Сімонса, податкова (фіскальна) держава, корпорація, фінансова автономія, податковий омбудсмен, податкове свято, день податкової свободи, резервація, потlach (potlach), податковий кредит; фіскальний патріотизм, патріот.

США — країна «американської мрії», що протягом століть вабить емігрантів з усього світу. Від перших батьків-пілігримів (Pilgrims Fathers), які переселилися за океан на початку XVII ст., і досі цей потік не зупиняється. Це супердержава, найбагатша та наймогутніша країна світу, яка має грандіозну економіку. Показники вражають! Так, за даними US Bureau of economic analysis обсяг національної економіки, тобто ВВП США, на початок 2023 р. складає 23 трлн. дол. або близько 20% глобального ВВП. За обсягом ВВП США в 1,5 рази перевищує

найближчого конкурента — Китай, у чотири рази — Японію та Німеччину, майже в 10 разів — Велику Британію та Францію, в 15 разів — Італію та Росію. В 2022 р. фіскальні органи зібрали майже 5 трлн. дол. доходів, із них лише 0,5 трлн. мають неподатковий характер. Не менш вражають і проблемні показники американських державних фінансів: обсяг бюджетного дефіциту в 2022/2023 ф. р. складає 1,38 трлн. дол., сума державного боргу 31 трлн. дол. — більше річного ВВП!

7.1. Американські корифеї вчення про податки

Не одні вражаючі цифри збуджують інтерес. У США потужний інтелектуальний потенціал у всіх галузях знання. Тут знаходиться і один з центрів світової фінансової науки, в якому домінують три імені: Едвін Селігман (1861–1939), Джеймс Б'юкенен (1919–2013), Артур Лаффер.

Вчення Селігмана по теорії та практиці оподаткування вважається класикою. Основний його внесок у податкову теорію — робота «Перекладання та сфера дії оподаткування» (1892 р.), де він відповідає на основоположні питання: як при введенні податку підвищується ціна на капітал, працю і предмети споживання, як тягар податку розподіляється між виробником і споживачем. А робота «Прогресивне оподаткування в теорії та практиці» (1894 р.) стала для американського уряду справжнім дороговказом по запровадженню податку на доходи і прибутки. По праву Селігмана вважають ідейним «батьком» та палким апологетом прогресивного прибуткового податку.

Щоправда, другий видатний американець, Нобелівський лауреат Мілтон Фрідмен (1912–2006) тримається протилежної думки: «Я не знаходжу жодних виправдань для системи прогресивного оподаткування, запроваджуваної лише з наміром перерозподілу доходу. Мені це видається типовим проявом насильства з метою забрати в одного і віддати іншим, що прямо суперечить індивідуальній свободі»⁴⁹. Фрідмен прихильник пропорційного податку, який не допускає ситуації, коли «більшість шляхом голосування може нав'язати іншим особам податки, що не впливають на їхній власний податковий тягар».

⁴⁹ Фрідман М. Капіталізм і свобода: пер. англ.. Н. Рогачевська. К.: Наш формат, 2017. С. 180–181.

Джеймс Б'юкенен — Нобелівський лауреат (1986 р.), нагороджений за «розвиток договірних і конституційних основ приймання рішень в економіці та політиці». За Б'юкененом, справедливість оподаткування полягає в тому, щоб оплачені коштом державного бюджету суспільні блага діставалися тим, хто платить податки. Так функціонує механізм *фіскального обміну (fiscal exchange)* — квазіринковий обмін благ і послуг, які ринок забезпечити неспроможі (*market failure*), за «податкові ціни». Б'юкенен розвинув ідеї свого предтечі — шведського економіста Кнута Вікселля (1851–1926), автора класичної роботи «Новий принцип справедливого оподаткування»⁵⁰. Теорія Вікселля-Б'юкенена ввійшла в систему сучасного вчення про природу оподаткування.

У 2020 р. Артура Лаффера нагородили президентською медаллю «Свободи» за розробку «кращого способу розвитку економіки і збільшення доходів держави». По суті знаменита «крива Лаффера» розкриває закон підприємницької діяльності як закономірний взаємозв'язок між економічною активністю та висотою ставки податку: при певних умовах існує емпірично розрахована оптимальна ставка, яка максимізує і ділову активність, і податковий дохід, а її підвищення зменшує і те, і друге. Лаффера вважають одним з найвидатніших з нині живих економістів.

Монографія «Створення сучасної американської фіскальної держави» означила новий напрямок фінансової думки. Вона була визнана в 2014 р. найкращою книгою по інтелектуальній історії США, започаткувавши розробку концепції *податкової держави*, про сформування якої засвідчило запровадження прибуткового податку на початку ХХ ст.. Відносна історична молодість США, проголошених у 1776 р., пояснює відставання в розробці теми податкової держави в порівнянні з тисячолітніми європейськими, японською та китайською державами. Автор цієї знакової монографії проф.. А. Мехротра (Mehrotra) впевнений, що зрілу податкову державу означила радикальна заміна «режиму непрямих, прихованих і регресивних податків на пряму, прозору та прогресивну податкову систему»⁵¹. Тим самим склалися «інтелектуальні, правові та адміністративні» умови для існування сучасної фіскальної держави.

⁵⁰ Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London etc.: Macmillan; New York: St Martin's Press, 1967. P. 72–118.

⁵¹ Making the modern American fiscal state. URL; <https://www.amazon.com/Making-Modern-American-Fiscal-State/dp/1107043921> (дата звернення: 30.03/2023).

Супроводжуючи розвиток держави, податки стали основним джерелом коштів утримання державних органів та матеріального забезпечення нужденного населення. В США, як і деінде, податкова держава складалася в історичному процесі взаємодії та взаємозалежності між оподаткуванням та формуванням державних інститутів. Перехід до прогресивного оподаткування ознаменував новий напрям податкової політики, направленої не тільки на задоволення фіскальних потреб, а й політики, підпорядкованої більш широким цілям щодо суспільного блага, соціальної справедливості, громадянської свідомості та фіскально-адміністративної ефективності податкових установ.

7.2. Федеральні податки

У США три рівні оподаткування: федеральний, штатний і місцевий. Загальна сума податкових надходжень у всі ланки бюджетної системи приблизно порівно поділена між федеральним бюджетом, а також штатними і місцевими бюджетами, взятими разом, що свідчить про відносну децентралізацію податкової системи.

Тягар усієї сукупності податків визначається оригінальним чином за показником *дня податкової свободи (Tax freedom day)*. Це перший день календарного року, коли середньостатистичний платник умовно заробив ту суму грошей достатню, щоб сплатити всі федеральні, штатні та місцеві податки. Інакше кажучи, — це той знаменний для платника день, коли він починає працювати на себе і свою сім'ю, а не «на державу». У 2022 р. день податкової свободи припав на 18 квітня, що означає — американцям треба було працювати до цієї дати лише для того, щоб сплатити всі податки за рік. Таким чином, заробіток за 106 днів праці було затрачено тільки на сплату податків на доходи, нерухомість, продажі та всі інші.

(В Україні день податкової свободи офіційно не розраховують, принаймні про це гласно не повідомляється).

Погляд з історичної дистанції відкриває, що день податкової свободи настає все пізніше. На 22 січня цей день припадав в 1900 р., на 7 березня — в 1940 р., на 1 травня — в 2000 р., на 17 квітня — в 2021 р., за розрахунком припадає на 18 квітня в 2023 р. Отже, за 123 роки

«податковий період» трудових зусиль подовжився з менш, ніж одного місяця, до трьох з половиною місяців.

На податкові платежі американці витрачають більше, ніж на харчування, одяг і житло. Крім того, якщо включити в підрахунок щорічні федеральні запозичення, які мають бути повернуті коштом майбутніх податкових надходжень, то день податкової свободи настане ще майже на місяць пізніше. Але фактично за джерелами існування податково-боргова (фіскальна) держава залишається податковою, оскільки непродуктивно розтрачені запозичені кошти, наприклад на військові цілі, відшкодовуються за рахунок податків.

День податкової свободи дає виражену в робочих днях величину *податкового тягара (tax burden)*, податкового навантаження, тобто дає уявлення про загальні втрати кожного з платників податків внаслідок оподаткування. Особливо драматично зріс тягар найбільш масового податку на доходи фізичних осіб. Так, якщо в рік запровадження прибуткового податку (1913 р.) мінімальна ставка складала 1%, а максимальна — 7%, то сучасні ставки відповідно зросли до 10% і 37%.

Індивідуальний податок на доходи фізичних осіб (individual income tax). Платники даного податку однаково на федеральному, штатному і місцевому рівнях за ознаками сімейного статусу диференційовані на чотири категорії (brackets, schedules): самітних (single filer); подружні пари з спільною подачею податкової декларації (married filing jointly); подружні пари з окремою подачею (married filing separately); глави домогосподарств (heads of household). Таблиця 7.1 демонструє шкалу ставок для найбільш типової категорії платників з спільною подачею декларації.

У США впродовж десятиліть радикально мінялася шкала податкових ставок, їх кількість і висота. Так, у період 1918–1924 рр. кількість ставок сягала 50, 1971–1978 рр. — 25. Були часи, коли максимальна ставка перевищувала 90%: 1954–1963 рр. — 91%; 1952–1953 рр. — 92%; 1944–1945 рр. — 94%. В 2017 р. згідно закону Tax Cuts and Jobs Act, крім іншого, максимальну ставку знижено з 39,6% до сучасних 37%, що суттєво нижче, ніж у других країнах Заходу.

В різних джерелах податок на доходи іменується синонімічними термінами: то податком особистим, персональним (personal), то індивідуальним (individual). Формально правильно згідно декларації Form 1040 Служби внутрішніх доходів США — «Individual income tax».

**Податкова шкала та ставки федерального податку
на доход подружжя, що подає спільну декларацію⁵²**

Дохід не більше 22000 — 10% від оподатковуваного доходу
Дохід понад 22000, але не більше 89450 — 2200 плюс 12% від суми, що перевищує 22000
Дохід понад 89450, але не більше 190750 — 10294 плюс 22% від суми, що перевищує 89450
Дохід понад 190750, але не більше 364200 — 32580 плюс 24% від суми, що перевищує 190750
Дохід понад 364200, але не більше 462500 — 74208 плюс 32% від суми, що перевищує 364200
Дохід понад 462500, але не більше 693750 — 105664 плюс 35% від суми, що перевищує 462500
Дохід понад 693750 — 186601,50 плюс 37% від суми, що перевищує 693750

Оподатковуваний дохід і податкове зобов'язання розраховуються за методом Хейга-Сімонса в такому порядку: валовий дохід із різних джерел (gross income) — знижки і вилучення з валового доходу = скорегований валовий дохід (adjusted gross income) — знижки і пільги = оподаткований дохід (taxable income) X нарахування податку за шкалою ставок = сума податку (gross tax) — податкові кредити і аванси = податкове зобов'язання або повернення сплаченого податку (tax due / tax refund).

Метод Хейга-Сімонса — розроблений американськими економістами Robert Haig (1887–1953) і Henry Simons (1899–1946) спосіб визначення доходу як чистого приросту реальної вартості індивідуального споживання протягом певного періоду. Тобто оподаткуванню підлягає лише дохід, фактично доступний для розпорядження ним і витрачення платником.

В 2023 р. стандартні податкові знижки (standard tax deductions) — аналог неоподатковуваного мінімуму — установлені в сумі:

- 12,950 дол. для одиноких та одружених платників податків, які подають окремі декларації;
- 19,400 для платників податків, які є головами домогосподарств;

⁵² Tax brackets and federal income tax rates. URL: [https://www.forbes.com/advisor/taxes/taxes-federal-income-tax-bracket/#:~:text=2023%20Tax%20Brackets%20\(Taxes%20Due,the%20bracket%20you%27re%20in,\(дата звернення:02.04.2023\).](https://www.forbes.com/advisor/taxes/taxes-federal-income-tax-bracket/#:~:text=2023%20Tax%20Brackets%20(Taxes%20Due,the%20bracket%20you%27re%20in,(дата%20звернення:02.04.2023).)

- 25,900 для подружжя, яке подає спільну декларацію, або для вдівців, які відповідають певним критеріям.

Для самозайнятих осіб (self-employed — аналог українських ФОП-ів) передбачено 15 пільг, що зменшують податкове навантаження за принципом відшкодування в межах ліміту витрат, які створюють саму можливість працювати і одержувати оподатковуваний дохід:

- відшкодування за використання кредитних карток (credit card interest);
- компенсація витрат за утримання домашнього офісу (home office deduction);
- компенсація витрат на освіту, пов'язану з роботою (training and education expenses);
- часткове відшкодування внесків на медичне страхування (self-employed health insurance premiums);
- відшкодування затрат на власний автомобіль, використовуваний для роботи (business mileage);
- компенсація затрат на мобільний телефонний зв'язок для бізнесу (phone services);
- вирахування до 20% доходу приватного підприємця від федеральних податків (qualified business income deduction);
- відрахування від сплачених страхових внесків (business insurance premiums);
- компенсація витрат на відрядження діловою метою (travel deductions);
- податкова 15,3% знижка на самозайнятість (self-employment tax deduction);
- компенсація витрат на рекламу свого бізнесу (advertising deduction);
- відшкодування орендної плати за майно і приміщення (rent deduction);
- компенсаційна пільга витрат на заснування бізнесу на період до 15 років (startup deduction);
- компенсація клубних і членських внесків у професійні та ділові асоціації, торгово-промислові палати та ін. (club and membership duties);
- зменшення оподаткованого доходу на часткову суму пенсійних заощаджень (retirement savings).

Наведений перелік пільг — повчальний приклад, як слід заохочувати діяльність сімейного та дрібного бізнесу (*sole proprietors*).

В США також діє досить щедра система податкових кредитів соціального характеру. Серед них є і такі їх види, яких немає в Україні.

Відрахування на благодійні внески (charity tax deduction). Пожертви благодійним організаціям можуть знизити федеральний податок на доходи до 60% від скоригованого валового доходу.

Податкова пільга на дітей (child tax credit). Сума кредиту залежить від величини валового доходу батьків.

Податковий кредит по інвалідності (disability tax credit). Кредит для людей похилого віку (старших 65 років) або для інвалідів залежно від доходу.

Податкові кредити на освіту (education tax credits) частково відшкодовують витрати на вищу освіту в США.

Американський освітній податковий кредит (American opportunity tax credit, АОТС) — в перші чотири року здобуття вищої освіти в кожного студента є право на максимальний щорічний кредит у сумі 2500 дол.

Довічний освітній податковий кредит (lifetime learning tax credit) — податковий кредит, що надається в розмірі 20% від сукупних витрат платника податку на здобуття вищої освіти ним самим або залежними членами сім'ї.

Відшкодування відсотків на студентські позики (student loan interest deduction) у межах установленого ліміту.

Податковий кредит на електромобілі (electric car tax credit). Право покупця на податковий кредит на придбаний електромобіль у межах ліміту.

Федеральний податковий кредит на сонячну енергію (federal solar tax credit). Часткове відшкодування понесених затрат за рахунок федерального податку на доход за встановлені сонячні батареї на приватному будинку.

Податковий кредит для покупців будинку, придбаного вперше (first-time homebuyer tax credit). Діє на рівні штатів щодо придбання об'єктів нерухомості.

Податковий кредит для власників житла з низьким рівнем доходу (low-income housing tax credit) Надається будівельним фірмам для заохочення інвестицій у житлове будівництво для людей з низьким рівнем доходу.

Пільга з податку на нерухомість (property tax deduction). При повній сплаті штатних і місцевих податків на нерухомість при певних умовах відшкодовується до 10 тис. дол. за рахунок федерального податку на майно.

Податковий кредит для орендарів (renter tax credit) надається на рівні штатів і місцевих органів самоврядування.

Податковий кредит за надання шансів на роботу (work opportunity tax credit). Власники малого бізнесу мають право на податковий кредит при умові створення робочих місць для мало імущого і соціально-проблемного населення.

Отже, в США під особливою увагою знаходяться ті категорії населення, яким надають пільги за ознаками незаможності, віку і стану здоров'я, а також заохочення освіти, захисту екології та економії енергії.

Може статися так, що сукупний ефект усіх пільг і знижок, узятих разом, в змозі скоротити величину доходу до неоподатковуваної суми. На такий випадок передбачено альтернативний мінімальний податок (АМП, alternative minimum tax), щоб не допустити зведення податкового зобов'язання нанівець. Навіть при використанні всіх законних методів ухилення від податків, пільг і знижок платник не уникне принаймні мінімального податку. Однак цей податок дуже складний в адмініструванні та непопулярний серед платників, оскільки в результаті інфляції під його дію попадає все більша кількість платників.

На другому за фіскальним значенням місці у доходах федерального бюджету знаходиться група *цільових соціальних податків*, призначених згідно закону «Про страхові внески» (FICA tax) для фінансування програм *соціального страхування та соціального забезпечення (social security)*. Соціальні податки — найбільш швидко зростаюче джерело доходів федерального і штатних бюджетів. Базою розрахунку є фонд заробітної плати (payroll taxes).

У 2023 р. ставка FICA tax як для роботодавців, так і для працівників становить 7,65%. Роботодавець повинен утримувати:

6,2% податку на соціальне страхування з перших 160200 дол. заробітної плати працівника (максимальний податок становить 9932,40 дол.; тобто $6,20\% \times 160200$), плюс

1,45% податок Medicare на перші 200 тис. дол. заробітної плати працівника, плюс

2,35% податку Medicare (звичайний 1,45% податок Medicare + 0,9% додатковий податок Medicare) з усієї заробітної плати працівника, що перевищує 200 тис. дол.⁵³

Для само зайнятих осіб (індивідуальні підприємці, фермери, лікарі, професійні спортсмени та ін.) поділ податку на дві частини сенсу не має, вони платять за повною ставкою 12,4% при тому ж річному ліміті.

Податок для медичного обслуговування по старості (Medicare tax) призначений для фінансування федеральної програми Medicare по страхуванню здоров'я та лікуванню людей, старших 65 років. Для самозайнятих ставка Medicare tax – 2,9% від заробітку.

Фонд допомоги безробітним фінансується спільно федеральним і штатними податками (*unemployment insurance taxes*) з роботодавців. Ставку федерального податку встановлено на рівні 6,0% з перших 7 тис. дол. заробітної плати кожного з працюючих за календарний рік. База заробітної плати у кожному штаті відрізняється залежно від правил відповідного штату.

У соціальних податків на фонд оплати праці три відмінності від податку на дохід: 1) справляються за пропорційними (плоскими) ставками, а тому сума податкового зобов'язання відносно більша при низькій зарплаті, ніж при високій; 2) мають властивості регресивного оподаткування, оскільки не поширюються на дохід, одержаний від власності на майно; 3) прогресивний податок на доходи відображає *принцип платоспроможності*, цільові соціальні податки більше відповідають *принципу вигоди*.

З огляду на систему соціальних податків і соціальних пільг для платників податку на доходи фізичних осіб, вочевидь, що справа соціального захисту в США знаходиться на високому рівні.

Податок на прибуток корпорацій (corporate income tax). Упродовж 2019–2023 рр. ставка федерального податку на корпорації стабілізувалася на рівні 21,0%. Даний податок запроваджено в 1909 р. за плоскою ставкою 1% з прибутків, що перевищували 5 тис. дол. у рік. Тим самим для бізнесу, скажімо, для фірми «Форд», заснованої в 1903 р., на той час були створені виключно вигідні стартові умови.

⁵³ 2023 Social security wage base. URL: <https://tax.thomsonreuters.com/news/2023-social-security-wage-base-increases-to-160200/> (дата звернення: 04.04.2023).

Фіскальне значення податку на прибуток корпорацій у порівнянні з податком на доходи фізичних осіб невелике.

Федеральний податок на спадщину (estate tax) справляється не з майна, одержаного спадкоємцем, як в Україні (*inheritance tax*), а з активів залишених і переданих у спадщину після смерті спадкодавця. Це пояснює метафоричну назву «посмертний податок» (*death tax*). Податок на спадок сплачує представник померлого, але зрештою податок перекладається на спадкоємців. У 2023 р. федеральний податок на спадщину справляється при перевищенні на момент смерті вартості спадку (готівка, нерухомість, пенсійні рахунки та інші активи) покійника 12,92 млн. дол. за вирахуванням вартості дарувань. Діє 12-ступенева шкала прогресивних ставок від 10% до 40%. Активи, залишені подружжю, яке пережило другого, не оподатковується.

У фіскальному вимірі значення податку на спадщину невелике, але набагато більша його роль як інструменту соціальної справедливості. В силу своєї юридичної та адміністративної складності та дорожнечі збирання цей податок знаходиться на грані доцільності його справляння. Тому в деяких країнах від нього відмовилися, тимчасово він був скасований і в США.

Податок з дарувань (federal gift tax) справляється за аналогічними з спадщиною ставками на дарування (грошей, майна, активів), дорожчих 17 тис. дол.. Податок сплачує дарувальник, а не одержувач.

Акцизний податок (federal excise tax) справляється з певних товарів, послуг і операцій. Акцизи на спиртне, тютюн відповідають принципу: «If you cannot ban them, tax them»: якщо не можете заборонити, то принаймні оподаткуйте. Акцизом оподатковуються моторне паливо, авіаквитки, тютюнові та алкогольні вироби, деякі інші товари і послуги. Зокрема діє 7,5% акциз на авіа білети внутрішніх пасажирських перевезень у межах 225 миль.

Акциз на транспортні засоби (*motor vehicle tax*) справляється при реєстрації автомобіля і/або причепа. Ставка акцизу 25 дол. за кожні 1000 вартості автомобіля. Власники вантажних авто і трейлерів вагою вище 20 т сплачують *податок на великовагові автомобілі (heavy vehicle use tax)*.

На федеральному рівні податок на додану вартість у США відсутній.

Експортні та імпорتنі мита надходять виключно у федеральний бюджет.

Оскільки державні монополії не допускають приватної ініціативи, цей фінансальний ресурс у США недопустимий у силу самої психології американців.

7.3. Штатні податки

В ретроспективі американська податкова система розвивалась від штатів до федерації, а не навпаки. Тому фінансова та інші види автономії штатів — дуже реальна статусна річ. *Фінансова автономія* — самостійність та відносна ізольованість штатів один від одного в питаннях фінансів. Це одна із форм децентралізації державних фінансів і самоврядування, що склалася в США історично. Так, прибуткові податки з фізичних осіб і корпорацій на федеральному рівні запроваджено пізніше від штатів. Штати демонструють велике розмаїття умов і норм оподаткування⁵⁴.

Податок на доходи фізичних осіб (state individual income tax). Податки на доходи фізичних осіб є основним джерелом надходжень до бюджетів штатів, на них припадає 40% податкових зборів штатів.

У підходах до прибуткового податку спостерігається повний різнобій, Сорок три штати та округ Колумбія стягують податки на доходи фізичних осіб. Сорок один оподатковує доходи від заробітної плати (tax wage and salary income). У штаті Нью-Гемпшир оподатковуються виключно дивіденди та відсотки, а у штаті Вашингтон — лише доходи від приросту капіталу. Сім штатів (Аляска, Флорида, Невада, Південна Дакота, Техас, Вашингтон, Вайоминг) взагалі не збирають податок на доходи фізичних осіб. 7 штатів використовують плоскі ставки (3,0%–5,3%), а більшість — прогресивну шкалу числом до 12 ставок (штат Гавайї). Максимальні граничні ставки варіюються від 2,5% в Арізоні до 13,3% в Каліфорнії. Дев'яти-ступенева шкала ставок прибуткового податку штату Нью-Йорк варіює від 4% до 10,9% від скоригованого валового доходу фізичних осіб. Цей податок є додатковим до прибуткового податку, який стягує місто Нью-Йорк.

Штат від штату відрізняється в багатьох фінансово-адміністративних деталях (і не тільки). Деякі штати індексують податкові ставки,

⁵⁴ State individual income tax rates and brackets for 2023. URL: <https://taxfoundation.org/state-income-tax-rates-2023/> (дата звернення: 06.04.2023).

пільги та відрахування на інфляцію, більшість цього не роблять. Деякі штати прив'язують свої стандартні відрахування та персональні пільги до федерального податкового кодексу, тоді як інші встановлюють свої власні порядки.

Різноманітність параметрів повторює податок на *прибуток корпорацій* (*state corporate income tax*), який справляється в 44 штатах з 50⁵⁵. Ставки варіюються від 2,5% у Північній Кароліні до 11,5% у Нью-Джерсі. В шести штатах (Невада, Огайо, Північна Дакота, Вашингтон, Вайоминг) оподаткування прибутку корпорацій не передбачено. У чотирьох штатах (Алясці, Іллінойсі, Міннесоті та Нью-Джерсі) максимальна гранична ставка податку на прибуток підприємств становить 9% і вище. Одинадцять штатів мають максимальну ставку на рівні або нижче 5%.

У штатах Невада, Огайо, Техас і Вашингтон замість податку на прибуток підприємств стягується податок з валового доходу. Делавер, Орегон і Теннессі спраляють податок на валовий дохід на додаток до податку на прибуток підприємств. У штатах Південна Дакота і Вайомінг не справляють ані податок на прибуток підприємств, ані податок на валовий дохід.

Американські економісти вважають, що диференційовані корпоративні ставки несправедливі, оскільки розмір корпорації може не відповідати рівню доходу власників корпорації. Корпорації з високими доходами можуть належати особам з низькими доходами і навпаки.

Податки на спадщину (*estate and inheritance tax*) існують у США в двох формах: *estate tax* та *inheritance tax*. На рівні штатів спадщину оподатковують 13 штатів (Вашингтон, Орегон, Міннесота, Іллінойс, Меріленд, Вермонт, Коннектикут, Нью-Йорк, Род-Айленд, Массачусетс, Мен, Гавайї) та округ Колумбія. *Estate tax* має різний неоподатковуваний мінімум від 1 млн. дол. (Орегон) до 5,7 млн. дол. (Нью-Йорк). Шість штатів збирають *inheritance tax*, а штат Меріленд запровадив і *estate tax*, і *inheritance tax*, тобто спочатку оподатковується спадщина, залишена у спадок, а потім — одержана у спадок. Каліфорнія, Флорида, Вірджинія та Вісконсин не мають податку на спадщину або дарування в будь-якій формі.

⁵⁵ State corporate income tax rates and brackets for 2023. URL: <https://taxfoundation.org/state-corporate-income-tax-rates-brackets-2023/> (дата звернення: 06.04.2023).

Після перевищення вартості спадщини і/або дарування 12,92 млн. дол. ставка податку сягає 40%⁵⁶. Дарунок у рік вартістю до 17 тис. дол. не оподатковується.

У США серед економістів поширена думка, що відсутність податку на спадщину призведе до збільшення нерівності в доходах. Цей податок є способом розподілу вже оподаткованого доходу творців багатства серед населення у спосіб, що вважається чесним і справедливим. Звідси походять морально-етичні аргументи на користь скасування податку на спадщину.

Близько половини доходів бюджетів штатів формують специфічні акцизи та універсальний акциз — *податок з продаж (sales tax) або податок на товари і послуг (goods and service tax, GST)*. Податок справляють 45 із 50 штатів, (крім Аляски, Делавара, Монтани, Нью Гемпшира, Орегона). На початок 2023 р. ставки GST у найбільш відомих штатах складають: Каліфорнія, Мічиган, Пенсільванія, Флорида — 6%, Техас — 6,25%. Вище 7% ставки GST не піднімаються в жодному штаті, тоді як в 2020 р. максимальні ставки сягали в деяких штатах 9,5%, що свідчить про певну лібералізацію непрямих податків.

Різниця податкових ставок створює економічний ефект у результаті покупок там, де дешевше, а також спричиняє податкову конкуренцію між штатами. *Податкова конкуренція (tax competition)* — заходи, щоб зробити штат більш привабливим для бізнесу, інвесторів та заможних осіб: порівняно нижчі ставки податку на доходи фізичних і юридичних осіб, на споживання.

З метою урівняти умови конкуренції стягується так званий *use tax*. *Use tax* — податок на товари, придбані в іншому штаті, але стягувані в штаті їх фактичного використання (споживання). Установлений, щоб відбивати інтерес їздити за покупками в інші штати, в яких нижчий рівень *sales tax*.

45 із 50 штатів практикують *податкові свята (tax holidays)*, пропонуючи один раз на рік перед початком навчального року, знижки з податку з продаж по товарах шкільного і спортивного асортименту. Деякі штати надають знижки на енергозберігаюче обладнання, а також на товари, які стають потрібними в разі стихійних лих: ураганів,

⁵⁶ 2023 Federal & state estate and gift tax. URL: <https://www.wealthspire.com/guides-whitepapers/federal-state-estate-gift-tax/> (дата звернення: 06.04.2023).

пандемій, лісних пожеж, повенів. У такі моменти навіть знижують ціни на зброю, щоб сприяти протидії мародерам.

Паралельно з податком на продаж штати стягують *акцизні податки* (*excises, excise duties*). В 2023 р. діють акцизи на 10 груп товарів: на газ і нафтопродукти (бензин, дизельне паливо та ін.), транспортні засоби, тютюнові та алкогольні вироби, на цукор, закуски (*snacks*) і газовані напої, на мобільні телефони та засоби радіозв'язку. В 21 штатах «з рекреаційною метою» легалізовано акциз на марихуану.

Значне джерело доходів штатних, а також бюджетів індіанських резервацій, є *податок на азартні ігри* (*gambling tax*). Оподатковуються виграш або приз, зароблені в азартних іграх, яких більше 10 видів: казино, ігрові автомати, кінські та собачі перегони, лото (*bingo, keno*) та ін.. У знаменитому казино в місті Лас-Вегас податок становить 25% від суми виграшу з американця і 30% р іноземця. В масштабах США азартні ігри це 50-мільярдний бізнес. У лютому 2023 р. дохід від грального бізнесу в штаті Невада досяг 1,24 млрд.⁵⁷, що на 12% більше, ніж у минулому році. Третина податкових доходів штату надходить від оподаткування казино та азартних ігор.

Податок з продажу нерухомого майна (*real estate transfer tax*) справляють у 36 штатах і федеральному окрузі Колумбія. Ставки знаходяться в межах від 0,01% до 2,2% ринкової вартості майна, у більшості штатів — 0,5%.

З огляду на всю сукупність штатних податків, постає картина цілковитого розмаїття. Система податків на доход у штатах США яскраво демонструє велику особливість американського федералізму — реальну фінансову автономію штатів при численних відмінностях норм і порядків у кожному із штатів. Порівняна висота податкових ставок може відрізнятися в десятки разів.

Фінансова та фіскально-адміністративна автономія штатів сприяє бажання до зміни місць, породжує податкову конкуренцію між штатами. Високі податки на доход можуть спонукати, скажімо, жителів Нью-Йорка переїжджати до інших штатів, наприклад, до Флориди. Аргумент переїхати має неабиякий сенс, адже у Флориді, крім сонця, моря та розкішної природи, нижчі податки. Отже, різнобій норм

⁵⁷ Nevada gambling revenue. URL: <https://igamingbusiness.com/finance/nevada-gambling-revenue-hits-1-24bn-in-february/> (дата звернення: 07.04.2023).

оподаткування в штатах ставить перед американцями питання щодо фіскальних плюсів і мінусів вибору місця проживання.

7.4. Місцеві податки

У США налічується близько 80 тис. різного роду органів місцевого самоврядування (міста, графства, шкільні округи та ін.), кожний з яких має свою специфіку оподаткування. Наприклад, зверх федерального і штатного податку на дохід штату Нью-Йорк м. Нью-Йорк справляє місцевий податок на дохід, параметри якого представлені в табл. 7.2.

Таблиця 7.2
Податок на дохід резидентів м. Нью-Йорк⁵⁸, 2023 р.

<i>Оподатковуваний дохід (тис. дол.)</i>	<i>Повна податкова ставка, %</i>
0 — 21,6 тис.	3,078%
21,6 — 45,0 тис.	3,762%
45,0 — 90,0 тис.	3,819%
Понад 90,0	3,876%

Ставки прибуткового податку в Нью-Йорку залежать від величини скоригованого валового доходу фізичних осіб, виділених в окрему податкову групу за сімейним статусом (у табл. 7.2 — подружжя, які подають спільну декларацію, вдови та вдівці)). Цей податок є додатковим до прибуткового податку тату, який стягується штатом Нью-Йорк. Податкові ставки в тисячних частках відсотка — це вражає.

У Нью-Йорку немає знижок (tax deductions) з прибуткового податку, але є податкові кредити, які скорочують податкові зобов'язання. До них відносяться 5 кредитів: податковий кредит на навчання в школі; кредит для домогосподарств; кредит на зароблений дохід (5% від заробленого доходу). В штаті Нью-Йорк діє аналогічний кредит; податковий кредит на догляд за дитиною та утриманнями (в межах ліміту витрати на дітей віком до 4 років при заробітку менше 30 тис. дол.. у рік; кредит на нерухомість.

⁵⁸ New York city income tax guide. URL: <https://www.hauseit.com/new-york-city-income-tax/> (дата звернення: 07.04.2023).

Крім податку на дохід, м. Нью-Йорк збирає місцеві (міські) податки: на промислові і банківські корпорації, податок на нерухомість, а також інші податки (на моторне паливо, сигарети і тютюнові вироби, платежі (податки) за комунальні послуги (public utilities taxes) та ін..

Фіскальне значення *місцевого податку на прибуток корпорацій* незначне, справляють його лише в шести штатах. Натомість податку на прибуток підприємств місцеві органи у деяких штатах стягують податок на валовий дохід (gross receipts tax), який вважається більш шкідливим для економіки, ніж податок на прибуток корпорацій через непрозорість. Штати Південна Дакота і Вайомінг не стягують ані податок на прибуток підприємств, ані податок на валові доходи. Американські економісти навіть заговорили про відмирання податку на прибуток корпорацій на місцевому рівні.

Місцеві податки з продажу (local sales taxes) збирають у 37 штатах, у 13 штатах нульові ставки ⁵⁹. В деяких випадках місцеві ставки перевищують ставки штатних податків. Так, у місті Нью-Йорк зверх штатного податку з продажу, місцевий складає 4,5%, комбінована ставка податку з продаж (штат плюс місто) 8,875%. Максимальні ставки local sales tax: 8,30% (Колорадо), 7,50% (Алабама та Аляска), мінімальна ставка 0,70% у штаті Вірджинія.

Велике фіскальне значення в доходах місцевих органів має *майновий податок (property tax)*. Оподатковуються нерухоме майно (земельні ділянки, будинки, квартири, інші приміщення побутового й комерційного призначення). Щоправда, місто Нью-Йорк має найнижчу ефективну ставку податку на нерухомість — 0,90% від вартості майна. Причина цієї порівняно низької ставки в тому, що оподатковувана вартість більшості житлових об'єктів у Нью-Йорку дорівнює лише 6% їх ринкової вартості.

Будівельно-житловий сектор — один з локомотивів американської економіки. Все, що стосується цієї галузі, знаходиться в центрі уваги місцевих органів, зокрема, і тому, що умови оподаткування домовівок впливають на вибір місця проживання та виходу на пенсію. Ставки місцевих податків на житлові приміщення регламентують власті штатів, лімітуючи висоту ставок у залежності від регіональних умов і цін на нерухомість. Так, на кожні 1000 дол. ринкової вартості

⁵⁹ State and local sales tax rates, 2023. URL: <https://taxfoundation.org/2023-sales-taxes/> (дата звернення: 08.04.2023).

будинку податкова ставка в штаті Луїзіана 1,72 дол., а в штатах Вісконсин і Техас — 18 дол., у десять разів вище.

На відміну від податку на нерухомість в Україні в розрахунку на площу оселі, американський податок установлено на її ринкову вартість.

Податку на землю (land tax) — різновиду податку на майно — підлягають земельні ділянки, в тому числі під житловими, комерційними й виробничими приміщеннями, крім сільськогосподарських земель. Загалом частка податків на нерухомість у доходах місцевих бюджетів може сягати 70%.

У типовому місцевому бюджеті податкові доходи, як правило, незначно переважають неподаткові. До неподаткових надходжень відносять збори за платні послуги з боку властей: тарифи за комунальними послугами (public utility revenue); різного роду ліцензії: на право торгувати харчовими продуктами, спиртним, тютюновими виробами, а також за дозвіл тримати домашніх тварин.

Місцеві органи самоврядування, зокрема Нью-Йорк та інші великі міста, отримують фінансову допомогу (гранти) з федерального бюджету.

Податки з продажу — лише частина загальної податкової системи. Наприклад, у штаті Теннессі високі податки з продажу, але немає податку на прибуток, тоді як в штаті Орегон немає податку з продажу, але є високі податки на прибуток. На бізнес та інвестиції впливає багато факторів, але податки з продажу також важлива складова фінансової політики.

7.5. Оподаткування індіанських племен у резерваціях

Неповторима риса податкової системи США — оподаткування корінного населення Америки (індіанців), яке ще зберегло племінну організацію. Йдеться про унікальний податковий режим стосовно окремої етнічної групи, чисельність якої складає близько 3 млн. (1% населення США).

В США налічується 326 індіанських племен, які на договірній основі з федеральним урядом мають статус суверенних держав-націй (nations) у межах виділених їм територій — резервацій (Indian countries). У резидентів резервацій подвійне громадянство: США та своєї

племінної резервації. Вони користуються *податковим імунітетом* щодо федерального податку на дохід. За логікою одного автора: «Уряд США не оподатковує Англію чи Францію, отже він не може оподатковувати і корінні американські племена»⁶⁰.

На території племені його члени звільнені від federal income tax, але повинні сплачувати податок на заробітну плату (employment tax on wages), виплачувану по місцю роботи в резервації. Згідно правил американської податкової служби (IRS), на додаток до пільг, якими користуються всі громадяни США, деякі індіанці мають право на пільги, які випливають з договорів, угод та актів Конгресу щодо окремих племен⁶¹. Відмітно, що працівники фіску посиляються на унікальність та складність законодавства щодо оподаткування індіанців.

За федеральним законом, продаж товарів, у тому числі транспортних засобів, племенам і членам племен звільняються від податку з роздрібних продаж, якщо реалізація здійснюється на території племені. Однак земельні ділянки та інша нерухомість не мають імунітету і, відповідно, підлягають оподаткуванню штатним податком на майно.

На території резервацій справляють податки: акциз на спиртні напої (в резерваціях, де немає «сухого закону»); акциз на товари (при їх купівлі не індіанцями, а також тими індіанцями, які виписалися з реєстру свого племені. Так, плем'я навахо збирає 2% акциз із кондитерських виробів, чіпсів, соди та деяких інших товарів. Від ліцензійних зборів звільнено реєстрацію куплених автомобілів та інших транспортних засобів. За межами резервацій громадяни індіанського походження сплачують усі податки на загальних підставах.

Індіанці звільняються від штатного податку на дохід, якщо:

- платник є офіційно зареєстрованим членом племені індіанців;
- проживає в тій резервації, де він зареєстрований;
- отримує свій дохід з джерел у резервації по місцю реєстрації.

Доходи від азартних ігор, оподаткування тютюнових виробів, спиртних напоїв і бензину здійснюється на основі угод резервацій з урядами штатів. Особливо значні доходи племен від азартних ігор (gaming).

⁶⁰ Wood R.W. Native American tribes and taxation. URL: http://www.woodllp.com/Publications/Articles/pdf/Native_American.pdf (дата звернення: 17.06.2022).

⁶¹ Income tax guide for native American individuals and sole proprietors. URL: <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p5424.pdf> (дата звернення: 10.04.2023).

Адміністрування податків у резерваціях здійснюють нечисленні, мінімально забюрократизовані податкові служби, а в деяких штатах (Дакота та ін.) — податкові органи штату на основі договорів з племенами.

Оригінальним явищем у індіанців є так званий *потлач* (*potlatch*) — традиційна церемоніальна роздача або обмін дарів між членам племені. Уявити тільки, — є люди, які позбуваються свого добра, щоб продемонструвати своє багатство і звеличити статус. Крім майна, під роздачу можуть потрапити прибутки від здачі в оренду земель або діяльності підприємств, якими володіє плем'я. Подібно до податку потлач — інструмент перерозподілу благ, але з протиприродним ефектом відсутності розрахунку на вигоду. Соціологи вважають, що суспільство, здатне на безкорисливу роздачу майна, безперспективне, несумісне з розвитком економіки, державності та цивілізації.

Соціально-економічні особливості потлачу привертають інтерес до цього феномену з боку соціологів. Справді, викликає подив принцип потлачу — статус і авторитет ставиться в залежність не від володіння матеріальними цінностями, а від бажання позбутися їх на вигоду іншим людям. Нам би в Україну таку соціальну установку для несправедливо збагачених мультимільйонерів!

Фіскальний статус індіанських племен у США — рідкісний у сучасному світі приклад оподаткування за ознакою юрисдикції окремої етнічної групи. Досі цей досвід не висвітлювався у вітчизняній фінансовій літературі.

7.6. Адміністрування та консультування податків

Адміністрування федеральних податків покладено на фіскальне відомство США — *Службу внутрішніх доходів* (СВД, *Internal Revenue Service, IRS*), котра входить до складу Міністерства фінансів. Очолює СВД *директор* (*Commissioner*), який приймає рішення при участі *головного радника* (*Chief Counsel*). Призначення СВД (IRS Mission): «Забезпечити американських платників податків високоякісними послугами, допомагаючи їм усвідомити й виконати податкові зобов'язання, при неухильному дотриманні податкового законодавства та справедливому

ставленні до всіх»⁶². До Податкового кодексу США (*U.S. Internal Revenue Code*) додано *Біль прав платника податків (Taxpayer Bill of Rights)*. Вкупі обсяг цих документів сягає 3,4 мільйони слів.

Представники *Служби захисту прав платника (Office of the Taxpayer Advocate)* при СВД фактично виконують функції омбудсменів по захисту інтересів платників. Передбачено юридичну процедуру *taxpayer suit* — позов платника податків до властей з метою викриття нецільового витрачання податкових надходжень до бюджетів.

Наглядова рада (IRS Oversight Board) — колегіальний орган з 9 членів, який оцінює всю діяльність СВД. Крім членів, призначених Президентом, до її складу входить сам директор СВД, а також *Генеральний інспектор казначейства для податкової адміністрації (Treasure inspector-general for tax administration)* як незалежна зовнішня інстанція.

Структурно СВД поділено на дев'ять департаментів, вісім із яких стосуються внутрішньої організації роботи Служби. Безпосередньо платників торкається діяльність лише *Департаменту оподаткування (Tax Compliance)* у складі п'яти підрозділів: Експертизи та інформації (Examination), Апеляцій (Appeals), Збору податків (Collections), Кримінальних розслідувань (Criminal Investigations), Міжнародних операцій (International Operations).

Основні напрями фіскально-адміністративної діяльності СВД зосереджені в чотирьох функціональних управліннях по оподаткуванню: заробітної плати та інвестицій; великого і середнього бізнесу; малого бізнесу та само зайнятих; податкових пільг та оподаткування державного сектору. На центральний апарат СВД покладено організацію роботи відомства і реалізацію податкової політики.

На місцях діють 4 регіональних податкових служби: Північна, Південна, Центральна, Західна, до складу яких входять 33 окружних податкових служб (district tax offices). Численні місцеві відділи (local offices) виконують функції по збиранню федеральних податків, перевірці декларацій, проведенню податкових розслідувань. Податкова інформація від 10 *сервісних центрів (IRS Campuses)* по електронній обробці документації стікається до електронного «мозку» СВД —

⁶² The Agency, its Mission and Statutory Authority. URL: <http://www.irs.gov/irs/article/0,,id=98141,00.html> (дата звернення: 20.06.2022).

Національного комп'ютерного центру. Центр аналізує інформацію та відбирає податкові декларації для контролю.

Як заявляє речник IRS, у 2023 р. подання річної податкової декларації відбувається на тлі серйозних структурних змін у податковому адмініструванні. Ці зміни торкаються збільшення кількості перевірок, що має допомогти зібрати сотні мільярдів доларів недоотриманих податків щороку. IRS рекомендує платникам податків подавати декларації в електронному вигляді, щоб уникнути затримок в обробці, використовуючи державно-приватне партнерство Free File або комерційне програмне забезпечення.

Органи адміністрування і порядки збору податків у штатах настільки різноманітні, що немає двох штатів з однаковою організаційною структурою фіскальних відомств. Це наслідок колоніальних часів, коли регіони тепер єдиної країни були розірвані, а федерація створювалася «знизу». У половині штатів податкові служби носять назву *департамент доходів (Department of revenue)*. У деяких штатах глава податкової служби обирається населенням.

Місцеві податки адмініструють фіскальні служби органів самоуправління територіальних громад. Повного аналога вітчизняній податковій інспекції в США не існує. Функціонально найближчою до неї низовою інстанцією податкової адміністрації в США можна вважати *county tax office* — *податкову службу графства* (тауна, тауншіпа, міста) з тою різницею, що в Україні інспекція адмініструє державні і місцеві податки, а в США — лише місцеві.

На користь справи визначено критерії роботи фіскальної служби: *vision (мета, мрія)* та *mission (функції, задачі)*, яким підпорядковані податкові органи зверху донизу. Кредо СВД гласить: забезпечити баланс обслуговування та виконання, відповідати інтересам клієнтів, швидко реагувати на технологічні та демографічні зміни. СВД — установа з відповідними вимогам ХХІ століття людським капіталом і технологічним потенціалом, спроможна ефективно збирати податки та бездоганно обслуговувати платників. СВД переслідує такі цінності (values): принциповість (integrity), підконтрольність (accountability), точність і старанність (accuracy), шанобливе ставлення (respect), професіоналізм, командна робота (partnering).

Подібна місія *Офісу уповноваженого по оподаткуванню (Office of State Tax Commissioner)* в штатах. Так, податкова служба Північної

Дакоти прагне справедливого та ефективного виконання законів штату; її мета (vision) — надання платникам якісного сервісу; цінності — ідеї, що ведуть до успіху.

Mission податкової служби графства Travis (штат Техас) визначено дуже просто: оцінювати майно і збирати податки. Реєструвати транспортні засоби, вести облік осіб, які мають право голосу. Vision: створювати сприятливі умови для росту зайнятості та рівня життя, надавати послуги вищої якості.

Важлива задача СВД — скорочення не лише адміністративних затрат зусиль і коштів з боку самої СВД, але й зниження сукупних затрат на оформлення та сплату податків багатомільйонної маси платників, затрати яких на порядок вище витрат власне СВД. У масштабах країни процесуальні витрати громадян зі сплати податків сумарно сягають десятків мільярдів доларів.

З метою спрощення й здешевлення адміністрування для платників податків, задіяні всі сучасні методи внесення платежів: чеком по пошті, особисто через банк або безпосередньо в податковій інспекції, через банк по телефону, через банк по Інтернету, кредитною картою та деякі інші. По електронних каналах податкові органи мають доступ до реєстрів платників, до легальних баз даних, різного роду повідомлення розсилають лише по e-mail.

Викликають інтерес деякі подробиці фіскально-адміністративних технологій, використовуваних в США. Так, при перевірці податкоспроможності (tax liabilities) платників функціонери СВД мають право доступу до всіх можливих джерел інформації, в тому числі до документів третьої сторони (банків, страхових компаній, пенсійних фондів та ін., а також других державних установ). При наявності ордера СВД вправі проводити обшуки в неплатників.

Щоб мінімізувати податковий борг СВД наділена повноваженнями: відстрочити чи розстрочити сплату податку; дозволити сплатити податок третій стороні; здійснити арешт активів боржника і навіть реалізувати їх на покриття боргу; компенсувати дебіторську податкову заборгованість за рахунок кредиторської; припинити державні виплати боржнику; перекласти податковий борг компанії на її директорів; ініціювати банкрутство фірми-боржника.

В США, як і деінде, необхідність податкового консультування є наслідком феноменальної складності фіскального законодавства,

несходимі хачі якого недоступні рядовому платнику. Податковий консалтинг (tax consulting) призначений для надання корисних порад (advices) з питань обчислення, сплати та оптимізації податків, тобто податковий консультант (tax consultant) відкриває законні схеми зниження податкового тягаря.

Наприклад, консультативна фірма Parent &Parent LLP у складі висококваліфікованих експертів, бухгалтерів та адвокатів спеціалізується на роз'ясненні правил СВД щодо міжнародних проблем оподаткування фізичних і юридичних осіб, резидентів і нерезидентів.

Клієнти Parent &Parent LLP згруповані за родом занять, статусом та інтересами: підприємці та інвестори; акціонери; емігранти з США та іммігранти до США; іноземці-нерезиденти. Фірма налає консультації на мандаринській мові (діалект китайської мови), а також розглядає результати складних податкових перевірок і розбирає наслідки претензій.

Американський філіал міжнародної аналітично-консультативної фірми PwC надає послуги з питань просування бізнесу із США або в США, допомагає вирішувати пов'язані з оподаткуванням проблеми, а саме:

- планування процесу творення доданої вартості;
- податкові аспекти рішень щодо злиттів та поглинань;
- дотримання правил податкового обліку, прийнятих у США;
- підготовка та подання податкових декларацій;
- контроль податкового планування іноземних корпорацій;
- поради з питань подвійного оподаткування;
- планування іноземного податкового кредиту;
- правління інтелектуальною власністю та іншими нематеріальними активами та деякі інші.

Належна професійна підготовка персоналу, як і висока дисциплінованість і свідомість громадян, забезпечують продуктивну роботу фіскального відомства США. В Америці по праву гордяться масовою добровільною сплатою податків, що сягає, за деякими оцінками, 90%. Добровільна сплата — результат не тільки ділової кваліфікації одних та громадянської свідомості других. Значна роль суворих законів, невідворотності покарань, ефективної контрольної роботи.

В останні роки для податкової та консультативної служб відкривається ще ширше поле діяльності. «Мене бентежить, — занепокоєний

представник «Об'єднання патріотичних мільйонерів», — те, що на-творило моє покоління та, яку спадщину ми залишаємо нашим дітям і онукам»⁶³. Розгортається рух мультимільйонерів, які оприлюднили заклик до всіх «колег по багатству» підтримати запровадження на зверх-багатих вищих податків та покласти край ухиленню від податків з їх боку. Податковим інспекторам знадобиться вся глибина знань та велика наполегливість, щоб розгадати всі хитросплетіння офшорних операцій і розкрити способи трансфертного ціноутворення.

Висновки

Американська податкова система — одна із самих множинних у світі. Фіскальні платежі (податки, збори, обов'язкові платежі, а також внески у соціальні фонди) на федеральному, штатному і місцевому рівнях налічують близько 200 (!) найменувань. Багатьох із них не було ще на початку ХХ ст.

День податкової свободи розкриває як довго треба працювати, щоб покрити потреби держави та оплатити ціною податків (tax prices) суспільні блага з її боку. В Україні подібні промовисті підрахунки податкового тягаря або не роблять, або принаймні їх не оголошують.

В силу взаємодії фіскального федералізму з індивідуалізмом, привитим історичними обставинами заселення й освоєння країни і перенесеним з особистого рівня на регіонально-локальний, абсолютно ідентичних двох податкових систем штатів і органів місцевого самоврядування в США не існує.

Майже половина загальної суми податків і зборів надходить у штатні та місцеві бюджети. Перевага подібних пропорцій розподілу податкових доходів у тому, що саме на регіональному, а ще більше на локальному рівні в повну силу діють економічні та соціальні стимули справно платити податки. На нижчому рівні більш помітні забезпечувані коштом податків суспільні блага і послуги.

Американські податкові закони та заходи проти ухилення від податків дуже суворі, тому не безпідставно США та інші держави

⁶³ Prince S. Why I am a patriotic millionaire. URL: <https://patrioticmillionaires.org/2016/04/28/why-i-am-a-patriotic-millionaire-stephen-prince/> (дата звернення: 01.07.2021).

Заходу вважають податковим пеклом, яке лише частково лібералізується через множинну систему податкових пільг і кредитів.

При адмініструванні податків віддають перевагу *принципу клієнтурних відносин* над *принципом партнерських відносин*, якого тримаються в Україні. Податкова служба США на всіх її рівнях: федеральному, штатному, місцевому, — могутня й авторитетна організація, якій мало хто наважується кидати виклик.

Податкове консультування має високопрофесійний рівень. Одна з консультативних фірм пропонує звертатися з питаннями будь-якої складності, оскільки «податкова система США не відповідає вимогам чіткої логіки».

США по величині податкового навантаження, по суворості законів й невідворотності покарань за правопорушення перед фіском по праву мають репутацію «податкового пекла». Небезпідставні твердження, що знаменита чесність американських платників податків вихована, крім релігійних і демократично-правових факторів, страхом перед грозою фіскально служби.

Контрольні запитання

1. Поясніть суть і значення принципу платоспроможності та принципу вигоди в оподаткуванні.

2. Суть і призначення «податкового свята» (tax holyday) в США. Чи практикуються подібні свята в Україні?

3. У США оподатковується майно, залишене в спадщину (death tax), в Україні — одержане в спадщину (inheritance tax). Поясніть різницю.

4. В чому різниця, недоліки і переваги оподаткування нерухомості за ознакою площі (Україна) чи ринкової вартості об'єкта (США)?

5. Оподаткування в США та інших країнах Заходу називають податковим пеклом (tax hell). Поясніть чому так.

6. Що розкриває «день податкової свободи» (tax freedom day)? Яке значення мав би подібний показник в умовах України?

7. В чому полягають особливості статусу та оподаткування резервацій індіанських племен?

8. Якими показниками вимірюється tax burden — податковий тягар (тиск, гніт, прес, навантаження, «ярмо»)?

9. В чому полягає суть концепції «податкової ціни» (tax price)? Податок — ціна чого? Хто з американських вчених підтримує цю концепцію?

10. Для податкової служби України платники податків — партнери, для американської СВД — клієнти. Хто більш правий? Прокоментуйте.

Тестові завдання

1. Спираючись на логіку концепції Вікселля-Б'юкенена, — чи повинні громадяни, які не мають дітей шкільного віку платити місцевий цільовий шкільний податок (school tax):

- а) повинні платити;
- б) не повинні платити;
- в) залежить від особистого рішення;
- г) залежить від рішення місцевої громади, прийнятого більшістю голосів.

2. Податок на доходи фізичних осіб (personal income tax) у США справляють за шкалою податкових ставок:

- а) пропорційних (плоских);
- б) прогресивних;
- в) регресивних;
- г) комбінованих.

3. Податок на прибуток корпорацій (corporate income tax) у США справляють за шкалою податкових ставок:

- а) прогресивних;
- б) регресивних;
- в) пропорційних (плоских);
- г) комбінованих.

4. Максимальна ставка податку на дохід фізичних осіб (individual income tax) у 2023 р. дорівнює:

- а) 40%;
- б) 37%;

- в) 35%;
- г) 39,6%.

5. Максимальна ставка податку на прибуток підприємств (*corporate income tax*) у 2023 р. складає:

- а) 15%;
- б) 20%;
- в) 21%;
- г) 25%.

6. У США платники податку на доход у залежності від сімейного стану диференційовані на декілька категорії (*schedules*). Скільки їх:

- а) дві шедули;
- б) три;
- в) чотири;
- г) п'ять.

7. Один із названих учених — видатний американський представник вчення про податки. Хто?:

- а) Артур Пігу;
- б) Артур Лаффер;
- в) Адольф Вагнер;
- г) Енріко Бароне.

8. За своїм економним змістом потлач (*potlatch*) — звичай американських індіанців церемоніальної роздачі благ серед членів племені є:

- а) податком;
- б) даруванням;
- в) обміном благ;
- г) економічним нонсенсом.

9. У США на рівні штатів натомість ПДВ справляють:

- а) податок з обороту (*turnover tax*);
- б) цільовий збір (*targeted tax*);
- в) специфічний акциз (*specific excise tax*);
- г) податок на товари і послуги (*goods and service tax, GST*).

10. Максимальна ставка американського федерального податку на спадщину (*death tax*) в 2023 р. складає:

- а) 35%;
- б) 40%;
- в) 45,5%;
- г) 51%.

ТЕМА 8 ПОДАТКОВА СИСТЕМА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

中華人民共和國稅制

*ВВП на душу населення — 12,6 тис. дол.
82-ге місце за Світовим індексом щастя.
85-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 8.1. Духовні та інтелектуальні витoki китайських реформ
- 8.2. Устрій податкової системи. Адміністрування та консультування податків
- 8.3. Загальнодержавні (центральні) податки
- 8.4. Спільні податки на доходи і прибутки
- 8.5. Спільні провінційні та місцеві податки
- 8.6. Податкова система Гонконгу

Ключові терміни та поняття: вчення Конфуція, позитивізм, змішана ринкова економіка, поведінкові податки (*behavioral taxes*), податковий кредитна американський шанс, принцип «одна держава — дві системи», податок на трансакції, конвергенція.

Китайська Народна Республіка — одна з найбільш розвинених, модерних держав світу. Могутня високотехнологічна економіка, величезний ринок при населенні 1,5 млрд., безпощадна боротьба з корупцією приваблюють міжнародні інвестиції, а товари китайського виробництва, в свою чергу, заповнили світові ринки. Китай як національна держава в усі віки з неповторно-оригінальною культурою вирізняється дивовижним довголіттям. Лідер країни Сі Цзіньпін заявив про готовність Китаю ще не раз «здивувати весь світ».

8.1. Духовні та інтелектуальні витoki китайських реформ

Китай — древня цивілізація, історія якої налічує близько 5 тис. років. Вражає не лише грандіозна споруда минулого — Велика китайська стіна довжиною 9 тис. км. Сучасний Китай також дивує світ величними

будівельними проектами і високими технологіями. Про унікальну давність китайської цивілізації свідчить, зокрема, запровадження натурального поземельного податку (зерном, плодами, а також приплодом і шовком) та земельного кадастру за 2,5 тис. років до Різдва Христового. За правилом конфуціанства «ідеальний податок» не повинен перевищувати 10% доходу.

Духовною основою китайського способу мислення, життя, поведінки та діяльності є філософсько-політичне вчення Конфуція (551–479 рр. до н. е.), головне в якому — реалізм, здоровий глузд, висока мораль, культ обов'язку і праці, вміле управління. З цих позицій творець китайського «економічного чуда» Ден Сяопін (1904–1997), щоб виправдати капіталістичні методи в державі під управлінням комуністів, кинув у суспільство конфуціанські по суті лозунги: «Все одно, яка кішка, — чорна чи біла, аби мишей ловила», «одна країна — дві соціальні системи». Відповідно цим гаслам було проголошено курс на економіку, в якій зливаються дві системи хазяйнування: планово-командна і приватно-ринкова. Результат вочевидь усьому світові.

В одному з сучасних досліджень установлено, що конфуціанська культура та ухилення від сплати податків мають негативний зв'язок ⁶⁴. Уряд повинен впроваджувати фіскальну політику низьких податкових ставок, щоб зменшити тягар народу. Конфуцій також виступав за стимулювання розвитку і підтримку бізнесу, за уникнення надто великого розриву між багатими і бідними, проти надмірного та екстравагантного споживання.

«Якщо народ не багатий, то як може держава може бути багатюю»? Конфуціанська логіка цього питання полягає в наступному: коли «держава проводить політику низьких податків, підвищуються доходи населення, росте виробництво, розширюється база оподаткування, в результаті збільшуються податкові надходження» ⁶⁵. При фіскальній політиці високих ставок усе відбувається навпаки. В сучасній західній економіці знаменита «крива Лаффера» через тисячі років також дає схожі висновки: високі податкові ставки скорочують інвестиції та споживання і тим послаблюють податкову базу. Глибоке

⁶⁴ The effect of Confucian culture on corporate tax avoidance: evidence from China: URL: https://www.researchgate.net/figure/Economic-mechanisms-Confucianism-and-tax-avoidance_tbl3_344667009 (дата звернення: 14.04.2023).

⁶⁵ Wang Jingfeng. On the economic thought of Confucius. URL: https://webofproceedings.org/proceedings_series/ESR/ICCEMS%202018/ICCEMS037.pdf (дата звернення: 14.04.2023).

розуміння стародавнім китайським мудрецем реалій економічних і фінансових процесів не викликає сумніву.

Деякі європейські автори називають конфуціанство китайським, позитивізмом. Згідно вчення європейських філософів, з позитивістського погляду «всі справжні знання є науковими в тому сенсі, що вони описують співіснування та послідовність явищ, доступних спостереженню»⁶⁶. Як науковий метод позитивізм близький до емпіризму (істини містяться в фактах і досвіді) та феноменалізму (правда — в очевидних явищах, феноменах). Згідно «Britannica» позитивізм «обмежується даними досвіду і виключає апіорні або метафізичні спекуляції»⁶⁷.

В оподаткуванні термін «позитивізм», «позитивістський» має декілька споріднених смислів:

- дійсне протилежне нереальному;
- корисне протилежне непотрібному;
- достовірне протилежне сумнівному;
- точне протилежне неясному;
- креативне протилежне руйнівному, шкідливому.

Найперше на оподаткування впливають податкове право і податкова мораль, вони однаково корисні та необхідні в податковому процесі. Позитивістську дію правових норм і велінь совісті можна пояснити на прикладі. Так, небезпідставно можна вважати, що мало хто став би вносити податки, якби дізнався, що їх по праву вимагають, але не примушують платити.

З погляду, що позитивізм це філософський світогляд, який визнає лише те, що можна побачити або довести, податкове право існує імперативним чином, а роль моралі в оподаткуванні можна довести. І право, і мораль мають позитивістські властивості, бо знаходяться в межах фінансового досвіду, вони допускають спостереження та експериментальне дослідження. Позитивізм відкидає лише метафізичні явища, наприклад, ті якими оперує богослов'я, де реалії буття суперечать уявному та сумнівному.

Конфуціанська та позитивістська аргументація однаково є достовірним джерелом знання про оподаткування, в ній нема місця чудесам та нез'ясовним явищам.

⁶⁶ The Norton dictionary of modern thought. Ed. by A. Dullock and S. Trombley. ew York-London: W.W. Norton and Company, 1999. P. 158, 669.

⁶⁷ Positivism. URL: <https://www.britannica.com/search?query=positivism> (дата звернення: 14.04.2023).

8.2. Устрій податкової системи. Адміністрування та консультування податків

Сучасна податкова система Китаю — результат проведених під кінець XX ст. реформ на основі ідеї *«соціалістичної ринкової економіки з китайською специфікою»*, розробленою батьком китайського економічного чуда Ден Сяопіном. Відповідно було сформовано систему оподаткування, орієнтовану на сприяння економічному росту, внутрішнього попиту та стимулювання експорту.

Структура податкової системи унітарної КНР відображає адміністративно-територіальний поділ країни, поділеної на 22 провінції, 5 автономних регіонів, 4 міста центрального підпорядкування, два спеціальні автономні регіони. Відповідно податкова система складається з трьох ланок: центральних (загальнодержавних) податків; спільних податків центру з провінціями, автономіями і регіонами; місцевих податків, які збирають в округах, повітах, міських районах і сільських громадах. Трьом ланкам податкової системи відповідає три групи податків.

За ознакою надходження у відповідні бюджети вся сукупність китайських податків підрозділяється на три категорії:

- центральні податки: на товари та послуги, в тому числі ПДВ, акцизний податок, бізнес-податок, податок на придбання транспортних засобів і мито;
- спільні для центру і провінцій: податки на доходи фізичних і прибутки юридичних осіб та деякі інші.
- найбільш численна третя група податків, спільних для провінцій і місцевих органів, — *«податки на майно та поведінку»* (property and behavior taxes), тобто, податки, пов'язані з поведінкою людей у побуті та на виробництві.

Типологія податків з китайською специфікою допускає класифікацію і за функціонально-цільовими та галузевими ознаками окремих груп податків і/або за об'єктами оподаткування. У такому разі виділяються 8 категорій:

- 1) податки на споживання;
- 2) податки на доходи фізичних і прибутки юридичних осіб;
- 3) ресурсні податки;
- 4) податки спеціального призначення (taxes for special purposes);
- 5) податки на нерухоме майно (property taxes);

- 6) «поведінкові податки» (behavioral taxes);
- 7) сільськогосподарські податки (agricultural taxes);
- 8) митні збори (customs duties).

Отже, у Китаї прийнято складну змішану систему: податки, закріплені за певними бюджетами, комбінуються з спільними податками, що розподіляються між різними ланками бюджетної системи. Тому надходження від деяких податків ділять надвое і навіть натрое відповідно рівням. Сукупність податків охоплює всю сферу бізнесу, виробництва і комерції.

Відмітна особливість китайської податкової системи — відсутність податку на спадщину і дарування. При виключно великій чисельності населення дана особливість продиктована міркуваннями накопичення капіталу, стимулювання економічного розвитку країни та заохочення індивідуального добробуту в розрахунок на те, щоб кожен прагнув достатку самостійно, а не сподівався на успадковану дарівщину.

Чи у Китаї, чи в будь-якій іншій державі, організаційно-контрольне адміністрування фіску і податкового процесу є об'єктивною необхідністю, оскільки мало хто став би вносити податки, якби дізнався, що їх по праву вимагають, але не примушують платити.

Державна податкова адміністрація (ДПА) Китаю очолює збір та адміністрування податків, контролює податкові бюро в провінціях і регіонах, видає необхідні фіскальні інструкції. Регіональним державним податковим управлінням підпорядковані місцеві податкові управління, які адмініструють і збирають податки всіх видів. Місцеві органи здійснюють свою фіскально-адміністративну компетенцію в межах своєї юрисдикції.

Завдяки ідейним настановам конфуціанства в Китаї податкова адміністрація діє за принципом: «правила і звичаї мають силу навіть при відсутності закону» («*rule without law*»). Тому гармонійні відносини між платниками податків та податковими органами є результатом поєднання стимулів, покарань та шанобливого поведіння з платниками податків. Законність і справедливість фіскально-адміністративної роботи знаходяться в центрі уваги китайського уряду. Верховенство закону, підкріплене високими етичними ідеалами суспільства та суворою покараннями, — вирішальна принада для інвесторів.

В Китаї податковому консультуванню надають велике значення. Типова консультативна компанія виконує типові функції:

- консультації в поєднанні з організацією компанії;
- консультації в поєднанні з належним аналізом;
- податковий облік під час злиття та поглинання підприємств;
- рекомендації щодо ведення належної податкової звітності;
- оптимізація податкових розрахунків;
- відшкодування та планування ПДВ у транскордонному бізнесі.

До професійного і морально-етичного рівня роботи персоналу податкових консультативних компаній висунуті традиційно високі вимоги:

- якість: бездоганне обслуговування клієнтів;
- лояльність: відданість інтересам і потребам клієнтів;
- прозорість: прозорість рішень і дій;
- висока робоча етика: ділові навички і моральні властивості персоналу мають відповідати строгим стандартам;
- висококваліфікований і високоінтелектуальний персонал: належний рівень освіти. Консультанти, бухгалтери, аудиторі, юристи обов'язково володіють англійською мовою, є знавці інших мов.

Наприклад, консультативна фірма BoardRoom рекламує себе таким чином: «Завдяки нашому комплексному пакету бухгалтерських та податкових рішень, ваш бізнес отримає поради найкращих фахівців з багаторічним досвідом, які допоможуть забезпечити відповідність законодавчим нормам та стандартам бухгалтерського обліку»⁶⁸ та надає послуги з наступних питань:

- планування місцевих і транскордонних транзакцій
- ефективні з точки зору оподаткування трудові пакети;
- податкові резерви в бухгалтерському обліку;
- перевірка дотримання податкового законодавства;
- застосування податкових пільг;
- супровід податкових перевірок;
- податкове оформлення зняття з обліку і/або ліквідації.

Подібні функції знаходяться на рівні міжнародних стандартів податкового консалтингу, відповідають вимогам і потребам сучасного мультинаціонального бізнесу.

В Китаї склалася так звана *ідіосинкратична* (ексклюзивна, не схожа на інші) *податкова система*, яка значно відрізняється від західних

⁶⁸ BoardRoom. URL: <https://www.boardroomlimited.com/cn/services/accounting/> (дата звернення: 18.04.2023).

країн. Тому перед іноземними інвесторами стоїть проблема чіткого розуміння китайських правил оподаткування аби забезпечити ефективність діяльності та відповідність законам країни.

8.3. Загальнодержавні (центральні) податки

До групи центральних, у своїй більшості непрямих податків належать податки на споживання (на товари і послуги): акцизні податки; ПДВ; мито; а також податок на господарську діяльність (бізнес-податок) і податок на придбання транспортних засобів.

Акцизні податки на споживання встановлено на товари не першої потреби та розкоші: алкогольні напої, косметику, ювелірні вироби, автотранспорт і мотоцикли, яхти, гольф-вироби, дорогі годинники, тютюнові вироби, бензин, деякі види одєжі та ін. Акцизи обчислюються на базі вартісного або кількісного обсягу товарної маси або їх комбінації за ставками від 1% до 56% від вартості товару. Експорт від акцизів звільнено.

Стандартна ставка ПДВ у 2023 р. на більшість товарів та послуг становить 17%, на деякі види товарів (продукти харчування, медичне обладнання, книги та газети) установлено знижену ставку 6%. На електроенергію ставка ПДВ 3%, нульова ставка застосовується до експорту з Китаю, а також до деяких товарів і послуг, звільнених від сплати ПДВ ⁶⁹.

В залежності від величини платежів платники ПДВ поділені на дві категорії: загальних (general) і малих (small-scale). Загальні платники — це великі підприємства з річним оподатковуваним доходом понад 5 млн. юанів, які сплачують ПДВ за ставкою 17%. Малі платники податків — підприємства з річним оподатковуваним доходом менше 5 млн., які сплачують ПДВ за нижчими ставками 3% або 6%. Малі платники податків мають право на спрощений процес розрахунку та звітності з ПДВ. Однак і великі, і малі платники повинні однаково дотримуватися правил, забезпечувати точне звітування та своєчасну сплату ПДВ.

⁶⁹ VAT in China in 2023. URL: <https://www.fdicchina.com/blog/overview-vat-in-china/> (дата звернення: 19.04.2023).

У період пандемії платники в провінції Хубей (епіцентрі поширення коронавірусу) звільнялися від ПДВ; в інших регіонах пільгова ставка ПДВ 3% знижувалася до 1%.

ПДВ у Китаї частково ввели у 2016 р.. Він замінив собою податок на прибуток, але деякі сектори бізнесу були вільні від ПДВ. У 2023 р. Китай повністю переходить на ПДВ. Бізнес попереджений про необхідність розуміти наслідки ПДВ для комерційної діяльності та бути готовим вживати заходів для зменшення потенційних зумовлених ПДВ ризиків.

До групи непрямих податків на споживання відносяться також податок на будівництво та плата за освіту.

Податок на будівництво та утримання об'єктів міського господарства стягується разом з ПДВ та податком на споживання і розраховується як відсоток (7%, 5%, 1%, залежно від місцезнаходження платника податків) від ПДВ та податку на споживання до сплати.

Збір на освіту обчислюється як 5% (3% загальнодержавного збору плюс 2% місцевої надбавки) від суми ПДВ та податку на споживання.

Частково до загальнодержавного бюджету надходять доходи від *податку прибуток підприємств (enterprise income tax)*, іменованій бізнес-податком. Його ставки — 25% для підприємств-резидентів, 20–25% — для нерезидентів.

Податок на охорону навколишнього середовища стягується з підприємств, які забруднюють природу шкідливими речовинами (атмосферу, воду, а також продукують шум і тверді відходи). Податок розраховується на основі «еквіваленті викидів забруднюючих речовин».

Мито (customs duty) справляються за ставками адвалерними, ставками на одиницю товару або за їх комбінацією. Мито на імпорт установлено на вартість CIF (вартість, страхування та фрахт);

Китай веде гігантську експортно-імпортну торгівлю в глобальних масштабах, в сфері якої задіяний увесь фіскально-регулятивний арсенал: мито, ПДВ, акцизи. Використовуються імпортні мита різного призначення, в тому числі спеціальні, тимчасові та передбачені для *країн найбільшого сприяння (most-favored-nation duties)*. Експортні мита Китай накладає лише на нечисленні ресурсні товари та напівфабрикати ⁷⁰.

⁷⁰ Import-export taxes and duties in China. URL: <https://www.china-briefing.com/news/import-export-taxes-and-duties-in-china/> (дата звернення: 19.06.2022).

Складність китайської системи оподаткування підтверджує її дійсно ідіосинкратичний характер.

8.4. Спільні податки на доходи і прибутки

Група податків, спільних між центром і провінціями, складається з прямих податків на індивідуальні доходи і прибутки підприємств та організацій. Доходи фізичних осіб оподатковуються за сумою доходів, одержаних у Китаї та за рубежем (worldwide) з поділом на сукупний річний дохід від: зайнятості (зарплати), від надання особистих послуг, авторського доходу і роялті та окремо від бізнесового доходу самозайнятих осіб ⁷¹.

Таблиця 8.1

Ставки податку на доходи фізичних осіб ⁷², 2023 р.

<i>Заробітна плата, тис. юанів</i>	<i>Ставка податку, %%</i>
0 — 36	3%
36 — 144	10%
144 — 300	20%
300 — 420	25%
420 — 600	30%
600 — 960	35%
960001 юань і вище	45%

Отже, окремий податок на заробітну плату (payroll tax) в Китаї відсутній. Зарплата оподатковується вкупі з другими категоріями доходу. Неоподатковуваний мінімум 36 тис. юанів у рік.

Окремо оподатковується річний дохід фізичних осіб бізнесового характеру (дивіденди, відсотки, дохід від здачі майна в оренду, непередбачені доходи та приріст капіталу). Тут податкові ставки в п'яти-розрядній прогресивній шкалі коливаються від 10% до 20%. Вочевидь, — рівень оподаткування самозайнятих осіб нижчий, ніж працюючих по найму, що заохочує дрібний приватний сімейний бізнес.

⁷¹ Deloitte. International tax. China highlights 2023. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-chinahighlights-2023.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

⁷² China individual income tax in 2023. URL: <https://www.hrone.com/blog/china-individual-income-tax/> (дата звернення: 18.04.2023).

На заробітну плату нерезидентів-фізичних осіб передбачено відверто дискримінаційний податковий режим. Діє та сама прогресивна шкала ставок від 3% до 45%, але мінімальну і максимальну ставки встановлено на дохід більш, ніж у 10 разів нижчий в порівнянні з китайцями — відповідно 3 тис. і 80 тис. юанів. Так що іноземної робочої сили в Китаї не ждуть.

Штрафні санкції. І для фізичних, і для юридичних осіб нараховується пеня у розмірі 0,05% від суми недоплаченого податку за кожний день прострочення платежу. Штрафи призначатися також додатково до пені.

Резиденти мають право на фіксоване щорічне відрахування в розмірі 60 тис. юанів. Китайський ПДФО передбачає декілька видів додаткових відрахувань від сукупного доходу (витрати на освіту дітей, на медичне обслуговування, на компенсацію витрат на серйозні захворювання та ін.).

Особливу увагу привертають окремі цільові податкові пільги.

Податковий кредит на американський шанс (American opportunity tax credit) — форма фінансової допомоги, що стимулює випускників китайських середніх шкіл здобувати вищу освіту в США. Кредит дозволяє зменшити податкове зобов'язання батьків на 2500 дол. і тим частково компенсувати вартість освіти. Після завершення освіти повертається 40% (1000 дол.).

Податковий кредит на дітей (child tax credit) надається сім'ям для компенсації витрат на виховання дітей до 17 років. Кредит становить 2000 дол. на дитину. Кредитування припиняється при досягненні домогосподарством встановленого порогу доходу.

Для розробки високоінтелектуальних програм і проектів розвитку, зокрема в регіоні Гуандун-Гонконг-Макао, Китай залучає талановитих іноземних фахівців субсидіями (приплатою з бюджету) на суму 15% їхнього приватного заробітку ⁷³. Безумовно подібна пільга — один з численних прикладів китайських засобів стимулювання успіхів національної економіки. Подібна пільга з податку на дохід може сягати 45%, що значно вище, ніж в інших країнах. Загалом у звичай китайських роботодавців не жаліти коштів на найм талановитих іноземних спеціалістів.

⁷³ IT subsidies in the Greater Bay Area. URL: <https://www.china-briefing.com/news/china-income-tax-savings-analysis-greater-bay-area-incentive-scheme-shenzhen-guangzhou/> (дата звернення: 20.06.2022).

Внески на соціальне страхування та соціальне забезпечення. Роботодавець зобов'язаний сплачувати в середньому 16% від фонду оплати праці до державного пенсійного фонду, а також до страхових фондів: медичного, у зв'язку з вагітністю та пологами, на випадок безробіття та нещасних випадків на виробництві. Ставки внесків відрізняються в різних регіонах (наприклад, у Шанхаї внесок роботодавця сягає 27% від місячного фонду оплати праці).

Працівник вносить до сукупності страхових фондів 11% щомісячної заробітної плати. Існують обмеження на загальну суму внеску, якщо зарплата перевищує певний поріг. Тобто правозастосування щодо страхових внесків відрізнятися в різних місцевостях.

Стандартна ставка *податку на прибуток корпорацій* (corporate income tax) у 2023 р. — 25% — не стосується всіх підприємств, для деяких з них ставки нижчі. Спеціальні ставки застосовуються до малих та інших категорій підприємств (див. табл. 8.2).

Платники-юридичні особи — підприємства та організації — вважаються резидентами, якщо вони засновані в Китаї, там їхнє місцезнаходження та органи управління. В Китаї умовою фактичного ефективного менеджменту вважається повний контроль над виробництвом, господарськими та фінансовими операціями, людськими ресурсами, майновими правами економічного суб'єкта. Іноземні компанії, яких у Китаї немало, оподатковуються за законами Китаю, якщо мають своє представництво в Китаї, або отримують прибуток на китайській території.

Таблиця 8.2

Податок на прибуток окремих категорій підприємств

<i>Категорії підприємств</i>	<i>Ставки податку</i>
Малі підприємства (в залежності від обсягу обороту)	2,5%, 5%, 20%
Чотири категорії підприємств:	
- нові високотехнологічні виробництва	15%
- надання високотехнологічних послуг	15%
- діяльність в депресивних регіонах	15%
- контроль та запобігання забруднення довкілля	15%
- аутсорсинг і сервіс	15%
- виробники програмного забезпечення та розробники інтегральних схем (IC design)	10%

В умовах Китаю особливого значення набули пільги за географічною ознакою. Високотехнологічним підприємствам, які розміщуються в депресивних регіонах надаються дворічні податкові канікули, за якими слідує три роки сплати податку на прибуток за ставкою 12,5% (після чого повертаються до ставки 15%). Цей порядок діє до 2030 року.

З огляду на політику податкових ставок, направлену на стимулювання малого бізнесу, високих технологій, розвиток відсталих регіонів, збереження довкілля стають зрозумілими успіхи китайської економіки.

В Китаї не існує окремого податку на приріст вартості капіталу (capital gains tax). Сума приросту додається до інших операційних прибутків та оподатковується за ставкою на прибуток корпорації (25%).

Загалом, крім свого внутрішнього фіскально-регулювального призначення, китайська система оподаткування орієнтована на стимулювання іноземних інвестицій та експортних галузей.

8.5. Спільні провінційні та місцеві податки

Податки даної категорії розподіляються в певних пропорціях між провінціями та місцевими органами. В цій групі домінують майнові податки, а також так звані *поведінкові податки (behavior taxes)*, покликані впливати на поведінку і діяльність людей. Звісно, що податки, пов'язані з реалізацією прав власності, а особливо з інтересами та діями людей, здатні спрямовувати їхню поведінку, впливати на формування певного образу думки та життя. Тим самим у Китаї оподаткування виконує функцію *соціальної інженерії* — сприяння рішенню соціальних проблем при допомозі соціологічних засобів.

Податок на нерухомість (real estate tax). Справляється з власників і користувачів будинків і будівель за ставкою або 1,2% від початкової вартості або 12% від вартості оренди. Міський податок на використання землі (*urban and township land use tax*) стягується з площі займаної земельної ділянки за ставками від 0,6 до 30 юанів за квадратний метр.

«Податок на конкретну мету» (tax on specific objective) — фактично податок від операцій з нерухомістю, що має дублюючу назву *податок на подорожчання землі (land appreciation tax)*. Стягується з

приросту вартості земельної ділянки за прогресивними ставками від 30% до 60%.

Податок на ресурси (resources tax) стягується з природних ресурсів за ставками на тоннаж чи об'єм. До оподатковуваних національних ресурсів належить сира нафта, природний газ, вугілля, інші сирі нерудні корисні копалини, чорні метали, мінерали кольорових металів, інші мінерали і сіль.

Особливий інтерес до групи так званих *поведінкових податків (behavioral taxes or taxes on behavior)*, які сформувалися під впливом моралізаторського вчення Конфуція. Тому вони мають репутацію податків, покликаних формувати спосіб мислення, життя і поведінки. Під цією дивною назвою фігурують: *податок на користування автотранспортом і суднами (vehicle and vessel tax)*, *податок на номерні знаки (license plate tax)*, *на гербові марки (stamp tax)*, *податок на банкети (banquet tax)* і навіть *податок на забій худоби (slaughter tax)*. Окремої згадки заслуговують *deed tax* — *податок на угоди і договори*, в тому числі на облік цінних паперів. Це податок на випадок придбання, дарування чи обміну прав власності та користування.

Взяті в цілому, «поведінкові податки» — це податки на звичайні об'єкти оподаткування в дещо незвичайній морально-етичній інтерпретації їхнього функціонального призначення. Логіка подібного роду податків зрозуміла: транспортні засоби — об'єкти підвищеної небезпеки для оточуючих і самих користувачів. Можливі ризики належить оплатити податковою надбавкою.

Податок на придбання автотранспорту (motor vehicle acquisition tax) — 10% від вартості автомобілів, мотоциклів, причепів, деяких типів вантажних авто і навіть возів.

Величина *податку на тоннаж судна (vessel tonnage tax)* залежить від вантажопідйомності морських і річних суден.

Податок на обслуговування та будівництво (urban maintenance and construction tax) — 6% від вартості робіт у бюджет міста.

Податок на транзакції (tax on transactions) — гербовий збір (stamp duty) з будь-яких операцій оформлення, придбання, розпорядження і т. п.

До місцевих бюджетів надходять ще деякі фінансово незначні податки.

8.6. Податкова система Гонконгу

Гонконг — колишня британська колонія, тепер особливий адміністративний район (special administrative region, SAR), що в 1997 р. ввійшов до складу КНР на правах автономії за принципом лідера китайських реформ Ден Сяопіна: «одна держава — дві системи». КНР веде «соціалістичне ринкове господарство», а в Гонконзі діє типова капіталістична економіка. Вхідження Гонконгу до складу КНР мало впливає на устрій його податкової системи, в чому можна переконатися порівнявши табл. 8.1 з табл. 8.3, а також ставки на прибуток корпорацій (25% і 15% відповідно).

Таблиця 8.3

Податки на доходи фізичних осіб ⁷⁴, 2022/2023

Оподатковуваний дохід, гонконгський долар	Ставки, %%
1 — 50000	2%
50001 — 100000	6%
100001 — 150000	10%
150001 — 200000	14%
200001 і вище	17%

Майбутнього року намічено знизити максимальну ставку до 15%. У Гонконзі немає місцевих і провінційних податків на доходи фізичних осіб.

Передбачено типові податкові пільги соціального характеру щодо компенсації витрат на утриманців: дітей, інвалідів, людей похилого віку.

У Гонконзі соціальне страхування та соціальне забезпечення має форму *системи обов'язкових накопичувальних фондів (mandatory provident fund system)*. Система ОПФ забезпечує пенсійний захист через схему внесків, вона управляється приватними компаніями. Внески: роботодавці — 5%, наймані працівники — 5%. Максимальний обов'язковий внесок і для працівника, і для роботодавця становить 1500 гонконгських доларів. які утримує роботодавець з щомісячного доходу працівника.

⁷⁴ 2022/2023 Hong Kong. Individual. Taxes on personal income. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/hong-kong-sar/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 20.04.2023).

Режим оподаткування *прибутку корпорацій (profit tax)* безперечно ліберальний: до 2 млн. дол. — 8,25%, більше — 16,5%.

Митні збори (customs duties) стягуються з обмеженої групи товарів (тютюн, лікєро-горілчані вироби, метиловий спирт та вуглеводи) незалежно від того, чи вони імпортовані, чи вироблені на території Гонконгу.

Податок на нерухому *власність (property tax)*: 15% від оціночної вартості нерухомості (земельних ділянок та будівель), що еквівалентно величині доходу від оренди майна.

Спеціальним *гербовим збором (special stamp duty)* оподатковується перепродаж нерухомості. Висота ставок залежить від тривалості розриву між моментами купівлі та перепродажу за правилом чим розрив коротший, чим ставка збору вища, тим ставка вище. Ставки: 20%, 15%, 10%.

Гербовий збір з покупця (buyer's stamp duty, BSD) сплачує нерезидент при придбанні житлової нерухомості в Гонконзі за ставкою 15% від заявленої суми або ринкової вартості нерухомості.

У Гонконзі відсутні ПДВ або його аналоги: податок на товари і послуги (GST) і податок з обороту (turnover tax); а також податки з продажу (sales tax) і купівлі (purchase tax), на нерухомість (estate tax), на багатство (wealth tax)), на спадщину та дарування (an estate duty or a gift tax), що компенсується зборами та обов'язковими платежами з численної кількості операцій:

- реєстраційні збори для бізнесів (fee and levy);
- реєстрація автотранспорту;
- збір з авіапасажирів;
- податок на тоталізатор (betting duty): кінські перегони, лотереї, футбольні матчі.

Екологічний податок — збір за поліетиленові пакети (PSB). Пластикові пакети, використовувані в роздрібній торгівлі, підлягають сплаті збору щонайменше 1 долар за кожний PSB, наданий споживачам. Що дивно, — доходи від збору за PSB залишаються у розпорядженні торговців.

Податкове відомство Гонконгу, очолюване міністром з питань фінансових послуг і казначейства, носить назву британського взірця — Управління внутрішніх доходів (Inland Revenue Department, IRD).

Якщо українські заробітчани доберуться і до Гонконгу, то слід знати, що там діє план так званого *податкового захисту (reimbursement plan)* іноземців. План передбачає, що загальна сума податкових зобов'язань працівника не повинна перевищувати суму, яку б він сплатив на подібній роботі в Україні. В разі, якщо фактичні податкові зобов'язання працівника перевищують гіпотетичний податок на батьківщині, роботодавець відшкодовує працівникові різницю.

Гонконг має статус *porto franco*, тобто зони вільної безмитної торгівлі (*duty free*). Загалом на території Китаю шість портових міст *porto franco*.

Гонконг життєво важливий для Китаю тим, що є третім за значенням світовим фінансовим центром після Нью-Йорка і Лондона, займає високе місце в світі за рівнем економічної свободи, чим приваблює іноземні інвестиції та банківські капітали.

Висновки

В результаті соціально-економічних реформ і перетворень за рецептом Ден Сяопіна Китай перетворився в «майстерню світу». В країні запроваджено свободу бізнесу на нижньому і середньому рівнях при державному контролі за базовими галузями економіки: енергетикою, фінансами, металургією, машинобудуванням.

Ще на початку XX ст. у країні збирали натуральні податки шовком, рисом, хлібом та іншими продуктами. В сучасному Китаї сучасна податкова система, хоча структурно дуже складна, вона по рівню фіскальної та регуляторної ефективності не уступає західним стандартам. Система оподаткування пристосована до національних особливостей, до потреб і вимог «соціалістичної ринкової економіки».

Податкова система Китаю склалася під впливом морально-етичного вчення Конфуція. Особливо це стосується «поведінкових податків», призначення яких — підпорядкувати дії платників податків вимогам закону, моральним нормам, національним традиціям і державним інтересам.

Китай — унітарна держава з асиметричним адміністративно-територіальним устроєм, що створює складну систему перерозподільних міжбюджетних податкових відносин.

В Китаї прийнято змішану податкову систему: податки, закріплені за певними бюджетами, комбінуються з спільними податками, що розподіляються між різними ланками бюджетної системи.

Крім свого внутрішнього фіскально-регулювального призначення, система оподаткування з «китайською специфікою» орієнтована на стимулювання іноземних інвестицій, економічний ріст і експорт.

Характерна особливість — відсутність у Китаї податку на спадщину і дарування. Дана особливість продиктована міркуваннями економічного розвитку країни, розрахованими на те, щоб кожен прагнув достатку, збагачувався самостійно, а не сподівався на успадковану дарівщину.

У Китаї адекватно відреагували на загрози пандемії COVID-19 податковими пільгами та відстрочками особливо для малого бізнесу. Зокрема, платників у провінції Хубей (епіцентрі поширення пандемії коронавірусу) було звільнено від сплати ПДВ.

Економічні вигоди Китаю полягають в тому, що Гонконг завдяки спрощеному податковому режиму з низькими ставками — приваблює площадку для іноземних інвестицій та інших форм міжнародного ділового співробітництва.

Контрольні запитання

1. Податкове право Китаю має репутацію ідіосинкратичного. Що означає цей термін? Чим податкова система Китаю відрізняється від України?

2. Установлена в Китаї ставка ПДВ 6% на R&D, яких товарів, послуг, робіт вона торкається?

3. Які вигоди в зовнішній торгівлі дає країні режим найбільшого сприяння (most-favored-nation)?

4. Якими раціональними міркуваннями можна пояснити відсутність у Китаї податку на спадщину і дарування?

5. В чому полягає суть «поведінкових податків»?

6. Яка функція у *податкового кредиту на американський шанс* (American opportunity tax credit)?

7. Які податкові заходи приймали у Китаї в період пандемії коронавірусу?

8. Смысл і призначення гасла, кинутого Ден Сяопіном: «Не важливо, яка кішка — чорна чи біла, — аби мишей ловила». Що означає ця фраза?

9. Поясніть співіснування комуністичного Китаю з капіталістичним анклавом за принципом «одна держава — дві системи». В чому полягає вигода Китаю від Гонконгу?

10. В чому загалом полягає «китайська специфіка» економіки та системи оподаткування?

Тестові завдання

1. У Китаї податковий кредит на «американський шанс» (*American opportunity tax credit*) установлено для заохочення експорту в США:

- а) автомобілів;
- б) сої;
- в) комп'ютерів;
- г) з метою стимулювання випускників китайських шкіл виїжджати здобувати вищу освіту в університетах США.

2. Мінімальна податкова ставка на дохід у Китаї становить:

- а) 3%;
- б) 5%;
- в) 10%;
- г) 15%.

3. Податок на користування автомобілем належить у Китаї до групи так званих «поведінкових податків» (*behavior taxes*), які мають впливати на:

- а) спосіб мислення;
- б) спосіб життя;
- в) спосіб поведінки при керуванні автотранспортним засобом;
- г) нагадують, що транспортні засоби — об'єкт підвищеної небезпеки, можливі наслідки якої потребують фіскальної компенсації.

4. У 2023 р. максимальна податкова ставка на дохід в Китаї складає:

- а) 30%;
- б) 35%;
- в) 40%;
- г) 45%.

5. Образ мислення і життя китайців, ставлення до податків визначає філософсько-прагматичне (екзистенціальне) вчення:

- а) Лі Куан Ю;
- б) Конфуція;
- в) Мужун Бао;
- г) Чжан Тяньсі.

6. У 2023 р. мінімальна податкова ставка на дохід на території Гонконгу становить:

- а) 2%;
- б) 5%;
- в) 7%;
- г) 10%.

7. У 2023 р. максимальна ставка на дохід у Гонконзі складає:

- а) 17%;
- б) 20%;
- в) 25%;
- г) 30%.

8. Статус *porto franco* у Шанхаї та Гонконзі означає:

- б) територію безмитної торгівлі (*duty free*);
- б) територію підвищеного митного тарифу на товари;
- в) територію пільгового оподаткування доходів фізичних осіб (*personal income tax*);
- г) територію пільгового оподаткування прибутків юридичних осіб — підприємств (*corporate income tax*).

9. Суть крилатої фрази китайського лідера Ден Сяопіна «не важливо, яка кішка — чорна чи біла, — аби вона мишей ловила» означає:

- а) ринкову економіку з «китайською специфікою» — сходження (конвергенція) принципів капіталізму і соціалізму;
- б) ринкову економіку капіталістичного типу;
- в) командно-планову економіку соціалістичного типу;
- г) традиційну економіку, історично властиву для Китаю.

10. Китайську Народну Республіку було створено:

- а) В 1929 р.;
- б) В 1939 р.;
- в) У 1949 р.;
- г) В 1959 р.

ТЕМА 9 ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЯПОНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 日本の税制

*ВВП на душу населення — 39,3 тис. дол.
55-те місце за світовим Індексом щастя.
19-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 9.1. Перетворення «революції Мейдзі»
- 9.2. Прямі податки на доходи, прибутки і майно
- 9.3. Податок на споживання та інші непрямі податки
- 9.4. Місцеві та інші податки
- 9.5. Адміністрування та консультування податків

***Ключові поняття і терміни:** революція (реставрація) Мейдзі, місія К. Шоупа, вестернізація, Національне податкове агентство, блакитна декларація (blue tax return), муніципальний податок, протекціонізм, самурай.*

Японія — країна з тисячолітньою історією, це архіпелаг з 6 852 островів у Тихому океані. За держаним устроєм конституційна монархія. Економіка третя за третьою за величиною у світі після Сполучених Штатів та Китайської Народної Республіки.

Японія — одна з найбільш високорозвинених країн світу при умові, що має «одне каміння і ні одного грама корисних копалин». Вона швидко пройшла шлях від азійської відсталості до вершин економічного успіху, технологічного прогресу, міжнародного престижу. Історична доля, конституційно-монархічний устрій, національний характер народу в значній мірі вплинули на функціонування податкової системи.

9.1. Перетворення «революції Мейдзі»

Доленосною історичною подією, від якої стартувала сучасна успішна Японія, стали реформи, проведені мікадо (імператором) Мацухіто.

Він вибрав собі девіз «Мейдзі» (*просвічене правління*). Епоха його правління (1867–1912) одержала назву «*революції Мейдзі*». Реформи мали характер буржуазно-демократичних перетворень: було покінчено з самоізоляцією, проведено заходи по модернізації, що згодом трансформувалися в європеїзацію та американізацію країни. Заради «щастя та добробуту підданих» імператор проголосив: нові ідеї будуть запозичені з усього світу і слава Японії від цього лише виграє, — принцип, що зберігає силу і донині.

У 1868 р. мікадо виголосив клятву перед «богами неба і землі»: «Шукати здібних людей, викорінювати зловживання, надавати кожному незалежно від його походження можливість влаштовувати життя за своїм бажанням, об'єднати країну одними законами і управляти відповідно до громадської думки». Ця клятва в Японії у силі і до сьогодні. «Період Мейдзі ... став основою та фундаментом сучасної Японії, якою ми її знаємо» ⁷⁵.

Після Другої світової війни програму економічного відновлення Японії розробила група американських спеціалістів під керівництвом професора Колумбійського університету Карла Шоупа (1902–1991). За проектом «місії Шоупа» було здійснено бюджетну і податкову реформи. Основний зміст реформ: очищення від архаїчних елементів, створення сучасної системи державних фінансів на демократично-правових засадах. «Ця місія була найамбітнішим проектом американських експертів з трансформації національної податкової системи, як у своїй країні, так і за кордоном» ⁷⁶. Ставки в роботі місії були високими: післявоєнні комплексні податкові реформи в Японії та США повинні вплинути на стабільність, сприяти економічному розвитку, зміцнити дію демократичних інститутів.

Реформа системи оподаткування стала однією з передумов японського «економічного чуда». Країна взяла курс на інноваційні технології та розвиток людського капіталу. До найбільш високооплачуваних категорій віднесли вчених, вчителів, лікарів, працівників транспорту, — тобто, тих, хто забезпечує інтелектуальний рівень, здоров'я і комфорт населення.

⁷⁵ Shunsuke Sumikawa. The Meiji restoration: roots of modern Japan. URL: <https://www.lehigh.edu/~rfw1/courses/1999/spring/ir163/Papers/pdf/shs3.pdf>. (дата звернення: 23.04.2023).

⁷⁶ The Shoup mission to Japan. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/new-fiscal-sociology/shoup-mission-to-japan-two-political-economies-intersect/4B8454770E3AAD48A4E2A82D433F7AB4> (дата звернення: 23.04.2023).

9.2. Прямі податки на доходи, прибутки і майно

Японія одною з перших після Великої Британії та Німеччини запровадила податок на доходи в 1887 р., що відповідає проголошеному мікадо девізу «Вчитися в усього світу».

Таблиця 1

Ставки податку на доходи фізичних осіб, 2023 (Japan personal income tax rates)

Щорічний оподатковуваний дохід, тис. ієн	Податкова ставка, %%
1 — 1950	5%
1950 — 3300	10%
3300 — 6950	20%
6950 — 9000	23%
9000 — 18000	33%
18000 — 40000	40%
Більше 40000	45%

Джерело: PwC Japan Individual Taxes on personal income. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/japan/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 24.04.2023).

Податкові зобов'язання визначаються шляхом множення надлишкового оподаткованого доходу для кожної групи на відповідний відсоток і додавання кумулятивної суми податку.

Додатковий податок (surtax) за ставкою 2,1% нараховується на національний податок на доходи фізичних осіб.

Податки із заробітної плати (withhold payroll taxes) роботодавець зобов'язаний утримувати щомісяця.

Стандартна знижка (deduction) з оподаткованого доходу обмежена сумою 1,95% млн. ієн, додаткові знижки передбачено для тих, хто має на утриманні дітей віком до 23 років та інвалідів. Резиденти мають право на персональне звільнення (personal exemption) від сплати як національного і місцевого податку на дохід. Подружжя платників податків, чий дохід не перевищує 10 мільйонів ієн, користуються спеціальним звільненням від сплати податку максимум 380 тис. ієн.

Відшкодування роботодавцем витрат бізнесового характеру (business expenses) — витрати на переїзд, проїзд та розваги — не

оподатковуються, за умови, що ці витрати необхідні для ведення бізнесу роботодавця. Самозайнятий платник податків має право на відшкодування витрат на ведення бізнесу за рахунок свого доходу за умови необхідності цих витрат.

У період пандемії коронавірусу всім платникам податків — фізичним особам і корпораціям, незалежно від розміру — при певних умовах надавалося відстрочення сплати податків на один рік без відсотків.

З урахуванням місцевих податків ставки сукупного національного податку на доходи фізичних осіб у Японії одні з найвищих у світі. Ефективна максимальна гранична ставка податку (*marginal rate*) сягає 57,1% ($45\% + 10\% + 2,1\%$).

Нерезиденти сплачують податок на заробітну плату за фіксованою ставкою 20,42% у тому числі додатковий податок (*surtax*) 2,1%.

Будь-яка передача активів, розташованих в Японії, завжди підлягає оподаткуванню податком на дарування та спадщину, незалежно від того, з ким і коли відбувається передача.

Податок на спадщину (inheritance tax, estate tax) — загальнодержавний податок, що стягується з одержувачів спадщини. Активи, що підлягають оподаткуванню податком на спадщину, включають матеріальне (*estate*), нематеріальне (*intangible*), нерухоме (*real*) і особисте (*personal*) майно. Аналогічні активи та правила стосуються і оподаткування подарунків. Базове звільнення (неоподатковуваний мінімум) становить 30 млн. ієн плюс 6 млн. на кожного спадкоємця. Якщо загальна вартість спадщини менша за загальну суму базового звільнення, декларація не подається.

Податок на подарунки (gift tax) — загальнонаціональний податок, який стягується з одержувачів подарунків. Сфера застосування податку на дарування подібна до податку на спадщину. Щорічне звільнення від податку на подарунки на одного одержувача становить 1,1 млн. ієн. Будь-який подарунок, отриманий понад цю вартість (суму), оподатковується.

Восьми-розрядна шкала прогресивних ставок від 10% до 55% уніфікована для податків на спадщину і на дарування.

Соціальне страхування та забезпечення зайнятих працівників охоплює медичне страхування, пенсійне забезпечення та страхування на випадок безробіття. Ставка внеску працівника від заробітної плати — 14,335%; роботодавця — 14,685%.

Стандартна ставка *податку на прибуток корпорацій* у 2023 р. становить 23,2%, а ефективна ставка (загальнонаціональний податок плюс місцеві податкові надбавками на прибуток підприємств і бізнес) — 30,62%, що близько до тої межі, яку допускає знаменита крива Лаффера.

Корпорація, головний офіс якої знаходиться в Японії, є національною корпорацією. Громадянство її акціонерів або місце центрального управління не має значення. Всі інші корпорації вважаються іноземними.

Якщо акціонер-фізична особа разом з членами сім'ї володіє понад 50% від загальної кількості випущених акцій або прав голосу японської корпорації, така корпорація вважається сімейною і підлягає оподаткуванню *податком на сімейні корпорації (family corporation tax)* на додаток до податку на прибуток корпорацій (*corporate income tax*). Ставки 10%, 15%, 20% диференційовані в залежності від величини прибутку.

Місцевий податок на прибуток підприємств (*local corporate tax*) справляється по всій країні за фіксованою ставкою 10,3%. Крім того, на місцевому рівні передбачено стягування спеціального корпоративного *податку на бізнес (special corporate business tax)*, який нараховується на суму місцевого податку на прибуток підприємств.

Корпорації сплачують також у місцеві бюджети за диференційованими ставками в залежності від свого місцезнаходження *inhabitant tax* — податок за розміщення на даній території та *податок на підприємство (enterprise tax)*. Ці два місцеві податки значно підвищують загальну норму податкового навантаження. Наприклад, у Токіо ефективна ставка піднімається до 33% від величини прибутку.

Загалом система оподаткування корпоративного прибутку в Японії, реформована в 1919 р., багаточисленна і досить структурно складна.

Гербовий збір (*stamp duty*) стягується при оформленні документів. Сума збору, як правило, визначається на основі суми, зазначеної в документі. Максимальна сума гербового збору становить 600 тис. ієн.

Важливий напрям податкової політики — реакція податкової системи на характерні для Японії стихійні лиха, особливо землетруси і повені, дії фіскального відомства до них і після них. Зокрема, мають значення податкові послаблення жертвам — фізичним особам і корпораціям — у постраждалих районах. У разі катастрофи місцеві органи

самоврядування мають право незалежно від центру автоматично піднімати податки на жителів і майно. Отримані ресурси від додаткового оподаткування направляються в постраждалі місцевості.

В екстраординарних випадках, як було в 2011 р. після викликаного землетрусом цунамі та аварії на АЕС «Фукусіма», запроваджується цільовий *податок на надзвичайну ситуацію* (emergency disaster tax). Взагалі спорадичні збори з приводу ліквідації наслідків стихійних лих — необхідна особливість японської податкової системи.

Отже, завжди, а тим більше в біді, оподаткування залишається в своїй фундаментальній функції забезпечення доходів, коштом яких центральна влада і місцеві громади спільно ліквідовують наслідки природних стихій. При цьому кожен з податків виконує свою специфічну роль. Наприклад, у випадку втрати активів на суму збитків зменшується податкове навантаження на прибуток підприємств. Як наголошують японські автори ⁷⁷, в епоху децентралізації в біді слід триматися правила — не залежати виключно від підтримки центральної влади, більше розраховувати на місцеві можливості.

9.3. Податок на споживання та інші непрямі податки

Японський аналог ПДВ — податок на споживання (consumption tax) — стягується, коли підприємство передає товари, надає послуги або імпортує товари до Японії з послідуочим перекладанням на покупців у момент придбання товарів та послуг, зокрема алкоголю, бензину, тютюнових виробів та ін.. Японія має одну з найнижчих стандартних ставок податку цього типу в світі — 10%. Понижені ставки 8% і 5% передбачені на продукти харчування, крім алкогольних напоїв, газети, а також деякі інші товари. На товари на експорт і міжнародні перевезення для нерезидентів нульова ставка. Податок на споживання, сплачений суб'єктом господарювання з оподатковуваного доходу, підлягає відшкодуванню (shall be refundable) за умови подання декларації про сплату податку, відображення операцій в бухгалтерському обліку та збереженні відповідних рахунків-фактур.

⁷⁷ Natural Disasters and Taxation in Japan. URL: https://www.mof.go.jp/pri/research/discussion_paper/ron269.pdf (дата звернення: 25.05.2022).

До країн із нижчим рівнем податків на споживання іншого типу (ПДВ або goods and service tax, GST) належать: Канада — 5%, Швейцарія — 2,5–7,7%, Сінгапур і Таїланд — 7%. На відміну від податку з продажу (sales tax) у США, який нараховується лише з продажу кінцевим споживачам, податки на споживання типу ПДВ збирається на всіх етапах операцій продажу, в тому числі сировини і напівфабрикатів.

Неоподатковувані (звільнені) від податку на споживання операції та обороти: продаж або оренда землі; продажі цінних паперів; грошові операції (позики, гарантії, страхові внески); медичне лікування, передбачене законодавством про державне медичне страхування; соціальна допомога; послуги з навчання та іспитів у школі; оренда житла; послуги, пов'язані з народженням дітей, похованням, домашньою допомогою, утриманням людей похилого віку та інвалідів.

За загальним правилом, нерезидентам після відвідання Японії відшкодовується податок на споживання за придбані товари.

В Японії більшість акцизів, за винятком на нафтопродукти та тютюнові і алкогольні вироби (зокрема, на віковичний національний продукт — рисову горілку «саке»), а також податки на розкіш було скасовано при запровадженні податку на споживання. Останній має досить тривалу політичну історію, його доцільність впродовж цілого десятиліття викликала сумніви. Вперше проект цього податку виник у 1979 р., але викликав різку негативну реакцію суспільства. Було відхилено ще декілька спроб, перш ніж, зрештою, податок на споживання було запроваджено в 1989 р.

Muto (customs duty) стягується з імпортованих товарів, передбачених у митному кодексі. Для митно-тарифної політики Японії власний гострий протекціонізм проти США з приводу автомобілів та електроніки.

В Японії три портових міста, в тому числі Токію, які мають статус *porto franco*, тобто зон вільної безмитної торгівлі (*duty free*).

Загалом, система непрямих податків в Японії дещо менш розвинена у порівнянні з іншими промисловими державами. Переважання прямих податків над непрямыми склалося в Японії історично. Однак ця обставина мало впливає на обсяг фіскальних надходжень, оскільки японська економіка — третя за величиною у світі, а податок на споживання зосереджує в собі практично всі елементи і переваги непрямого оподаткування.

9.4. Місцеві та інші податки

Податки на доходи фізичних осіб справляються на трьох рівнях: національному (див. вище), префектурному (ставки від 1,23% до 3,33%) і муніципальному (0% — 0,8%).

Ставки місцевих податків (муніципального і префектурного) на доходи фізичних осіб (local inhabitant taxes) складають:

- префектурний податок на дохід — 4%;
- муніципальний податок на дохід — 6%;
- на місцях також стягується зрівняльний податок на душу населення (equalization per capita tax). Стандартна річна сума 5 тис. ієн.

Колишній місцевий спеціальний корпоративний податок замієно *спеціальним корпоративним податком на бізнес (special corporate business tax)*, він справляється з прибутку місцевого підприємства за ставкою 37%.

Муніципальний податок на власність сплачують щорічно фізичні особи, які володіють землею, житлом та іншими видами приміщень і амортизованих активів.

До інших податків належать податки: на спадщину і дарування, на трансфер землі, fixed assets tax (податок на основі активи: землю, споруди обладнання), на придбання нерухомості, на приріст капіталу (вартості акцій — gains from shares). Щорічний *податок на основні активи (fixed assets)* стягується місцевими податковими органами з нерухомого майна та основних засобів (real property), які використовуються в комерційних цілях. Нерухоме майно оподатковується за стандартною ставкою 1,7% від вартості, оціненої місцевими податковими органами.

Податок за реєстрацію та ліцензування (registration and license tax) стягується при реєстрації певного майна за ставкою від 0,1% до 2% від бази оподаткування або за фіксованою сумою. База оподаткування залежить від майна, що реєструється (наприклад, розмір статутного капіталу, зареєстрованого компанією, вартість нерухомості за оцінкою місцевих податкових органів).

Японія — велика автомобільна держава. *Податок на автомобілі (vehicle tax)* сплачується щорічно фізичними особами, які володіють автомобілем, вантажівкою чи автобусом. Для легкових автомобілів сума розраховується за об'ємом двигуна, для вантажних авто — за

тоннажем. Податок на легкі транспортні засоби (мотоцикли та ін.) надходить у муніципальні бюджети. Податок на придбання автомобіля сплачується в момент купівлі.

Існують місцеві особливості. Наприклад, на о. Окінава щорічний *дорожній податок (annual road tax)* для автомобілів у приватному користуванні з мінімальним обсягом двигуна до 1000 куб. см. складає 29,5 тис. ієн у рік, для авто з обсягом двигуна вище 6 л — 111 тис ієн⁷⁸.

Податку на багатство в Японії немає.

Податок на бізнес-приміщення (business premises tax) стягується в кожному місті Японії з населенням понад 300 тис. осіб. Компанія, яка використовує бізнес-приміщення площею понад 1000 квадратних метрів та/або має понад 100 працівників, зобов'язана сплачувати цей податок, за розрахунком 600 ієн за квадратний метр та валового фонду оплати праці (0,25% від валового фонду оплати праці).

Нарахування, адміністрування та збір префектурних і муніципальних податків здійснюють місцеві податкові бюро.

9.5. Адміністрування та консультування податків

Конституційна монархія Японія ділиться на 47 префектур і налічує близько 2000 муніципалітетів. Відповідно до унітарного державного устрою має дворівневу податкову систему:

- 1) національний рівень;
- 2) місцевий рівень, який в свою чергу розділений на два рівні:
- 3) префектурний (обласний, регіональний, провінційний);
- 4) муніципальний (міський, районний).

Податкове відомство Японії — *Національне податкове агентство (National tax agency, NTA)*. Його проголошена місія — надавати громадянам-платникам послуги, пов'язані з добровільним і повним виконанням податкових зобов'язань, нести відповідальність за збір податків. NTA підпорядковані 12 регіональних податкових бюро (Regional tax bureau), які виконують функції центрів по збору податків та інформаційно-комунікаційних офісів (Tax collections call centers) та 524 місцевих інспекцій. 56 — тисячний апарат NTA адмініструє 25

⁷⁸ Annual road tax. URL: <https://groups.oist.jp/resource-center/annual-road-tax> (дата звернення: 28.04.2023).

державних і 30 місцевих податків, які, крім іншого, можна сплатити платіжною картою в податковій інспекції або в будь-якій фінансовій установі.

Діяльність функціонерів НТА регламентовано Кодексом поведінки.

Порушення прав платників, їхні претензії розглядаються через процедуру адміністративного оскарження або в порядку судового процесу в Національному податковому трибуналі.

Усі податкові декларації в Японії подаються на індивідуальній основі; спільні податкові декларації не дозволяються. Податковим роком є календарний рік для всіх фізичних осіб зі статусом резидента, платник податків зобов'язаний подати національну податкову декларацію до 15 березня наступного року, — тобто протягом 2,5 місяця платник користується безпроцентним кредитом за рахунок фіску.

Податкові перевірки здійснює національна податкова служба за місцем проживання фізичної особи за період 3–5 попередніх років.

Оригінальне нововведення японської податкової адміністрації — так звана *блакитна декларація (blue tax return)* для фізичних юридичних осіб, які ведуть належний бухгалтерський облік і звітність, справно сплачують податки. Подача блакитних декларацій надає право на деякі податкові послаблення. Решта платників подають декларації білого кольору і контролюються на загальних підставах. Зокрема, блакитну декларацію подають ті, хто має доходи від нерухомості та підприємницької діяльності. Облікові книги та документи повинні зберігатися протягом семи років.

Японські та іноземні компанії можуть обрати одну з чотирьох стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Підприємства малого та середнього бізнесу, як правило, використовують японську версію загальноприйнятих принципів обліку.

Глава взятої для прикладу консалтингової компанії Nakamura Tax Consulting Office заявляє: «Будьте переконані, що я точно розумію ситуацію, уважно слухаючи вас під час консультації. Консультування — моя любима справа. Описане одним словом моє ставлення до роботи: душевна пристрасть (*passionate*)». Наша спеціалізація: загальні податкові консультації; аутсорсинг бізнесу для іноземних компаній з питань злиття, розділу, закриття бізнесу тощо; податкові консультації для транскордонних правонаступників та інвесторів; підготовка податкових декларацій; допомога у знайомстві з податковою системою;

податкові консультації підприємствам, які займаються відновлюваною енергетикою.

Безумовно високий рівень підготовки провідних працівників консалтингових компаній. Так, глава Tax Consulting Office Fumihico Nakamura 1973 р. народження — сертифікований податковий бухгалтер, магістр податкового права, докторант Національного університету Йокогами.

Фірма Kaori Fuchi Tax and Consulting надає «підтримку компаніям та приватним особам з усіх питань про податки, бухгалтерський облік та нарахування заробітної плати, відповідно до японських законів та норм». Зокрема, дана компанія консультує нерезидентів або їхніх податкових агентів, а також іноземні фірми з питань податкового обліку та податкових кредитів. На випадок перевірок і розслідувань Kaori Fuchi Tax and Consulting застерігає про вимоги і процедури японського законодавства.

У зв'язку з проблемами для більшості іноземців японської грамоти належна увага приділяється консультуванню на європейських мовах. Так, компанія JTACS (Японська міжнародна податкова та бухгалтерська консалтингова служба) надає податкові та бухгалтерські послуги англійською мовою. Двома ліцензованими мовами англійською та японською надаються поради з питань корпоративного податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, податків на споживання, а також бухгалтерські послуги. *Білінгвізм* — володіння щонайменше двома мовами особливо актуальний для Японії, є необхідною умовою консультативної роботи.

JTACS пропонує доступну альтернативу основним фірмам податкового обліку, забезпечуючи якість роботи завдяки заявкам на податкові договори та обробці іноземних податкових кредитів.

Викликає інтерес знайомство з системою підготовки фахівців податкової справи, що здійснює в Японії Національний податковий коледж ⁷⁹. Вона досить повчальна і дещо відрізняється від прийнятої в Україні.

Проголошена мета навчання, — аби прозеліти податкової справи набули суспільної свідомості, перейнялися майбутньою місією дер-

⁷⁹ Japan national tax college. URL: <https://www.nta.go.jp/about/organization/ntc/english/> (дата звернення: 24.04.2023).

жавних службовців та отримали базові знання, необхідні на податковій службі.

Підготовка фахівців диференційована за ознаками спеціалізації та тривалості за принципом: конкретну категорію слухачів зайвому не вчити. Процес підготовки організований таким чином, що після початкового навчання передбачено три послідовних етапи поглиблення знань, цільової спеціалізації та перепідготовки впродовж усієї кар'єри:

- довгострокові програми навчання для підвищення загальної кваліфікації та здібностей у ролі податкових службовців;
- короткострокові програми навчання для поповнення та модернізації знань, виникаючих у зв'язку з виконанням професійних задач;
- заочне навчання з певних предметів, необхідне для вдосконалення виконання функціональних обов'язків.

Навчальним планом передбачено поглиблене вивчення, але зосереджене на дуже обмеженому колі фундаментальних дисциплін: податкового законодавства, цивільного і господарського кодексів, економіки, бухгалтерського обліку. Для окремих цільових категорій слухачів пропонуються спеціалізовані курси: початковий, базовий, середній, поглиблений, міжнародний, дослідницький, фінансово-адміністративний. Матеріал подається на лекціях, засвоюється на практичних тренінгах, у тому числі по «груповій діяльності» (командній роботі). Викладання ведуть викладачі університету, а також, що важливо, досвідчені співробітники Національного податкового агентства.

Практичні заняття та тренінги проводяться безпосередньо в податкових інспекціях у період, що важливо для користі служби, подачі податкової звітності з метою підготовки до виконання обов'язків на робочому місці. Подібний підхід в Україні іменують дуальною освітою.

Коледж готує фахівців різного рівня від початкового до підвищеного, диференційованих за ознаками конкретної спеціалізації: податковий службовець, чиновник (tax officer); збирач податків, податковий інспектор (tax collector officer); адміністратор; оцінщик; дослідник (проходить відповідну підготовку — research coerces); податковий експерт (tax expert) по окремих видах податків або по міжнародному оподаткуванню.

Висновки

«Револуція Мейдзі» здійснила буржуазно-демократичні перетворення, для початку скасувала податковий імунітет і «рисовий пайок» самураїв. Розпочалося формування в Японії сучасної індустріальної держави завдяки запозиченням технологічних та інтелектуальних досягнень західної цивілізації, посилених національним характером японського народу.

В Японії податкове навантаження по відношенню до ВВП досить низьке в порівнянні з іншими країнами ОЕСР завдяки невисокому рівню податку на споживання та пониженим ставкам на доходи фізичних осіб. Переважання прямих податків над непрямими — історична особливість національної податкової системи. На думку деяких економістів, Японія має одну з найбільш досконалих податкових систем у світі.

У зв'язку з процесом старіння населення Японії, де не рідкість дожиття до 90–95 років, найперше постає проблема розширення фіскальної бази соціального забезпечення. Крім росту економічного потенціалу, традиційними фіскальними інструментами такого розширення є підвищення податкових ставок, скорочення кількості та обсягу податкових пільг, блокування ухилення від податків.

Система податків і фіскальна політика Японії пристосована до реагування на властиві для країни стихійні лиха: землетруси, цунамі, повені.

У період пандемії COVID-19 уряд Японії прийняв пакет екстрених фінансово-економічних заходів вартістю 108 трлн. ієн., у тому числі податкових пільг і відстрочок. Було передбачено тимчасові пільги по податках на заробітну плату, прибуток, нерухоме майно і на споживання.

На 2023 р. намічено проведення амбіціозної податкової реформи покликаної «розкрити та стимулювати прихований потенціал фізичних осіб, бізнесу та місцевих регіонів, забезпечити подальший розвиток добросоціального зростання. Податкова система, яка заохочує інвестиції в розвиток ринків, галузей і людей, має бути посилена в усіх сферах»⁸⁰, а також задіяна широка політика перерозподілу доходів. У межах реформи передбачено: посилення заохочення інновацій і стартапів,

⁸⁰ 2023 Japan tax reform outline: https://www.ey.com/en_jp/ey-japan-tax-library/tax-alerts/2023/tax-alerts-03-23 27.04.2023

вдосконалення методології ринкової оцінки крипто активів, намічено перегляд оподаткування спадщини та ревізію штрафних санкцій.

Контрольні питання

1. Причини, мета і зміст «революції Мейдзі»?
2. За які заслуги перед Японією американський професор К. Шоуп був нагороджений вищим японським орденом і самурайським мечем?
3. Мінімальна та максимальна ставки податку на доход?
4. Параметри податку на прибуток корпорацій?
5. Японський аналог ПДВ, його особливості?
6. Склад і характер муніципальних податків.
7. Роль і значення аутсорсингу в податковому процесі.
8. Особливості японської підготовки фахівців податкової справи. В чому подоба і різниця між японською та українською підготовкою?
9. Податкова політика Японії щодо startups?
10. Суть і призначення блакитних декларацій. Чи існують подібні фіскальні технології в Україні?

Тестові завдання

1. «Революція Мейдзі», що перетворила Японію в сучасну вестернізовану (європеїзовану та американізовану) державу, розпочалася в:

- а) 1668 р.;
- б) 1768 р.;
- в) 1868 р.;
- г) 1968 г.

2. Мінімальна ставка на доход фізичної особи у 2023 р. складає:

- а) 3%;
- б) 5%;
- в) 10%;
- г) 12%.

3. В Японії максимальна ставка на дохід фізичної особи складає:

- а) 30%;
- б) 35%;
- в) 40%;
- г) 45%.

4. Японський тип універсального акцизу іменується:

- а) податок на споживання (consumption tax);
- б) податок на додану вартість (ПДВ);
- в) податок на товари і послуги (good and service tax, GST);
- г) податок з обороту.

5. Японія одною з перших у світі запровадила податок на доходи фізичних осіб у 1887 р.:

- а) це сталося до запровадження даного податку у Великій Британії?
- б) це сталося після запровадження даного податку у Великій Британії?
- в) це сталося до запровадження даного податку в Німеччині?
- г) це сталося після запровадження даного податку у Німеччині?

6. За формою державного устрою Японія є:

- а) парламентська республіка;
- б) конституційна монархія;
- в) абсолютна (самодержавна) монархія;
- г) королівство.

7. Через особливу трудність японської мови для європейців і американців необхідний у консультативній роботі білінгвізм означає:

- а) як мінімум володіння двома мовами;
- б) як мінімум володіння трьома мовами;
- в) як мінімум володіння чотирма мовами;
- г) як мінімум знання п'яти мов.

8. Згідно кривої Лаффера вилучення у виробників прибутку вище певного порогу блокує підприємницьку ініціативу. Допустимий рівень порогу:

- а) 10 –15%;

- б) 20–25%;
- в) 30–35%;
- г) 35–40%.

9. У Японії стандартна ставка податку на споживання (*consumption tax*) в 2023 р. складає:

- а) 10%;
- б) 15%;
- в) 20%;
- г) 21%.

10. Самураї як соціальні персонажі та військова каста японського суспільства від середніх віків до XIX ст. мали своїх прототипів у образах:

- а) європейських рицарів;
- б) скандинавських вікінгів (варягів);
- в) українських козаків-запорожців;
- г) американських ковбоїв.

ТЕМА 10

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ

מערכת המס של מדינת ישראל

ВВП на душу населення — 51,4 тис. дол.
12-те місце за Світовим індексом щастя.
19-те місце за Індексом людського розвитку.

- 10.1. Оподаткування доходів.
- 10.2. Корпоративний податок та індустріальна політика.
- 10.3. Місцеві та інші податки і пільги.
- 10.4. Фіскальне відомство. Адміністрування та консультування податків.

Ключові терміни і поняття: Біблія, «чорні гроші», податковий бал, репатріант, алія, Палестинська автономія, закон Мітчела, негативний податок на доход, активні (від бізнесу) і пасивні (від банківських депозитів і заощаджень) доходи.

В 980 р. до н. е., тобто три тисячі років тому, цар стародавнього Ізраїлю Ровоам запровадив непомірно великі податки і послав «начальника над податтю» для збору податків, якого збурені тодішні активісти закидали камінням⁸¹. Як свідчить Біблія, ця подія викликала сепаратистський заколот, що розколов єдину монархію надвоє й зрештою призвів до занепаду країни. Даний епізод, подібний до «Boston tea party» в Америці, доказ значення податкової політики та опору податкам у долі народів і держав.

Сучасний Ізраїль парламентська республіка, столиця — місто трьох світових релігій Єрусалим, валюта — відомий з біблійних часів шекель. У Ізраїлі дві офіційні мови: іврит, якою говорив Ісус Христос, та арабська.

Сучасний Ізраїль має технологічно розвинену ринкову економіку залежну від імпорту нафти, зерна та озброєння. Однак попри сировинну залежність Ізраїль інтенсивно розвиває свій промисловий і сільськогосподарський сектори. Основними статтями експорту є високотехнологічне обладнання, фрукти та овочі, в тому числі в Україну.

⁸¹ Третя книга Царств 12: 4, 14, 18.

Податкова система сучасного Ізраїлю почала формуватися по типу британського законодавства, яке було взято за основу після проголошення незалежності держави Ізраїль у 1948 р. З того часу система оподаткування неодноразово переглядалася та реформувалася.

10.1. Оподаткування доходів

Податкова реформа 2003 року, крім іншого, мала значні політичні наслідки. Ізраїль відмовився від територіального принципу оподаткування і запровадив індивідуальний принцип, згідно якого податок сплачується з усіх джерел доходу в Ізраїлі та за кордоном (worldwide). Це означає, що палестинці, які в більшості працюють і одержують доходи в Ізраїлі, повинні сплачувати податок на доходи в ізраїльський бюджет, а не в казну палестинської автономії. В результаті Ізраїль му- сить субсидувати Палестину.

Оподаткування доходу фізичних осіб (personal income taxation) здійснюється за прогресивно диференційованою семи-розрядною шка- лою ставок. Нерезиденти оподатковуються за тими ж ставками, що й резиденти, а також поточні доходи (current income) фізичних осіб, як зайнятих, так і самозайнятих оподатковуються однаково. Ставка 31% застосовується до певних пасивних доходів, не пов'язаних з підпри- ємницькою діяльністю або роботою за наймом, отриманих платником податків віком до 60 років. Відсотки, дивіденди, рента та приріст ка- піталу оподатковуються за різними фіксованими ставками, установлен- ними окремо.

Ставки personal income tax на 2023 рік див. табл. 10.1:

Таблиця 10.1

Податок на доходи фізичних осіб

<i>Оподатковуваний дохід, шекелів</i>	<i>Ставка, %</i>
0 — 81480	10%
81480 — 116760	14%
116660– 187440	20%
187440 — 260520	31%
260520 — 542160	35%

Оподатковуваний дохід, шекелів	Ставка, %
542160 — 698280	47%
698280 і більше	50%

Джерело: PwC Worldwide tax summaries Israel. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/israel/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 05.05.2023).

Рубрики доходів (від — до) періодично оновлюються з урахуванням інфляції.

Стосовно оподаткування доходів фізичних осіб в Ізраїлі задіяно чотири види базових податкових пільг і кредитів соціального спрямування.

Компенсація *витрат на оплату праці (employment expenses)*. У разі виробничої необхідності працівники мають право на відшкодування в межах ліміту витрат на проживання за містом і за кордоном, а також на навчання самозайнятих осіб та окремих категорій найманих працівників.

Особисті відрахування (personal deductions) передбачено для платежів: зі страхування життя, до кас взаємодопомоги, до пенсійних фондів.

Персональні пільги (personal allowances). В Ізраїлі персональні пільги мають форму податкових кредитів. Основні з них — *особисті податкові пільги (personal tax credits)*. Для резидентів мають особисті податкові кредити розраховуються в балах і шекелях. Кожен бал розцінено в 235 шекелей на місяць, при цьому резиденти мають право на отримання щонайменше 2,25 балів⁸². Додаткові бали надаються за дітей на утриманні, нових іммігрантів, а також неповним сім'ям.

Система соціальних кредитів у формі *податкових балів (allowance points)* діє таким чином. Кожен із балів еквівалентний знижці податку на 650 дол. у рік. Одержувачі пільг диференційовані за громадянською та сімейно-статевою ознаками. Для дорослих ізраїльських громадян-резидентів пільгу передбачено в розмірі 2,25 балів для чоловіків і 2,75 балів для жінок. Діти віком до 18 років мають 1 бал, який одержує мати; віком до 5 років — 4,75 балів, що отримує батько та 5,25 балів,

⁸² Israel — Individual — Other tax credits and incentives. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/israel/individual/other-tax-credits-and-incentives> (дата звернення: 05.05.2023).

що отримує мати⁸³. (Привертає увагу гендерна особливість надання пільг). Отже, подружжя з двома дітьми до 18 і до 5 років мають право на сумарну пільгу в рік у сумі $(2,25 + 2,75 + 4,74 + 5,25 + 1) \times 650 = 10400$ дол.

У цілому ізраїльська система податкових пільг і кредитів оригінальна за задумом і вельми соціально щедра.

Відрахування на підприємницьку діяльність (business deductions). Відраховуються бізнес-витрати, пов'язані з підприємницькою діяльністю самозайнятих осіб (утримання комерційних транспортних засобів, телефонні витрати та ін.), якщо бізнес ведеться з дому платника податків.

Існує декілька категорій отримувачів доходу, звільнених від податку.

Доходи інвалідів (disables persons) непрацездатних та сліпих звільнюється від сплати податку до річного ліміту величини доходу 615 600 шекелів. Цей ліміт стосується заробленого доходу (зарплата, бізнес). Пасивний дохід (рента, відсотки тощо) звільняється до 72 960 шекелів.

Допомоги (allowances) звільнені від сплати податку у випадках:

- Надання допомоги за бойові поранення або за поранення, отримані в результаті дій противника.
- Допомога по інвалідності та пенсія за віком, які виплачуються Національним інститутом страхування.
- Доплати з країн за межами Ізраїлю, які виплачуються в Ізраїлі.

Особлива увага до алії — євреїв-репатріантів до Ізраїлю. Для цієї категорії осіб також передбачені податкові послаблення. Так, нові іммігранти і репатріанти протягом десяти років з моменту набуття статусу резидента Ізраїлю звільняються від податку на пасивний дохід, нарахований або отриманий від активів за кордоном. Це звільнення застосовується до доходів від дивідендів, відсотків, орендної плати, роялті, пенсій, ануїтетів тощо.

Для залучення в країну алії встановлено й інші податкові пільги, а також нефіскальні поблажки. Зокрема, спеціальні відрахування передбачено для запрошених на роботу в Ізраїль кваліфікованих іноземців.

⁸³ Israel Income Taxes and Laws. URL: http://www.worldwide-tax.com/israel/israel_tax.asp (дата звернення: 10.04.2021).

Зайнята в Ізраїлі особа має право на виплату *вихідної допомоги* (*severance*) у розмірі однієї місячної зарплати за кожен відпрацьований рік.

Таблиця 10.2

Національне страхування та соціальне забезпечення

<i>Шекелів місячного заробітку/фонду оплати</i>	<i>До заробітку/фонду 7122</i>	<i>Від 7122 до 47465</i>
Внесок працівника	0,40%	7,00%
Внесок роботодавця	3,55%	7,60%

Самозайняті особи платять між 5,97% — 17,83%.

Внески на страхування життя (*payments for life insurance*) або на «*Божий Промисел*» (*Providence funds*) мають ліміт 206400 шекелів.

Доход від продажу квартири. Звільнення від податку стосується резидентів і нерезидентів, якщо останні не володіють квартирою в країні проживання. Призи, успадкування, виграші в лотерею, подарунки (*prizes, inheritances and gifts*) також не оподатковуються.

Фізична особа, яка проживає в Ізраїлі 183 дні або більше протягом податкового року, вважається такою, що має центр проживання (*center of life*) в Ізраїлі і, відповідно, є податковим резидентом Ізраїлю.

Коли резидент виїжджає з Ізраїлю, він сплачує *податок на виїзд* (*exit tax*).

Податок на спадщину і дарування в Ізраїлі відсутній.

В Ізраїлі відсутні місцеві податки на доходи.

10.2. Корпоративний податок та індустріальна політика

Компанії, зареєстровані в Ізраїлі, та іноземні компанії, які мають філії в Ізраїлі, підлягають сплаті корпоративного податку. Компанія-резидент сплачує ізраїльський корпоративний податок з прибутку/доходу, отриманого за кордоном, а компанія-нерезидент сплачує корпоративний податок тільки з прибутку/доходу, отриманого або накопиченого в Ізраїлі. Ставка корпоративного податку становить 23% у 2023 році (без змін з 2022 р.).

Податок на корпорації включає і власне податок на прибуток корпорації як юридичної особи, і на доходи її акціонерів як фізичних осіб. Тобто ця ставка відноситься також і до нерозподіленого прибутку корпорації. Отже, ізраїльський режим корпоративного оподаткування базується на дворівневому оподаткуванні: по-перше, на рівні компанії та по-друге, після розподілу дивідендів акціонерам компанії, на рівні акціонерів.

Корпоративний податок на приріст капіталу (corporate tax on capital gains) стягується при продажу основних засобів та нематеріальних активів, якщо ціна продажу перевищує амортизовану вартість. Реальний прибуток (real gain) підлягає оподаткуванню за ставкою податку на прибуток підприємств, що діє в рік отримання прибутку (23% у 2023 р.).

Приріст капіталу від нерухомості (capital gains on real estate) стосується будь-якої нерухомості: будинків, будівель, усього, що пов'язане з землею; прав на нерухомість; договорів оренди. Податкові розрахунки пов'язані з розрахунком *корпоративного податку на приріст капіталу (corporate tax on capital gains)*. Ставка податку на реальний прибуток дорівнює ставці податку на прибуток підприємств (23% у 2023 р.).

З 2023 року податкова служба Ізраїлю доповнила форму щорічної звітності, яка подається у складі податкової декларації корпорації. Посилено контроль над трансфертним ціноутворенням шляхом обов'язкового звітування за кожну транзакцію між компаніями.

Подвійного оподаткування можна уникнути за допомогою механізму *іноземного податкового кредиту (foreign tax credit)*, який також застосовується в односторонньому порядку за відсутності відповідної угоди про уникнення подвійного оподаткування.

Для Ізраїлю властива цілеспрямована демографічна політика щодо залучення повернення євреїв на історичну батьківщину. Для репатріантів, які заснували бізнесові компанії, передбачено пільгове оподаткування на період впродовж до 10 років. У перші 3,5 роки компанії підприємців з числа репатріантів повністю звільняються від податку на прибуток.

В Ізраїлі існують також підприємства, яких відносять до категорії привілейованих (preferred or approved enterprises) за технологічними ознаками виробництва. Такі підприємства в зв'язку з їхнім привілейованим

статусом мають право на знижені ставки податку на прибуток корпорацій у діапазоні від 5% до 16%. Подібний порядок передбачений «Законом про заохочення», прийнятим ще в 1959 р.

Таким чином, в Ізраїлі податкові пільги підприємцям надаються за двома ознаками: з метою заохочення етнічної імміграції (алії) та з міркувань технологічного прогресу. Тим самим податкова політика почасти виконує функції демографічної та технологічної політики. Податкове законодавство виконує інструментальну роль залучення інтелектуальних ресурсів з усього світу, стимулювання високотехнологічних виробництв, сприяння індустріальному розвитку країни.

Додатковим стимулятором науково-технічного прогресу є повчальні для України амортизаційні правила. Для цілей оподаткування норми амортизації дуже важливі, тому що на суму амортизаційних нарахувань на основні активи (фонди) зменшується оподатковуваний прибуток. Наприклад, вибрані базові норми амортизації складають: першокласні (top grade) кам'яні і бетонні будівлі — 4%; goodwill (нематеріальні активи або так званий «неосязаемый» капітал: репутація, престиж, клієнти, зв'язки і знайомства) — 10%; професійна література — 15%; автомобілі — 15%; вантажні авто — 20%; комп'ютери — 33%. Отже, автомобілі повністю амортизуються і потребують заміни кожні шість років, комп'ютери — три роки.

Активи та будівлі, що використовуються для отримання прибутку в певній галузі, котрій надається перевага над другими, мають право на прискорену амортизацію. Так, протягом перших п'яти років роботи така компанія може знецінити свої активи в розмірі 200% від звичайної норми амортизації щодо обладнання та 400% від звичайної ставки для будівель.

Податком на додану вартість в Ізраїлі накладається на продаж товарів, надання послуги та комерційні операції, ставка 17%.

Експорт товарів і певних послуг оподатковуються за нульовою ставкою, а деякі операції звільняються від оподаткування. Банки та інші фінансові установи сплачують податки, еквівалентні ПДВ, за ставкою 17% на основі загального фонду оплати праці та прибутку. Неприбуткові організації сплачують еквівалентний ПДВ *податок на заробітну плату (wage tax)* за ставкою 7,5% від загального фонду оплати праці.

Крім експортних операцій, ПДВ не нараховується у випадку: за проживання в готелі та різні послуги для туристів; повітряні та морські

переміщення вантажів у або із Ізраїлю; продаж необроблених фруктів та овочів; оренда приміщень для житлових цілей і деякі інші.

Якщо податковий резидент-компанія виїжджає з Ізраїлю, її активи вважаються проданими за день до того, як вона перестала бути резидентом. Крім фізичних осіб, *податок на виїзд (exit tax)* з країни застосовується також і до тих корпорацій, чие управління і контроль передаються з Ізраїлю в юрисдикцію іншої держави.

10.3. Місцеві та інші податки і пільги

В Ізраїлі відсутні місцеві податки з доходів фізичних і прибутків юридичних осіб, натомість на базі площі ділових приміщень з бізнесу збирають *муніципальний майновий податок (real estate tax)*.

Акцизні податки (excise taxes) встановлено на бензин і дизельне паливо, тютюн, алкоголь та деякі інші поштучні товари.

Митні податки (customs duty) збираються при ввезенні на митну територію Ізраїлю предметів розкоші та інших товарів. Величина мита залежить від характеру та призначення імпортованих виробів. Ізраїль уклав угоди про вільну (безмитну) торгівлю зі США, Канадою, Мексикою, Євросоюзом та Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ).

Муніципальний податок (municipal tax) щорічно стягується з будівель місцевими муніципалітетами залежно від вартості, розміру, місця розташування та призначення нерухомості.

Податки на нерухомість (property taxes) накладаються на орендаря комерційної та житлової нерухомості. Податок на незайняту нерухомість — з власника нерухомості. Податок встановлюється на рівні муніципалітету.

Покупець нерухомості сплачує *податок на придбання (transfer tax)* за ставкою від 3,5% до 10% (найвища ставка застосовується, коли ціна покупки перевищує 19 млн. шекелів. Купівля нерухомості у близьких членів сім'ї оподатковується в розмірі 1/3 звичайної ставки.

(Варто розібратися в термінології. По суті transfer tax — аналог *гербового збору (stamp duty, (держмита)* при зміні прав власності, але в Ізраїлі не стягуються *гербові податки*, оплата марок відсутня. Водночас transfer tax, на відміну *податку на продаж (sales tax)*, — це *податок на покупку (purchase tax)*, він справляється з вартості покупки

(включений в її ціну). В результаті для продавця нерухомість стає дорожчою на суму податку, що зашкоджує його вигоді, хоч фактично податок сплачується покупцем. Отже, sales tax (акциз, ПДВ) — державна надбавка до ціни, purchase tax є складовою частиною самої ціни).

Податок на підвищення цінності власності за рахунок заходів органів влади або податок на покращення нерухомості (*betterment tax*) сплачують власники ділової нерухомості або приватних квартир, якщо вартість нерухомості зростає в результаті дій властей (безпека, благоустрій, інфраструктура та ін.). За певних умов надаються пільги.

Збір в Фонд підвищення кваліфікації установлені в розмірі 4,5% від максимального доходу.

Інвестиції у фінансування наукових досліджень. Якщо затверджені дослідження проводяться в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту чи енергетики, затрати будуть повністю відшкодовані за умови, що відрахування становили не більше 40% оподаткованого доходу.

Сума інвестицій у пошуки нафтових родовищ (*investments in searching for oil*) відраховується з податкового зобов'язання.

Інвестиції в ізраїльські кінофільми (*investment in an Israeli film*) дають право відрахування на цю інвестицію до 50% від оподаткованого доходу.

Пільга на недієздатних членів сім'ї (*allowance for incapacitated family member*). Недієздатні члени родини (сліпі, паралізовані, психічно хворі та ін.) мають право на 2 бали допомоги.

Податковий кредит мешканцям прикордонних поселень і районів забудови (*tax credit for residents of border settlements and developments areas*). Жителі районів розвитку або віддалених від центру населених пунктів мають право на податковий кредит, величина якого розраховується на місці.

Отже, система місцевих та інших податків, платежів, зборів і пільг має багатосторонній характер, що відображає особливості ізраїльської дійсності.

10.4. Фіскальне відомство.

Адміністрування та консультування податків

Податкова система Ізраїлю заходиться у віданні Управління державних доходів, очолюваного міністром державних доходів. Управління складається з наступних служб:

- податкове відомство (Israel tax authority);
- митне управління, в тому числі ПДВ;
- юридичний відділ;
- економічне підрозділ, до якого входять міні-відділи по прогнозуванню і макроекономіці.

Територія країни розділена між 43 податковими інспекціями, персонал яких налічує 5800 працівників, митна служба — 3000.

Про високі стандарти та організаційний досвід роботи фіскальних органів Ізраїлю дає уявлення vision and mission Митного управління Ізраїлю (Israel customs directorate).

Місія митної служби (functions, tasks):

- адміністрування зовнішньої торгівлі;
- контроль за дотриманням законів про імпорт та експорт, запобігання контрабанді наркотиків та відмиванню грошей;
- збір податків на імпорт;
- спрощення торговельних процесів і вдосконалення послуг зовнішньоторговельним партнерам;
- управління торгівлею з Палестинською адміністрацією;
- контроль за безпекою ввезення товарів та послуг;
- удосконалення та посилення міжнародного співробітництва;
- інновації та інвестиції в людський капітал.

Цілі митної служби (objectives, purpose):

- нагляд за експортно-імпортними операціями і спрощення процедур;
- участь Ізраїлю у глобальних митних процесах;
- координація ділових процедур між усіма відомствами і госпорганіями, які причетні до економіки Ізраїлю та пов'язані із непрямими податками;
- розробка досконалої системи управління зовнішньою торгівлею;
- організація адміністрування митницею в командній консолідації з податковою службою Ізраїлю;

- створення позитивного робочого середовища для працівників митниці, сприяння підвищенню кваліфікації та рівня професіоналізму.

Доход у поданій податковій декларації є самооцінкою (self-assessment), доступною для перевірки податковою службою протягом чотирьох років після закінчення року, в якому була подана декларація. Якщо податковий інспектор має претензії щодо податкового зобов'язання, він вправі винести рішення на підставі свого «кращого судження» (best judgment).

Платник податків може оскаржити рішення податкового інспектора в письмовій формі протягом 30 днів з мотивацією причин, чому рішення вважає неправильним. Після цього справу розглядає інший співробітник. Якщо згоди не досягнуто, інспектор визначає податок шляхом видання наказу щодо величини нарахованого податкового зобов'язання.

Оскарження письмового розпорядження може бути подано платником податків безпосередньо до ізраїльських районних судів. В Ізраїлі не існує спеціальної системи податкових судів. Рішення районного суду може бути оскаржене до Верховного суду як суду цивільної юрисдикції.

У системі фіскального адміністрування посиленому контролю підлягає трансфертне ціноутворення. З 2023 року до законодавства було внесено відповідні зміни. Ізраїль приєднався до багатьох країн, які офіційно прийняли вимоги, узгоджені з Ініціативою групи членів ОЕСР щодо розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування (BEPS).

У сфері податкового консультування в Ізраїлі особливу роль грає PwC, це провідна фірма з надання професійних податкових послуг. У фіскальній сфері PwC діє за галузевою ознакою з метою обміну поширення нових тенденцій, розробки критеріїв ефективності оподаткування на основі найкращих світових практик, а також обміну методологіями та підходами в таких складних сферах, як податкове планування та ін..

Окрім аудиту та податкового консалтингу, PwC в Ізраїлі пропонує послуги щодо стратегічного планування у сфері ізраїльського, міжнародного і корпоративного оподаткування, злиття та поглинання, трансфертного ціноутворення, прямих і непрямих податків на доходи

ізраїльських та іноземних резидентів-фізичних осіб, а також доступу до комп'ютеризованої бази даних податкової служби Ізраїлю.

У серії податкового консультування типові фірми Artzi, Hiba та Elmekiesse, Tax Solutions Ltd. спеціалізуються на консалтингу складних податкових питань в Ізраїлі та за кордоном, включаючи місцеві та міжнародні податкові проблеми, як для корпорацій, так і для фізичних осіб. Компанія укомплектована дипломованими бухгалтерами, економістами та юристами, в тому числі колишніми керівниками різних служб Israel tax authority (Ізраїльського державного податкового управління). Фірма пропонує широкий спектр послуг для бізнесу та індивідуальних клієнтів з гарантією персоніфікованого та якісного обслуговування.

Зокрема, фірма Artzi та подібні їй забезпечують консультації та супровід щодо порушень податкових законів серйозного характеру (податок на прибуток, оподаткування нерухомості, ПДВ), включаючи розкриття незадекларованих доходів, процедуру здійснення позасудових розрахунків, адміністративні штрафи.

Особлива стаття ізраїльського податкового законодавства — оподаткування нових іммігрантів (або *алиї* — так називають репатріантів до Ізраїлю згідно закону «Про повернення»). Для цієї категорії ізраїльтян передбачено численні податкові пільги, про які вони мають знати, і відповідно користуватися послугами консультантів.

Зокрема, нові іммігранти мають право на зменшення податку на дохід в наступному порядку:

- протягом перших 18 місяців: 3 бали податкового кредиту;
- протягом наступного року: 2 бали;
- протягом третього року: 1 бал.

Крім того, нові іммігранти мають право на знижену ставку податку на дохід від пенсій, пов'язаних з роботою в країні колишнього перебування. Загалом, ставка податку в Ізраїлі на такі пенсії не вища, ніж ставка податку в країні, яка виплачує пенсію.

В Ізраїлі податкові правопорушення декриміналізовані, покарання (penalties) об'єднуються штрафами. Так, штрафні санкції накладаються на прострочені авансові платежі, а також у випадку затримки в поданні податкових декларацій. На суму податку, що підлягає сплаті за певний рік і не сплаченої до кінця цього року, нараховується пеня за ставкою 4%. Якщо податкова інспекція визначає, що платник

податків має податкову заборгованість, яка перевищує 50% від загальної суми податку до сплати, на нього накладається штраф у розмірі 15% від суми податкової заборгованості.

Висновки

На початках державності (1948 р.) ізраїльське податкове законодавство сформувалось за британським взірцем, але поступово розвиваючись, з часом набуло самобутніх форм.

Сучасна податкова система Ізраїлю, взята в цілому, досить обтяжлива для конкретних платників, але завдяки розгалуженій сукупності перерозподільних соціальних виплат населенню вона не шкодить, навіть благотворно впливає на загальний суспільний добробут (public household).

Для цілей оподаткування ізраїльський резидент визначається як особа, «центр життя» (center of life) якої знаходиться в Ізраїлі, враховуючи сімейні, економічні та соціальні зв'язки. Резиденти Ізраїлю оподатковуються за своїми доходами з усього світу (worldwide income), нерезиденти оподатковуються лише за доходами, одержаними в Ізраїлі. Враховуються доходи від зайнятості, від бізнесу та пасивні доходи від банківських депозитів та заощаджень.

Кожні п'ять років в Ізраїлі проводять вивчення споживчого кошика. Виходячи з цього, населення ділиться на 10 груп за критерієм купівельної спроможності кожної категорії населення. Якщо виникає необхідність, держава доплачує по типу *негативного податку на доход*, щоб підняти до рівня прожиткового мінімуму.

Ізраїлі діє закон, спрямований на обмеження використання «чорних грошей» (*black money*), — тобто незаконно отриманих або незадекларованих для цілей оподаткування доходів. В операціях між клієнтом і бізнесом дозволені операції лише на суму 11 тис. шекелів готівкою.

Одна з особливостей системи оподаткування полягає в дії так званого *закону Мітчела*. Суть закону в тому, що на 10 років з моменту репатріації на історичну батьківщину нових ізраїльтян звільнено від податків на пасивні доход з-за кордону (банківські відсотки, пенсійні заощадження, дивіденди, рента від здачі в оренду майна, прибуток від

залишеного, скажімо, в Україні підприємстві т. п.). Декларувати подібні доходи навіть непотрібно.

Зрозуміло, — подібний захід прийнято з метою залучення репатріантів. Вважають, що унікальний закон Мітчела по суті об'єднує сіоністські ідеї й етичні принципи з економічною доцільністю та демографічними цілями.

В Ізраїлі податкові правопорушення декриміналізовані, покарання облежуються штрафами, що свідчить про високий правовий та морально-патріотичний рівень платників податків і суспільства загалом.

Контрольні запитання

1. Що означають поняття «активні і пасивні доходи»?
2. Охарактеризуйте шкалу ставок оподаткування доходів фізичних осіб.
3. Особливості ізраїльської системи соціальних пільг у формі «податкових балів»?
4. Як ви думаєте, — з яких міркувань в Ізраїлі знайшли за потрібне відмовитися від оподаткування спадщини?
5. Охарактеризуйте мету і місію (Vision and mission) податкової служби Ізраїлю, порівняйте з українськими реаліями.
6. Поясніть і прокоментуйте властивий ізраїльським політикам податків у їх сукупності високий рівень фіскального патріотизму і солідарності.
7. Який прийнятий в Ізраїлі порядок оскарження показаного в поданій податковій декларації доходу?
8. Фіскальні методи залучення репатріантів до переїзду в Ізраїль на постійне місце проживання?
9. На прикладі Ізраїлю розкрийте суть і призначення так званого негативного податку на дохід (negative income tax)?
10. В Ізраїлі чи деінде в чому полягає роль трансфертного ціноутворення як способу ухилення від податків?

Тестові завдання

1. До складу активних доходів у Ізраїлі віднесені:

- а) бізнес;
- б) рента;
- в) дивіденди;
- г) заощадження.

2. До складу пасивних доходів у Ізраїлі віднесені:

- а) підприємницька діяльність;
- б) дивіденди;
- в) заощадження;
- г) відсотки від банківських депозитів.

3. Максимальна ставка прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб в Ізраїлі у 2023 р. складає:

- а) 35%;
- б) 40%;
- в) 45%;
- г) 50%.

4. Мінімальна ставка прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб в Ізраїлі у 2023 р. складає:

- а) 3%;
- б) 5%;
- в) 7%;
- г) 10%.

5. Податок, згадуваний у Біблії, в Ізраїлі носив назву:

- а) десятина;
- б) трибутум;
- в) подушна подать;
- г) урінний збір.

6. Рішенням Організації Об'єднаних Націй Держава Ізраїль була утворена в:

- а) 1928 році;

- б) 1938 році;
- в) 1948 році;
- г) 1958 році.

7. В Ізраїлі знайшли за потрібне відмовитися від справляння:

- а) податку на додану вартість;
- б) призу на дизельне паливо;
- в) податку на спадщину і дарування;
- г) податку на приріст капіталу.

7. Національна валюта Держави Ізраїлю зберегла свою назву з біблійних часів, нею розраховуюся Ісус Христос, це:

- а) бальбоа;
- б) гульден;
- в) дірхам;
- г) шекель.

9. Стандартна ставка ПДВ у 2023 році в Ізраїлі складає:

- а) 17%;
- б) 18%;
- в) 19%;
- г) 20%.

10. У Ізраїлі стандартна ставка податку на прибуток корпорацій у 2023 році складає:

- а) 20%;
- б) 21%;
- в) 22%;
- г) 23%.

ТЕМА 11

ПОДАТКОВА СИСТЕМА СІНГАПУРУ

新加坡稅收制度

*ВВП на душу населення — 72,8 тис. дол.
32-ге місце за Світовим індексом щастя.
12-те місце за Індексом людського розвитку.*

- 11.1. Становлення податкової системи.
- 11.2. Податки на доходи і прибутки.
- 11.3. Податки на споживання.
- 11.4. Інші податки.
- 11.5. Фіскальне відомство Сінгапуру і податковий консалтинг.

Ключові терміни і поняття: *Лі Куан Ю, митний режим порто-франко, податок на товари і послуги, податок на цифрові послуги, токен (token), податок на тоталізатор і казино, управлінська система за принципом меритократії, податковий консалтинг.*

Сінгапур — одна з найбільш процвітаючих країн світу з унікальними міжнародними торговельними зв'язками, (сінгапурський порт є одним з найбільших у світі за обсягом вантажообігу). ВВП на душу населення знаходиться на рівні навіть вищому, ніж у деяких західних державах. Сінгапурська економіка значною мірою залежить від експорту, особливо електроніки, продуктів інформаційних технологій та фармацевтики, а також від сектору фінансових послуг. Зосередившись на інноваціях, Сінгапур залучив значні інвестиції у високотехнологічне виробництво, міцно утвердився як фінансовий і технологічний центр Південно-Східної Азії.

11.1. Становлення податкової системи

Після виходу Великої Британії з складу Євросоюзу (Brexit) Сінгапур колишню британську колонію оголошено зразком для розвитку економіки бувшої метрополії. Бачення майбутнього Британії за межами

Європи — «Сінгапур-на-Темзі» (Singapore-on-Thames). Ідея полягає в тому, що Великобританія скопіює сінгапурську економіку з низькими податками та низьким рівнем регулювання економіки, і тим досягне свого процвітання.

Іншими словами, на зразок до Сінгапуру, Британія має намір знизити податки для залучення інвестицій, дерегулювати економіку на користь виробництва, асигнувати державні кошти на підтримку конкурентоздатності британських підприємств, а також укласти нові, більш вигідні торговельні угоди, дозволяти в'їзд до країни лише тим, кого вона хоче.

Відомий український економіст С.А. Терьохін також вважає податкову систему Сінгапуру взірцем і для України. Викликає подив і захоплення, що позбавлене природних ресурсів, навіть прісної води та піску, це місто-держава, за площею менше Києва, перетворилося в одну з найбагатших країн, стало взірцем для світових держав. З цього приводу перший прем'єр-міністр Сінгапуру Лі Куан Ю (1923–2015) порівняв Сінгапур з 80-ти поверховим хмарочосом на місці болота і з гордістю резюмував: «Ми перейшли з третього світу прямо в перший».

Отже, привабливість сінгапурської моделі розвитку та стимулювання бізнесу полягає в двох фіскальних підкодах: обмеженні митних бар'єрів і зниженні податків⁸⁴. У Сінгапурі накладають мито лише на чотири категорії товарів. Тим часом за Єдиним митним тарифом ЄС передбачено мито на незрівнянно більшу кількість товарів і продукції. Показник економічної свободи Сінгапуру один з найвищих у світі.

Податок на прибуток корпорацій у Сінгапурі 17%, у Британії — 19%, максимальна ставка податку на доходи фізичних осіб відповідно 22% і 45%. Ставка ПДВ 20% у Британії в порівнянні з 7% ставкою сінгапурського податку на товари і послуги (goods and service tax, GST).

Сінгапур має драматичну історію. Англійська приватна Ост-Індійська компанія купила острів Сінгапур у місцевого султана в 1819 р. До колонізації Британією Сінгапур віками був піратським притоном, що вже вказує на вигідність його географічного положення. В 1868 р. Сінгапур набув статусу британської колонії з режимом *порто-франко* — морської гавані з правом безмитного ввезення іноземних товарів і вивезення продукції внутрішнього виробництва.

⁸⁴ The post-Brexit UK may be based on the Singapore model. URL: <http://www.nomoretax.eu/the-post-brexit-uk-may-be-based-on-the-singapore-model/> (дата звернення: 30.04.2021).

До речі, нагадаємо, що протягом 1819–1859 рр. аналогічний статус порто-франко мала Одеса, чому Причорномор'я України значною мірою зобов'язане своїм економічним розвитком, а місто Одеса — своїм значенням центру мореплавства і торгівлі та репутацією «перлини біля моря».

1947 року в Сінгапурі колоніальним урядом було введено податки на доходи і прибутки по типу інших британських колоній: Малайзії, Австралії, Нової Зеландії та ін. З моменту незалежності (1965 р.) Сінгапур проводив політику активної індустріалізації з орієнтацією на експорт. Податкові пільги пристосували до стимулювання трудомістких високотехнологічних виробництв та сприяння розвитку інтелектуальної власності (intellectual property development). Так, з метою підтримки автоматизації, продуктивності та масштабів виробництва надавалася 100%-на інвестиційна податкова знижка (investment tax allowance).

Якісно новий етап інновацій, пов'язаний з залученням іноземних талантів та інвестицій, приваблюваних низькими податками на прибуток компаній і на доходи фізичних осіб-нерезидентів.

Підприємців до Сінгапуру приваблює простота створення та ведення бізнесу; ліберальний режим корпоративного та персонального оподаткування, зокрема, відсутність податку на приріст капіталу.

11.2. Податки на доходи і прибутки

По причині низьких податкових ставок на доходи фізичних осіб, податкову систему Сінгапуру називають «податковою системою мрії» (*a dream tax system*). Ставки на індивідуальні доходи демонструє Табл. 11.1.

Таблиця 11.1

Податок на доходи фізичних осіб (personal income tax), 2023

Дохід не більше, тис. сінгапурських доларів	Ставки податку, %
Перші 20 тис.	0%
30 тис.	2%
40 тис.	3,5%
80 тис.	7%

Закінчення табл. 11.1

<i>Дохід не більше, тис. сингапурських доларів</i>	<i>Ставки податку, %</i>
120 тис.	11,5%
160 тис.	15%
200 тис.	18%
240 тис.	19%
280 тис.	19,5%
320 тис.	20%
500 тис.	22%
1 млн.	22%
Більше 1 млн.	22%

Джерело: Singapore — Individual — Taxes on personal income. URL: [axsummaries.pwc.com/singapore/individual/taxes-on-personal-income](https://www.pwc.com/singapore/individual/taxes-on-personal-income) (дата звернення: 30.04.2023).

Дохід фізичної особи-резидента після вирахування податкових соціальних пільг оподатковується за тринадцяти ступеневою шкалою прогресивних ставок. Ставки податку на особисті доходи резидентів у Сінгапурі зростають у межах від 0% 22%, для нерезидентів — 15% і 22%. При цьому по двох останніх доходних рубриках сума доходу, що перевищує 500 тис., оподатковується за ставкою 23%, що перевищує 1 млн. — 24%.

Сінгапур має численну щедрю систему соціальних податкових пільг. Перелік знижок, повернень і відстрочок податків, а також податкових кредитів з приводу стану здоров'я, житлових умов, величини пенсій, страхування життя та ін. налічує більше десяти позицій. Податкова знижка надається не лише у випадку хвороби чи інвалідності батьків і подружжя, але й інших родичів: братів і сестер, діда і баби, навіть прадіда та прабаби.

Знакова податкова пільга полягає в *поверненні сплачених податків (tax rebate, tax refund)*: 30% платникам віком до 60 років і 50% — віком вище 60. Дану норму можна інтерпретувати як захід податкової політики по заохоченню зайнятості в похилому віці.

Внески на соціальне страхування та забезпечення (до Центрального резервного фонду). Оплачуються працівниками (20%) і компаніями-роботодавцями (17%) відповідно від зарплати і фонду оплати праці. Центральний резервний фонд (Central Provident Fund) — це по суті фонд соціального забезпечення або солідарна пенсійна система.

Таблиця 11.2

Податок на прибуток корпорацій (corporate tax), 2023

Прибуток, тис. сингапурських доларів	Ставки податку, %
До 300 тис.	8,5%
Більше 300 тис.	17%
Податок на приріст капіталу	0%
Податок на розподіл дивідендів акціонерам	0%

У Сінгапурі корпорація-резидент визначається місцем, де фактично здійснюється центральне управління та контроль над бізнесом.

Ставка корпоративного податку в Сінгапурі зафіксована на рівні 17%. Така ставка корпоративного податку вважається конкурентоспроможною, завдяки якій Сінгапур залучає значні іноземні інвестиції. Додатково податком на доход дивіденди не оподатковуються. Сінгапур дотримується територіальної системи оподаткування, тобто компанії та фізичні особи оподатковуються за доходами, отриманими в Сінгапурі. Дохід із іноземних джерел (прибуток від філій, дохід від послуг тощо) оподатковується лише у випадку його перерахування до Сінгапуру.

Для *недавно заснованих підприємств* так званих *start-up companies* передбачене трирічне звільнення від сплати податку на прибуток.

Відносно доходів акціонерів з прибутку підприємства в Сінгапурі прийнято *однорівневу систему оподаткування (one-tier tax system)*, що передбачає звільнення дивідендів від податку на доход.

Для корпорацій передбачено низку податкових пільг і преференцій:

- пільга для інвесторів (pioneer incentive), звільнення від оподаткування на строк від 5 до 15 років;
- стимулювання розвитку та розширення (development and expansion incentive), допускається зниження ставки до 5%;
- інвестиційна пільга (investment allowance), звільнення від оподаткування до певного відсотка, навіть до 100%;
- стимули для інтерналізації (incentives for internalization), просування бізнесу за кордон з компенсацією понесених супутніх витрат;
- стимулювання розвитку інтелектуальної власності (intellectual property development incentive), зниження ставки податку на прибуток до 5–10%;

- пільга на злиття та поглинання (merger and acquisition allowance), списання 25% вартості угод зі злиття або поглинання бізнесу;
- стимулювання фінансового сектору (financial sector incentives), 9 податкових пільг щодо різних операцій.

Багатогранна система податкових пільг відповідає інтересам і зумовлює успіхи корпоративного бізнесу.

Для платників фізичних осіб податковий рік — календарний рік. Кінцевий термін подання податкової декларації про особисті податки — 15 квітня. Щодо корпоративних податків підприємства вільні приймати рішення про свій фінансовий рік. Кінцевий термін подання декларації з податку на прибуток підприємств за попередній рік — 30 листопада. Отже, платники мають суттєву пільгу — вони можуть мати майже впродовж року безпроцентний кредит на суму податкового зобов'язання.

У Сінгапурі відсутні будь-які місцеві чи інші податки на доходи фізичних і прибутки юридичних осіб.

11.3. Податки на споживання

Для підвищення фіскальної достатності та стабільності податкових надходжень в 1994 р. у Сінгапурі було запроваджено *податок на товари та послуги (goods and service tax, GST)*. Вважається, що збалансоване поєднання податку на споживання та на доходи і прибутки зменшує залежність фіску від кон'юнктурних коливань, посилює стійкість фіскального становища. GST — типовий податок на споживання товарів чи оплати послуг, у тому числі імпортного походження. GST — аналог непрямого податку, відомого в інших країнах під назвою ПДВ.

GST справляється при постачанні товарів і послуг, вироблених платником податку в Сінгапурі, а також при імпорті товарів до Сінгапуру. З 1 січня 2023 року ставка GST 8%, з 1 січня 2024 року — 9%.

Винятки з GST: фінансові послуги (включаючи страхування життя), продаж або оренда житлової нерухомості, продаж *цифрових платіжних токенів (digital payment token* — купон або талон, який можна обміняти на товар; також — пам'ятка, нагадування; жетон, знак), а також імпорт та місцеві поставки інвестиційних дорогоцінних металів

(IPM). Нульова ставка застосовується до експорту товарів та міжнародних послуг.

Інвестиційні дорогоцінні метали (investment precious metals, IPM) використовують як скарб у періоди фінансової нестабільності, а також з метою хеджування (завбачливої компенсації впливу цінкових ризиків) від інфляції. Що особливо важливо, — в сингапурському високотехнологічному виробництві дорогоцінні метали є необхідним компонентом електроніки.

На експорт товарів або постачання міжнародних послуг нульова ставка. Банківські послуги та страхові послуги звільняються від GST. Поріг реєстрації платників GST — щорічний оборот, що перевищує 1 млн. сингапурських доларів.

Податкове відомство Сингапуру зініціювало відмовитися від оподаткування GST операцій у біткойнах та інших криптовалют ⁸⁵. Схожу позицію займають фіскальні служби Німеччини та Австралії. Тим часом у США спостерігається протилежна тенденція. Американські блокчейн-компанії (blockchain-companies) зацікавлені створювати свої штаб-квартири в країнах з режимом низьких податків на доходи і прибутки, — як раз у Сингапурі, а також у Швейцарії, Гібралтарі та навіть у Болгарії з її 10%-ним податком на індивідуальні доходи і корпоративні прибутки.

Додатково до GST підлягають *податку на цифрові послуги (digital service tax)* закупки і поставки від іноземних IT companies. Передбачено оподаткування закупівель від технологічних компаній і постачальників, які мають щорічний глобальний дохід понад 1 млн. сингапурських доларів.

Сингапур — вільний порт з мінімальними обмеженнями на імпорт. *Митні та акцизні збори (customs and excise duties)* накладаються на алкогольні напої, тютюнові вироби, транспортні засоби та нафтопродукти. Оскільки Сингапур має статус *porto franco (італ.)* — *вільний порт (free port, duty free, bonded area)*, тому експорт не оподатковується взагалі, а кількість ввізних мит відносно мала. Обмежене коло товарів підлягає імпортному мито: автомобілі, транспортні засоби загалом (motor vehicles), тютюнові та лікєро-горілані вироби, нафтопродукти.

⁸⁵ Recent developments in the field of cryptocurrency taxation. URL: <https://nomoretax.eu/developments-cryptocurrency-taxation/> (дата звернення: 20.04.20212).

(Bonded area — знаходження товару в заставі на митному складі до сплати мит і зборів, або товар на акцизному складі до сплати акцизів).

11.4. Інші податки

Податок на нерухомість (property tax) стягується щорічно з річної вартості будинків, земельних ділянок, будівель або приміщень.

Для житлової нерухомості ставки податку для власників у 2023 р. становлять від 0% до 23% (від 0% до 32% з 2024 р.), а для осіб, які не є власниками, але займають житло, — від 11% до 27% (від 12% до 36% з 2024 р.). Отже, вочевидь тенденція подорожчання житла в тісному Сінгапурі.

Для нежитлової нерухомості (комерційні та промислові будівлі і земля) ставка податку становить 10%.

Податки на автомобільні транспортні засоби (motor vehicle taxes), крім і зверх ввізного мита, застосовуються до автотранспортних засобів. Ці податки виконують роль регулятора кількості автомобілів та обмеження пробок на дорогах, що для маленького Сінгапуру дуже важливо. До складу motor vehicle tax входить декілька цільових платежів: реєстраційний збір, акциз, дорожній податок (road tax) і спеціальний збір (special tax).

Місто-порт, де багато пришлих або багатих людей, — зручне місце для азартної гри. У Сінгапурі справляють *податок на пари (betting tax)* — збір за насолоду азартом на кінських перегонах і різних змаганнях, а також з сум приватних лотерей, розіграшу ставок та ін.. Крім того, з валового доходу (gross gaming revenue) від азартної гри стягується *податок на казино*, в тому числі інтернет-казино. Гравець несе повну відповідальність за сплату податків і зборів від виграшу, який виплачує казино.

(Не зайво зауважити, що оподаткування в іграх на гроші — форма фіскальної експлуатації непоборного для гравця азарту, безоглядного стремління ризикувати в розрахунку на удачу. По суті фіск експлуатує — і правильно робить — ірраціональну в більшості випадків поведінку пристрасних до гри людей, які легко розлучаються з грошима).

Державне мито або гербовий збір (stamp duty) — збір за оформлення та затвердження комерційних і юридичних документів. Гербовий

збір стягується з письмових та електронних документів, що стосуються нерухомого майна, оренди, а також акцій та паїв. Мито сплачується через систему електронного штампування податкової служби. Гербовий збір, як правило, сплачує покупець; однак, з метою «охолодження» (to cool) ринку житлової нерухомості було запроваджено гербовий збір продавця, ставка якого може сягати 15%–40% від ціни покупки.

Податок на спадщину і дарування (inheritance and gift tax, estate duty) — скасовано в 2008 р.

В Сінгапурі відсутній податок на природні ресурси, бо їх там немає. Завдяки дії системи NEWater по високоякісній рекультивації (!) використаної прісної води, країна самодостатня в цій нагальній потребі.

Вуглецевий податок (carbon tax) у розмірі 5 сінгапурських доларів за тону еквівалента двоокису вуглецю (CO₂) застосовується до викидів парникових газів. Передбачено суттєве підвищення податку в майбутні роки.

Відсотки, роялті, орендна плата за рухоме майно, *збори за управління та технічні послуги (management and technical fees)*, а також так звані *директорські збори (director's fees)* з нерезидентів (фізичних осіб і компаній, запрошених у Сінгапур зі сторони), сплачуються у момент і по місцю одержання доходу (withholding tax).

В умовах Сінгапуру до фіскальних платежів подушного типу належать збір з іноземних працівників (*foreign worker levy*) та плата за обслуговування пасажирів в аеропорту (*airport passenger service charge*). Збір іноземних заробітчан введено з метою регулювання припливу іноземної робочої сили.

Найбільш численні трудові мігранти з Китаю та Малайзії податок на доходи не сплачують.

11.5. Фіскальне відомство Сінгапуру і податковий консалтинг

Сінгапур, за визначенням прем'єр-міністра Лі Куан Ю, — держава багатонаціональної меритократії. Її критеріям і вимогам відповідає і фіскальна служба.

Меритократія (meritocracy) — суспільство, держава, де люди набувають високого службового через свої здібності та досягнення, а не завдяки багатству чи соціальному походженню; влада освічених і

талановитих; уряд з достойних і заслужених людей; це можливість досягти успіху на основі особистих заслуг.

Податкове відомство Сінгапуру — *Управління внутрішніх доходів (The Inland Revenue Authority of Singapore, IRAS)* — накладає та збирає податки, а також здійснює регульовальні заходи і санкції в сфері оподаткування. IRAS користується репутацією ефективного податкового адміністратора та зручного сервіс-збирача податків (*service-friendly tax collector*).

Крім свого значення як організаційно-касового центру адміністрування податків, IRAS відіграє провідну роль у формуванні та реалізації податкової політики: розробці проектів податкового законодавства; аналізі кон'юнктури економічного та податкового середовища та ін.

Для українців-фахівців, а особливо для неофітів фіскальної служби, дуже повчальні ідеали і стандарти діяльності, сформульовані в заяві про *місію і стратегію (mission and vision statement)* IRAS.

Місія IRAS:

- агент уряду і слуга платників по адмініструванню податків;
- консультувати урядові установи, представляти Сінгапур на міжнародному рівні з питань оподаткування.

Стратегія (мрія) IRAS:

- репутація провідного фіскально-адміністративного органу в світі;
- партнер суспільства в розбудові держави та стимулятор економіки;
- енергійна команда компетентних та відданих справі людей.
- IRAS керується такими установками і цінностями (*core values*):
- *справедливість (justice, fairness)* — ставитися до всіх рівноправно, об'єктивно, безсторонньо;
- *принциповість, чесність (integrity)* — все, що правильно, робити без страху і сумніву, незважаючи на посади чи особистості;
- *професіоналізм (professionalism)* — обслуговувати громадян швидко, компетентно, з гордістю, відданістю справі та співчуттям;
- *командна робота (teamwork)* — працювати разом при взаємній довірі та повазі, щоб досягти цілей, поставлених IRAS і урядом.
- *стремління до інновацій (innovation)* — постійно шукати нові шляхи вдосконалення роботи.

Названим цінностям відповідають основні напрями контрольно-перевірочної роботи податкової служби. IRAS зосереджує свої зусилля на наступних основних питаннях:

- перевірка ремонтної діяльності та сфер ритуальних послуг;
- оподаткування доходу або прибутку від продажу нерухомості;
- своєчасність подання корпоративних податкових декларацій.
- оголошення особистих витрат виробничого характеру;
- оподаткування прибутку за пільговими ставками та обґрунтованість заяв на отримання групових пільг;
- оподаткування дивідендів з іноземним капіталом;
- контроль контрактів та резервів будівельних компаній;
- аудит сплати GST компаніями, які беруть участь у схемах шахрайства з неіснуючими трейдерами.

Певним чином цей перелік відображає пріоритети контрольної діяльності. Не дивує, що в списку актуальних напрямів першочерговим є питання послуг похоронних бюро. Не забуваймо, що за площею території місто-держава Сінгапур менший Києва.

Варто уваги, що уряд Сінгапуру офіційно попередив, що закон про прибутковий податок не передбачає вирахування суми хабарів іноземним державним посадовцям з оподатковуваного доходу хабародавців.

У випадку, коли податковий орган має попередню інформацію або підстави вважати, що платник податків ухиляється від сплати податків, аналітично-консультативна фірма NLA DFK розпочинає податкове розслідування (tax investigation). Розслідування може охоплювати податки на доходи фізичних осіб, на прибуток підприємств, а також GST.

Якщо платник податків усвідомлює, що в його податкових справах існують певні порушення, не знаючи, як їх вирішити, найкраще, звернутися за професійною порадою, як краще вийти із проблеми.

Функції та зобов'язання перевіркової фірми NLA DFK:

- надання консультативних порад і послуг;
- підтримання контактів з клієнтами;
- пошук і залучення потенційних клієнтів
- нагляд за встановленими вимогами до звітності;
- контроль за бухгалтерськими рахунками і фінансовою звітністю;
- різні питання оподаткування, пов'язані з бізнесом клієнта.

IRAS застосовує ризик-орієнтований підхід до визначення загроз дотриманню законодавства (tax compliance), концентруючись на поведінці платників, які схильні до невиконання податкових зобов'язань. IRAS також визначає пріоритети та розробляє цілеспрямовані заходи

tax compliance з орієнтацією на виявлення нечесних, ненадійних, недбалих платників податків. На меті також профілактика та присікання порушень, інформування платників про податкові закони та зобов'язання.

У контексті наміченої перебудови британської податкової системи за образом і подобою Сінгапуру доцільно порівняти в обох країнах масштаби ухилення від податків з боку корпорацій за показниками дотримання правової податкової справедливості (tax justice). (Див. табл. 11.3).

Таблиця 11.3

**Сінгапур–Велика Британія: порівняльний рейтинг
додержання правої податкової справедливості**

<i>Показники tax justice</i>	<i>Сінгапур</i>	<i>Британія</i>
Рейтинг користування податковими гаванями (tax havens)	9	13
Податкові надходження, втрачені у рік через ухилення від податків	4 млрд. дол.	52 млрд. дол..
Податкові збитки (tax loss), які щороку завдаються іншим країнам через ухилення від податків	30 млрд. дол..	68 млрд. дол...

Джерело: Tax justice network. URL: <https://taxjustice.net/country-profiles/singapore/> (дата звертання: 04.05.2023).

У порівнянні з більшістю інших країн різниця показників tax justice ще більш різка на користь Сінгапуру.

Оцінюючи податкову систему Сінгапуру в цілому, зазначимо її найбільш приваблива рису з позицій бізнесу — зручність і вигоди податкової та ділової інфраструктури (framework), а з погляду громадян — ліберальний режим оподаткування, доступність і висока якість послуг платникам податків, добросовісність персоналу фіскальної служби.

Висновки

За словами прем'єр-міністра Сінгапуру Лі Куан Ю: «Ми створили Сінгапур буквально з нічого. Почавши з злиденного рибальського сільця, побудували одне з найбільших міст світу». Сьогодні місто-держава Сінгапур — першокласний фінансовий центр світового значення. Йому

властиві простота ведення бізнесу, надійний захист інтелектуальної власності, досконала правова система, вигідне стратегічне місцезнаходження.

Одна із особливостей податкової системи Сінгапуру — відсутність місцевих податків у звичайному розумінні слова.

Немає податків на дивіденди, на приріст капіталу, на спадщину.

В Сінгапурі прийнято територіальну податкову систему, по якій компанії оподатковують за місцем одержання прибутку, а не по місцю їхнього знаходження. Це означає, що сінгапурські підприємства, які отримали прибуток за кордоном (тобто з іноземних джерел), не оподатковують додатково в Сінгапурі. Іншими словами, якщо прибутки вже оподатковані за кордоном, у Сінгапурі вони звільнені від податку.

У Сінгапурі споживання та імпорتنі товари оподатковуються 7% податком на товари та послуги (GST) за ставкою одною з найнижчих у світі.

Сінгапур фактично безмитний порт (duty-free port). Не оподатковується експорт, а імпортне мито справляється лише нафтопродуктів, тютюнових виробів, автомобілів і лікєро-горілчаних виробів.

Податкове відомство — Управління внутрішніх доходів Сінгапуру (Inland Revenue Authority of Singapore, IRAS) — збирає податки, здійснює податкове регулювання економіки, контролює податковий процес, приймає участь у розробці податкового законодавства. IRAS має репутацію високопрофесійної державної установи з високими морально-етичними та професійними стандартами діяльності.

Основна перевага Сінгапуру для бізнесу — інвестиційна привабливість і низькі податки.

Контрольні питання

1. Прем'єр-міністр Сінгапуру Лі Куан Ю: «Наша країна є багатонаціональною меритократією». Поясніть зміст фрази.

2. З яких причин податкова система Сінгапуру має репутацію «податкової системи мрії» (a dream tax system)?

3. Сінгапур має статус порто-франко. Які вигоди дає цей статус? Чи були в минулому або чи є в сьогодиншній Україні території з статусом порто-франко?

4. В чому ви бачите різницю між ПДВ в Україні і goods and services tax (GST), прийнятому в Сінгапурі?

5. Сінгапур — крупний центр грального бізнесу. А як ви оцінюєте відкриття казино в Україні, зокрема, в Ірпені?

6. Який може бути роялті в Сінгапурі, позбавленому природних ресурсів, навіть прісної води і піску?

7. Яке ви маєте уявлення про оподаткування товарів, послуг і операцій, оплачуваних в криптовалютах?

8. Закупка дорогоцінних металів здійснюється з метою хеджування (hedging). Поясніть смисл поняття і призначення дії.

9. Продаж цифрових платіжних tokenів (token) не оподатковується GST. Поясніть смисл і призначення.

10. Розкрийте зміст поняття «internalization». Поясніть призначення інтерналізації в оподаткуванні бізнесу.

Тестові завдання

1. За визначенням Лі Куан Ю, в Сінгапурі від початків незалежності склався образ правління представниками соціального класу:

- а) Плутократії;
- б) Геронтократії;
- в) Мерітократії;
- д) Клептократії.

2. Роялті як фіскальний платіж це:

- а) авторський гонорар за продану книгу або поставлений спектакль;
- б) плата за право розробки надр;
- в) плата за право користування патентом на винахід;
- г) усе попередньо назване.

3. Свого часу Сінгапур мав статус вільного портового міста — порто-франко, що означає:

- а) відсутність податку на дохід фізичних осіб;
- б) відсутність податку на підприємницький прибуток;

- в) відсутність ПДВ і акцизів;
- г) митний режим duty-free на більшість ввізних товарів.

4. У Сінгапурі запроваджено непрямий податок на споживання у формі під назвою:

- а) ПДВ;
- б) податку з обороту;
- в) податку на товари і послуги (goods and services tax, GST);
- г) державної фіскальної монополії на виробництво і/або торгівлю окремими видами товарів.

5. У 2023 р. мінімальна, (крім нульової), податкова ставка на доходи фізичних осіб у Сінгапурі складає:

- а) 2%;
- б) 3%;
- в) 5%;
- г) 10%.

6. Максимальна податкова ставка на доходи фізичних осіб:

- а) 22%;
- б) 30%;
- в) 35%;
- г) 40%.

7. Поняття інтерналізації (internalization) має значення:

- а) засвоєння та застосування других (чужих) цінностей, правил, знань;
- б) різновид колоніальної політики;
- в) термін математичної логіки;
- г) морально-етичний термін.

8. У 2023 р. стандартна ставка податку на товари та послуги (goods and service tax, GST) в Сінгапурі складає:

- а) 7%;
- б) 12%;
- в) 15%;
- г) 19%.

9. У бізнесі термін *старт-ап* (*start-up*) має значення:

- а) недавно засноване ділове підприємство;
- б) освоєння нових видів продукції;
- в) запуск нового проекту;
- г) усе з вище названого.

10. У Сінгапурі пільга для інвесторів у формі звільнення від податку на прибуток надається на максимальний строк:

- а) 20 років;
- б) 15 років;
- в) 12 років;
- г) 10 років.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменярь, 2000. 303 с.
2. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В.. Податкова держава: монографія. К.: Алерта, 2016. 304 с.
3. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В, Фіскальний фактор щастя народів. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 5–10.
4. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В.. Податкові системи зарубіжних країн: навчальний посібник. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 210 с.
5. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Патріотизм, солідарність і справедливість в оподаткуванні: монографія. К.: Видавничий дім «Кондор», 2022. 188 с.
6. Ланг Й. Проект кодекса налоговых законов для государств Центральной и Восточной Европы. Пер. з нем. Бонн: Федеральное министерство финансов, 1993. 464 с.
7. Навіщо нам податки. Держава як спільний бізнес: нариси за редакцією Н.М. Ковалко та В.М. Мельника. Київ: ТОВ «Якабу Паблішинг», 2019. 240 с.
8. Налоги в мире. Налоговая система Франции. URL: <http://worldtaxes.ru/nalogi-v-evrope/nalogovaya-sistema-frantsii/> (дата звернення: 21.02.2022).
9. Селигман, Э. Стурм Р. Этюды по теории обложения. Пер. с англ., пер. с фр. / Э. под ред. М.И. Фридмана. СПб.: Тип. «Правда», 1908. II, 200 с.
10. Топ-10 стран мира с самыми высокими налогами. URL: <https://internationalwealth.info/tax-planning/top-10-countries-with-highest-taxes/> (дата звернення: 11.05.2023).
11. Фридман М., Фридман Р. Капіталізм і свобода. Пер. англ.. Н. Рогачевська. К.: Наш формат, 2017. 216 с.
12. Швабій К.І. Податкова політика держави: ще один великий компроміс. К.: Алерта, 2018. 42 с.
13. Buchanan J.M. Public Finance in Democratic Process. Fiscal Institutions and Individual Choice. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1967. X, 307 p.

14. Classics in the Theory of Public Finance. Ed. by R.A. Musgrave, A.T. Peacock. London: Macmillan, New York: St Martin's Press, 1967. XIX, 244 p.
15. Deloitte. International tax. China highlights 2023. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-chinahighlights-2023.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).
16. Fiscal equalization in OECD countries. URL: <https://www.oecd.org/ctp/federalism/39234016.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).
17. Germany individual deductions. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/germany/individual/deductions> (дата звернення: 19.02.2023).
18. Guide to income taxes in France: <https://snippetsofparis.com/taxes-france/> URL: (дата звернення: 25.01.2023).
19. Handbook of Public Finance. Ed. by Jurgen G.Backhaus, Richard E. Wagner. New York etc.: Kluwer Academic Publishers, 2004. 553 p.
20. He, Wenkai. Paths toward the modern fiscal state. URL: <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/42389> (дата звернення: 21.12.2022).
21. Income tax guide for native American individuals and sole proprietors. URL: <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p5424.pdf> (дата звернення: 10.04.2023)
22. Israel — Individual — Other tax credits and incentives. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/israel/individual/other-tax-credits-and-incentives> (дата звернення: 05.05.2023).
23. Tax rates in France for 2023. URL: <https://www.europeaccountants.com/france/tax> (дата звернення: 22.05.2023).
24. Making the American fiscal state. URL: <https://www.amazon.com/Making-Modern-American-Fiscal-State/dp/1107043921> (дата звернення: 30.03/2023).
25. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in the Theory and Practice. New York: McGraw Hill Book Company, 1973. XV, 762 p.
26. New York city income tax guide. URL: <https://www.hauseit.com/new-york-city-income-tax/> (дата звернення 07.04.2023).
27. Piketty Th. Capital in the Twenty-First Century. Cambridge (Mass.), London: Belknap Press of Harvard University Press, 2014. X, 685 p.
28. PwC Worldwide Tax summaries Online. URL: <https://taxsummaries.pwc.com> (дата звернення: 23.01.2023).
29. PwC worldwide tax summaries Netherlands — Individual taxes on personal income. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/netherlands/individual/taxes-on-personal-income> (дата звернення: 07.03.2023).

30. Shunsuke Sumikawa. The Meiji restoration: roots of modern Japan. URL: <https://www.lehigh.edu/~rfw1/courses/1999/spring/ir163/Papers/pdf/shs3.pdf> (дата звернення: 23.04.2023)
31. Schumpeter J.A. Capitalism, Socialism, and Democracy. 3-d ed. New York: Harper & Brothers Publishers, 1950. XIV, 431 p.
32. Small A.W. The Cameralists. The Pioneers of German Social Policy. Kitchener: Batoche Books. 2001. 520 p.
33. The effect of Confucian culture on corporate tax avoidance: evidence from China: https://www.researchgate.net/figure/Economic-mechanisms-Confucianism-and-tax-avoidance_tbl3_344667009 14.04.2023
34. The Agency, its Mission and Statutory Authority. URL: <http://www.irs.gov/irs/article/0,,id=98141,00.html> (дата звернення: 20.06.2021).
35. The Netherlands amongst most happy countries in the world. URL: <https://investinholland.com/news/the-netherlands-amongst-most-happy-countries-world/> (дата звернення: 07.03.2023).
36. The Norton dictionary of modern thought. Ed. by A. Dullock and S. Trombley. New York — London: W.W. Norton and Company, 1999. XXIV, 933 p.
37. The University of Birmingham Tax Centre. URL: <https://www.birmingham.ac.uk/research/activity/nao-uob-tax-centre/about.aspx> (дата звернення 28.03.2023).
38. VAT in China in 2023: <https://www.fdicchina.com/blog/overview-vat-in-china/>. (дата звернення: 19.04.2023).
39. Wang Jingfeng. On the economic thought of Confucius: https://webofproceedings.org/proceedings_series/ESR/ICCEMS%202018/ICCEMS037.pdf 14.04.2023
40. Wood R.W. Native American tribes and taxation. URL: http://www.woodllp.com/Publications/Articles/pdf/Native_American.pdf (дата звернення: 17.06.2021).

Навчальне видання

**Андрущенко В.Л.
Тучак Т.В.**

ПОДАТКОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів: А.О. Ястребов

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерна верстка: Н.М. Тишківська

Дизайн обкладинки: Н.М. Тишківська

Підписано до друку 15.10.2023 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. аркушів — 13,72.

Обл.-вид. аркушів — 10,93.

Тираж 300 прим.

ТОВ «Видавничий дім «КОНДОР»

Свідоцтво серія ДК № 5352 від 23.05.2017 р.

03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31

тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

www.condor-books.com.ua